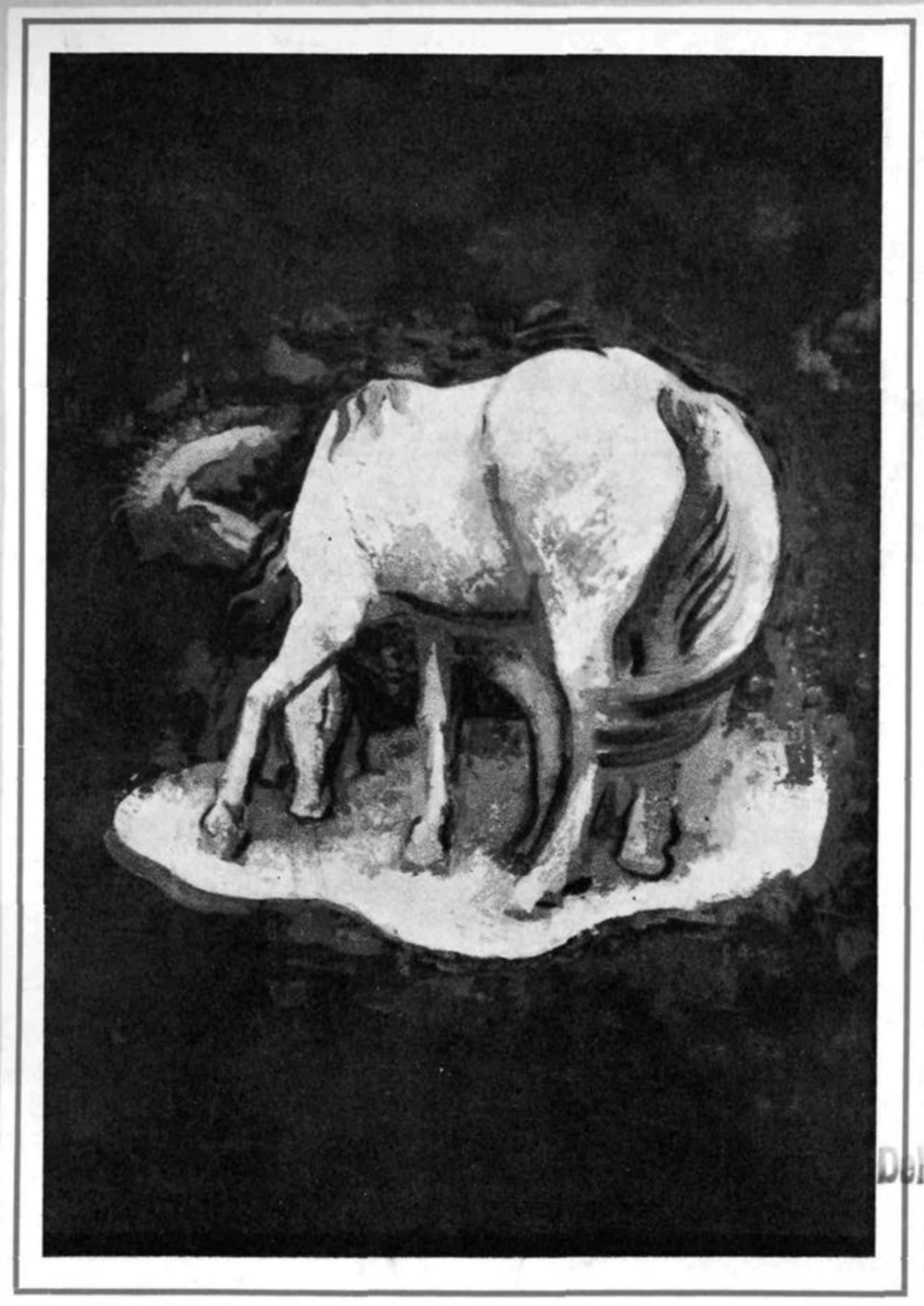

KRONIKA SLOVENSkih MEST

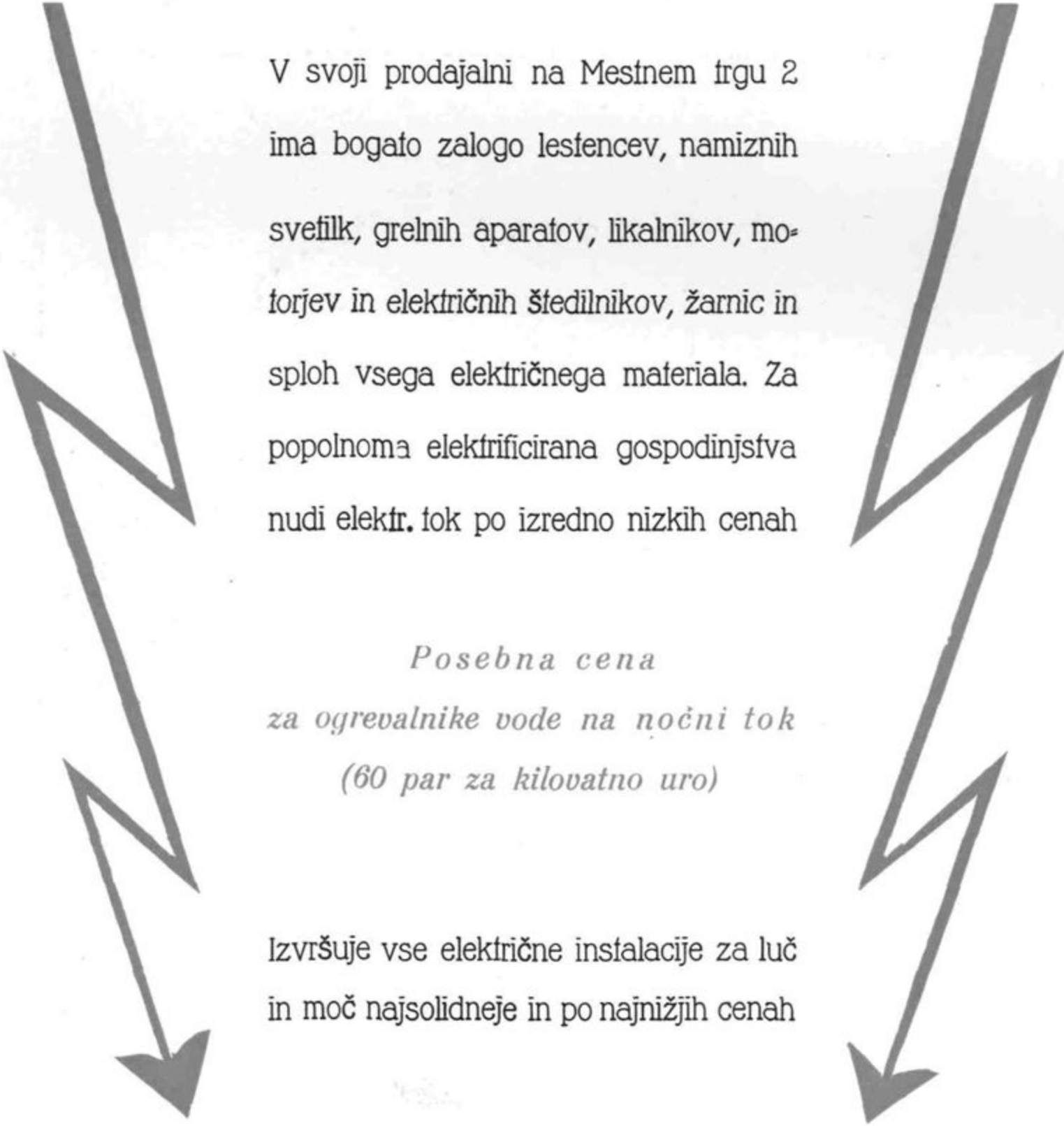
Delavska knjižnica v Ljubljani

MCMXL

LETNIK VII

ŠTEVILKA 4

MESTNA ELEKTRARNA LJUBLJANSKA

V svoji prodajalni na Mestnem trgu 2
ima bogato zalogo lestencev, namiznih
svečilk, grelnih aparatov, likalnikov, mo-
torjev in električnih štedilnikov, žarnic in
sploh vsega električnega materiala. Za
popolnoma elektrificirana gospodinjstva
nudi elektr. tok po izredno nizkih cenah

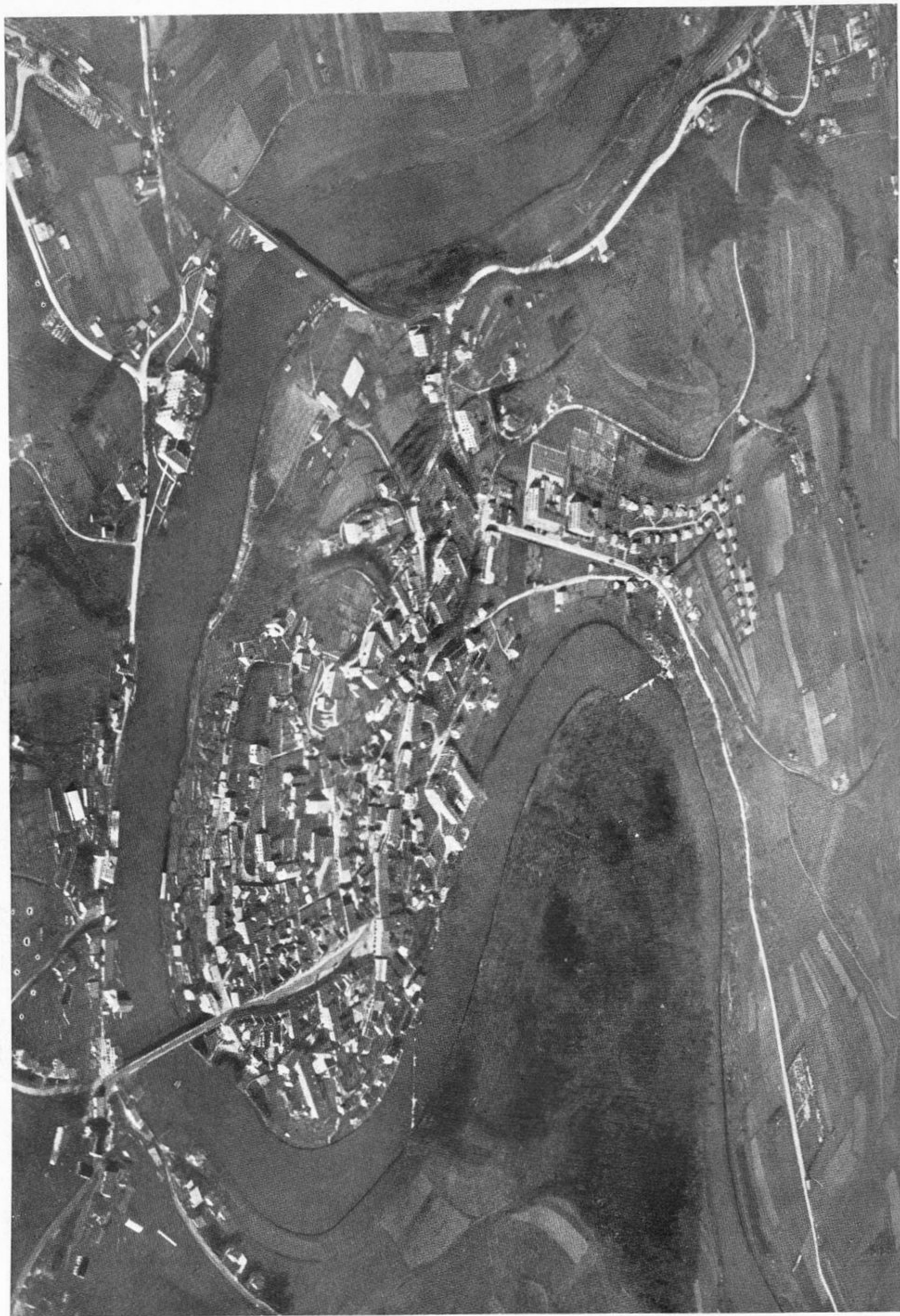
Posebna cena
za ogrevalnike vode na nočni tok
(60 par za kilovatno uro)

Izvršuje vse električne instalacije za luč
in moč najsolidneje in po najnižjih cenah

Ravnateljstvo Mestne elektrarne: Ljubljana, Krekov trg 10
Prodajalna Mestne elektrarne v Ljubljani, Mestni trg 2 (magistratno poslopje)

POGLIED NA NOVO MESTO IZ ZRAKA

K R O N I K A

S L O V E N S K I H M E S T

LETNIK VII * ŠTEVILKA 4

V LJUBLJANI MESECA DECEMBRA 1940

SLOVENSKA MESTA IN TRGI

I. KRANJSKA MESTA IN TRGI

JOŽE GREGORIČ

Mesta so živi organizmi, iz neznatnih početkov se razraščajo, eno manj, drugo bolj, kakršne so pač njegove življenjske okolnosti. V stoletjih spreminjajo svoj izraz, ki je logična posledica vseh mogočih činiteljev, zgodovinskega, političnega, socialnega, nad vsemi pa stoji pogoj, ki izhaja iz geografske osnove tal, na katerih se je mesto razvilo.

Za svoj obstoj se morejo mesta zahvaliti predvsem prometnim, tržnim in strateškim zahtevam organizirane človeške družbe, ki si je na točkah, ki so posebno ustrezale vsem tem zahtevam, uredila skupna bivališča. Ker pa se ti pogoji v teku časa spreminjajo, je povsem naravno, da tudi v razvoju mest opazamo valovanje. V zgodovini mest govorimo o obdobjih velike gospodarske in kulturne prosperitete, pa zopet o dobah gospodarskega zastoja in kulturnega zatišja. V bitvu vse to ni nič drugega kot zunanji odsev spreminjajočih se pogojev mestnega razvoja.

Razumljivo je tudi, da so mesta na važnejših prometnih točkah v rasti prekosila mesta, ki so od prometnih zvez bolj oddaljena. Posebno vidno je to pri naših podeželskih mestih n. pr. na Dolenjskem, kjer Višnja gora ali Kostanjevica po številu prebivalstva ne dosejata kake velike gorenjske vasi.

Gornji trije vzroki, prometni, tržni in strateški, ki so odločali pri nastanku in razvoju naših mest v srednjem veku, so v najnovejšem času dobili še važnega tekmeča v blazno naraščajoči industriji, ki v nasprotju s srednjim vekom danes bistveno odloča pri rasti mest. Pomislimo samo na ogromen razmah Kranja! Zato pa je skoraj odpadel tretji, v srednjem veku izredno važen činitelj, to je strateški, ki je pri nastanku in rasti mestnih naselbin, zlasti pa za njih zunanje lice, izgubil danes skoraj ves vpliv.

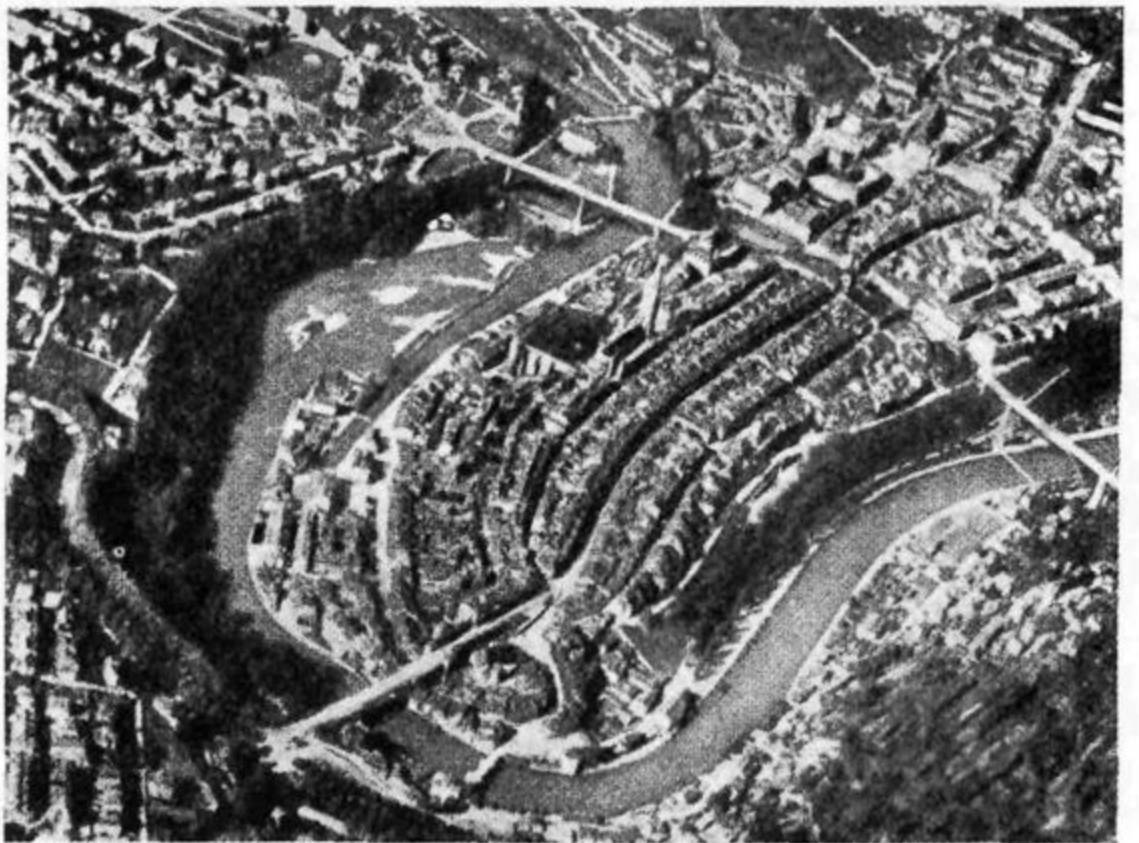
Mesta pa imajo kot vsako živo bitje tudi svoj izraz, svojo fiziognomijo. Tudi ta je posledica vseh naštetih pogojev. Prometne razmere so mestu predpisale mrežo ulic, tržne razmere položaj trga, kot najvažnejšega prostora srednjeveškega mesta, zahteva po varnosti in

obrambi je mesto vklenila v obroč obzidja. Nad vsemi temi pogoji stojita še dva, najprej ustvarjajoča volja meščana kot graditelja naselbine in geografski, prirodni, od vseh početkov dani položaj, ki je tako močan, da se mu morajo vsi ostali podrediti.

Vsi ti činitelji so posredovali mestu njegov zunanji izraz, ki je le enkratni, vsakemu mestu lasten, kakor so vsi pogoji enkratni, za vsako mesto drugačni.

Lice, zunanji izraz mesta se nam kaže že v njegovem talnem načrtu in zunanjem pojavu, izgledu, ki se nam pokaže, ko zremo kako mesto. V najnovejšem času nam je omogočen še en, do nedavno nesluteni pogled iz zraka, aviona, ki nam je odprl doslej neznano podobo mest, ki bistveno dopolnjuje talni načrt, ker nam pove mnogo več kot ta.

Bolj kot vse drugo je zunanja slika mesta veren odsev vseh pogojev, ki jo oblikujejo, in zgodovinskih usod, ki so mesto zadevale. Ta bo tudi predmet zanimanja naše študije.

BERN, POGLED IZ ZRAKA

BOLOGNA, POGLED IZ ZRAKA

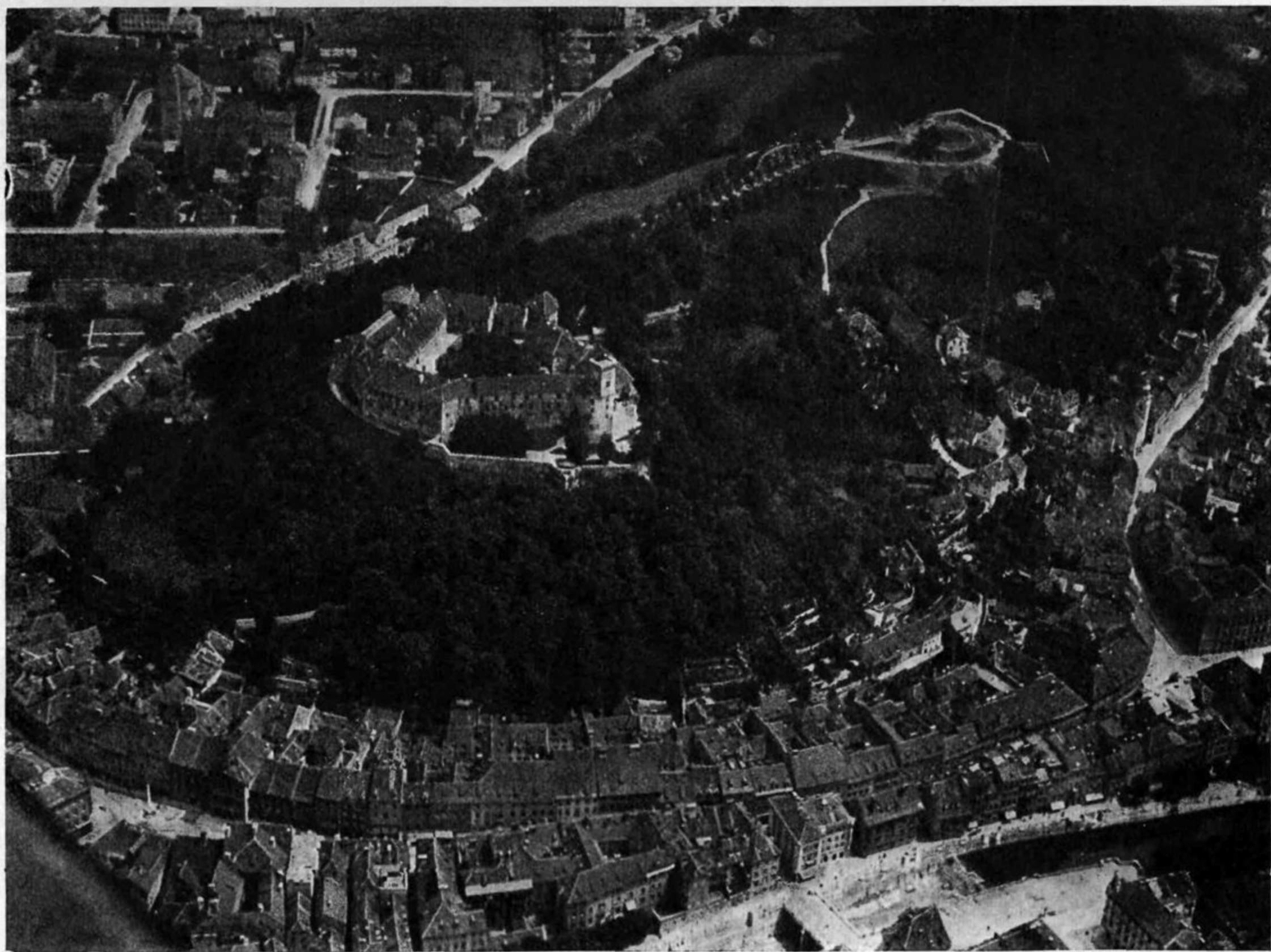
Podoba mestne naselbine, njegovo značilno obličje, je tesno povezano s talnim načrtom. Ta zariše mrežo cest in ulic in položaj trgov. Trden okvir dobe srednjeveška mesta v obzidju, ki je dolga stoletja trden in največkrat tesen oklep, v katerem se mesto razvija. Urbanistično ima obzidje izrazito mikavno vlogo, ker da mestu trdno, kristalinično obliko. Naj se je v tem

trdnem okviru mreža ulic še tako spreminjala, množila in zapletala, naj so oblike in fasade hiš dobivale nov izraz, se mestna slika bistveno ni spremenila, dokler ni ob koncu 18. stol. padlo mestno obzidje in se je pričelo mesto svobodno širiti v svojo okolico. To je v razvoju vseh evropskih mest najopaznejša zarez, ki docela spremeni mestno sliko. Mesta izgube kristalinično obliko, predmestja ožive in segajo kot tipalke na podeželje ter ga navezujejo na mesto.

Evropska mesta se vse do konca srednjega veka dele v 2 skupini: v pravilno in nepravilno zidana mesta. Pri prvem tipu je uveljavljena pravokotna delitev talnega načrta z ravnimi, pravokotno se križajočimi cestami in trgi, pri drugem je cestno omrežje nepravilno, vijugasto in prepredeno, ulice so ozke in kratke, sem in tja se razširijo in tvorijo trg, vse je brez pravega reda kakor slučajno nastalo.

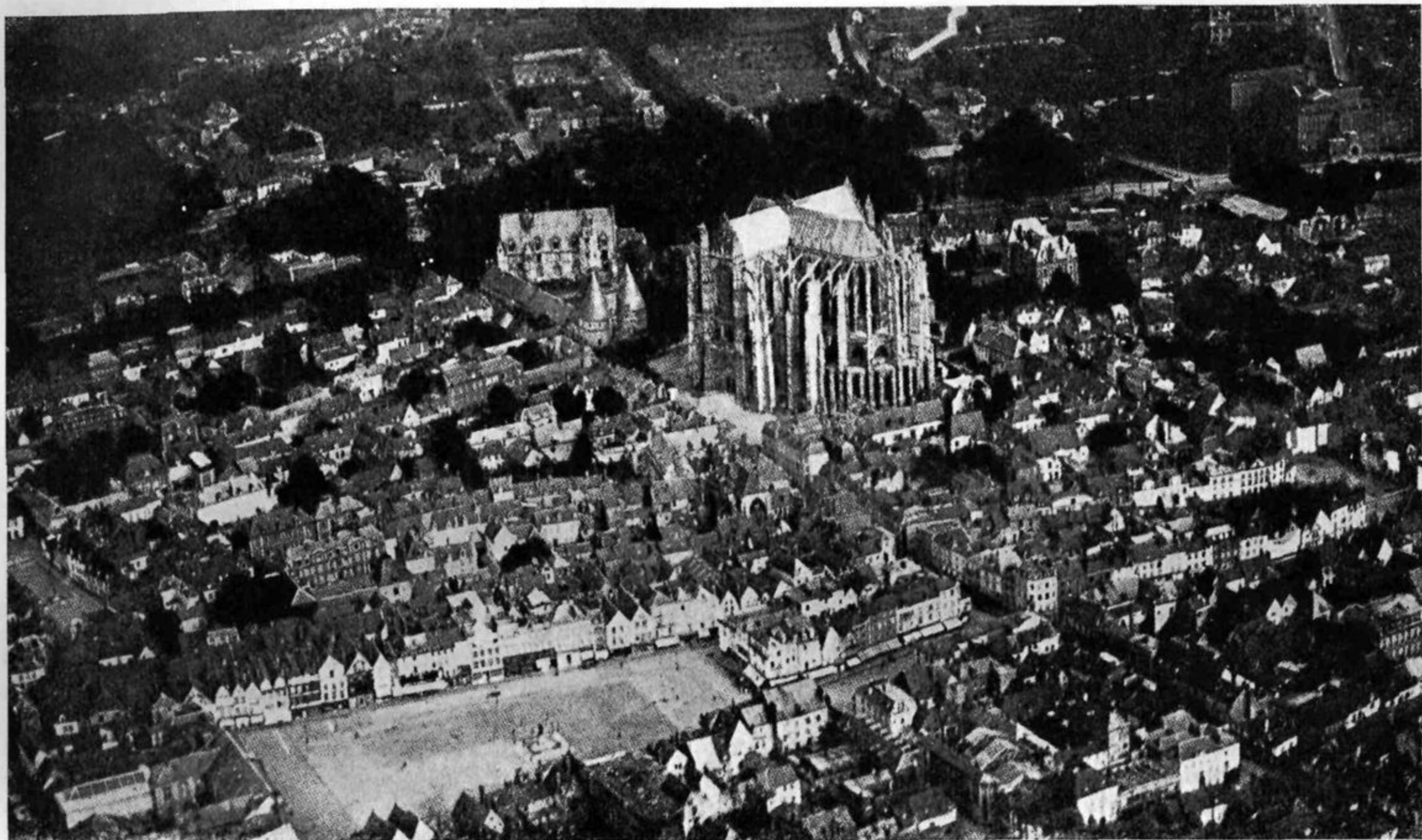
Vendar ta nepravilnost ni samovoljna in neosnovana, temveč ima svoj vzrok v naslonitvi na geografski položaj. Tektonika tal je diktirala mestni tloris, tej se je prilagodilo mestno obzidje, ki izrablja v naravi dane momente, da skupno z obzidjem sodelujejo pri obrambi naselbine.

Med naravnimi činitelji, ki odločujejo pri nastanku mestnega tlorisa, so najvažnejši reke, jezera, morja in hribi. Po rekah, jezerih in morjih se mesta dele v

POGLED NA STARO LJUBLJANO IZ ZRAKA

BEAUVAIS, POGLED IZ ZRAKA

obrežna ali obalna, dalje mesta v okljuki rek ali v sotočju dveh rek. Posebno obliko imajo mesta na hribu ali ob vznožju hriba. Seveda nastopi večkrat kombinacija teh pogojev. Zlasti pogosto se družita reka in hrib v idealno prizorišče za nastanek mesta.

Mesto ob vznožju hriba dobi skoraj vedno svojo arhitektonsko zaključenost šele z gradom na hribu, ki najčešče tvori prvi zasutek bodočega mesta. Grad je potem redno zvezan z mestnim ozidjem in predstavlja važno trdnjavsko oporo. Dostikrat prevzame vlogo gradu tudi cerkev.

Pravokotna delitev cestnega omrežja in pravilna oblika mest nastopita samo tam, kjer je teren indiferenten, to je v ravnini, ali pa, kjer je smotrno prirejen.

Po položaju, kjer se je mesto razvilo, ločimo naslednje tipe:

Obrežno in mostno mesto. Glavna ulica teče vzporedno z reko ali pravokotno nanjo in jo premosti z mostom. V tem primeru se hiše stisnejo k ustju mosta in ga oklenejo.

Mesta v okljuki ali sotočju dveh rek so izrabila izredno ugodno lego in napolnila prostor v okljuki, kopno stran pa ali utrdila z obzidjem ali prekopala s prekopom in ustvarila tako umeten otok (Kostanjevica). Temu tipu pripada največ kranjskih mest.

Mesto na hribu, ki ga predstavlja med kranjskimi mesti n. pr. Višnja gora.

Kot poseben tip nastopa *mesto na podnožju grajskega hriba*. V tem primeru se hiše stisnejo tesno k vznožju hriba, ga oklenejo in slede njegovim obrisom. Od kranjskih mest pripadata temu tipu škofja Loka

in glavno mesto Ljubljana, ki ovija podnožje grajskega hriba.

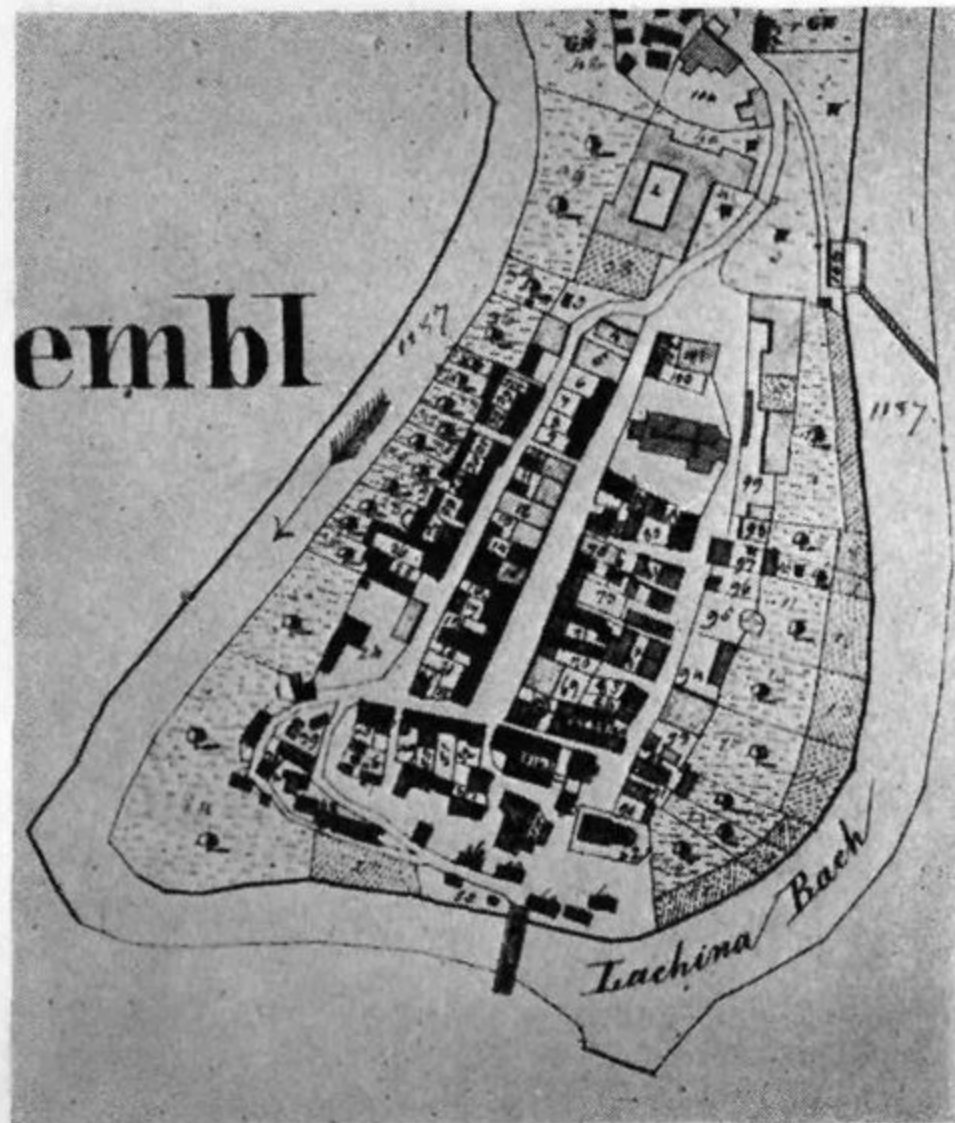
Glede razmerja obeh glavnih tipov, pravilno in nepravilno zidanega mesta, moremo ugotoviti, da nastopata drug ob drugem in da nista vezana ne časovno ne teritorijalno. Opazimo le, da se v renesansi in baroku združujeta v smislu racionalizacije, ko staremu, nepravilno zidanemu jedru prizidajo nove mestne dele s pravilno talno delitvijo.

Če smo sedaj delili mesta z ozirom na njih naravni položaj, se pri tem nismo ozirali na talni načrt. Ta pa dovoljuje nadaljnjo delitev mest v posamezne tipe. Če pogledamo talni načrt katerega koli mesta, se nam v nepregledni, zapleteni mreži ulic predstavijo večji, nezazidani prostori, trgi. Trg je za srednjeveško mesto

LUCCA, POGLED IZ ZRAKA

ČRNOMELJ

Značaj mesta pa je prav tako odvisen od političnih, socialnih in kulturno zemljepisnih razmer, kar se najbolj izrazi v dveh, za evropsko kulturo polarno pomembnih silah, severu in jugu. Sever predstavlja germansko kulturo in politiko. Njen socialni ustroj je fevdalni, njega nosilec plemstvo in duhovništvo. Vidni znak fevdalne oblasti je grad, ki kakor krona leži nad mestom, ki se razvija ob njegovem vznožju.

Jug Evrope predstavljata romanska kultura in politika, njen ustroj je v nasprotju s severom izrazito municipalen, meščanski. Jedro mesta tvori v Italiji trg, Piazza della Signoria, kjer stoji palača Signorije, predstavništva svobodnega mesta. Ločen od trga Signorije je Piazza dell' Duomo kot sedež cerkvene oblasti, kot tretji pa se uveljavlja popolnoma samostojno Piazza Mercato ali Piazza d'Erbe kot tržni prostor z Loggio dei Mercanti. Gradu kot sedež fevdalne oblasti zastonj iščemo v kakem italijanskem mestu.

Tej v socialni strukturi temelječi razliki med severnim in južnim tipom mest so klimatske razmere vtisnile še svoj posebni pečat. Mrzlo in vlažno podnebje severa z velikimi razlikami temperature med zimo in letom in z dolgotrajnim jesenskim in pomladnim deževjem je zahtevalo hiše z visokimi in strmimi strehami, ki hitro odvajajo vlogo in sneg.

Temu nasprotno vroče in suho južno podnebje je dovoljevalo nizko kritje hiš s položnimi, kolikor ne ravnimi strehami. Tudi različnost materiala, obilica lesa na severu in prevlada kamna nad lesom na jugu je dala mestnim naselbinam popolnoma različno lice. Kamnita ali vsaj ometana, nizko krita poslopja juga so v rezkem nasprotju z visokimi, lesenimi, na zunaj vidnimi in lepотно podčrtanimi konstrukcijami severnjaških hiš. Slikovita grupacija strmih lesenih streh odlikuje mesta severa, široki, z arkadnimi hodniki obrobljeni trgi in ulice, so bistvena poteza južnjaške mestne arhitekture.

In končno je nad vsemi temi mestno sliko oblikujočimi činitelji človek s svojo ustvarjalno voljo, ki v okviru danih prilik in gradiva ustvarja popolnoma individualne rešitve. In najsi bosta položaj in grupacija hiš še tako slična, kakor n. pr. pri Ljubljni,

najvažnejši prostor, na katerem se razvijata trgovina in obrt, in je obenem nosilec vsega javnega življenja. Različne oblike trgov nam dovoljujejo ustvariti sistem, po katerem delimo mestne tipe v

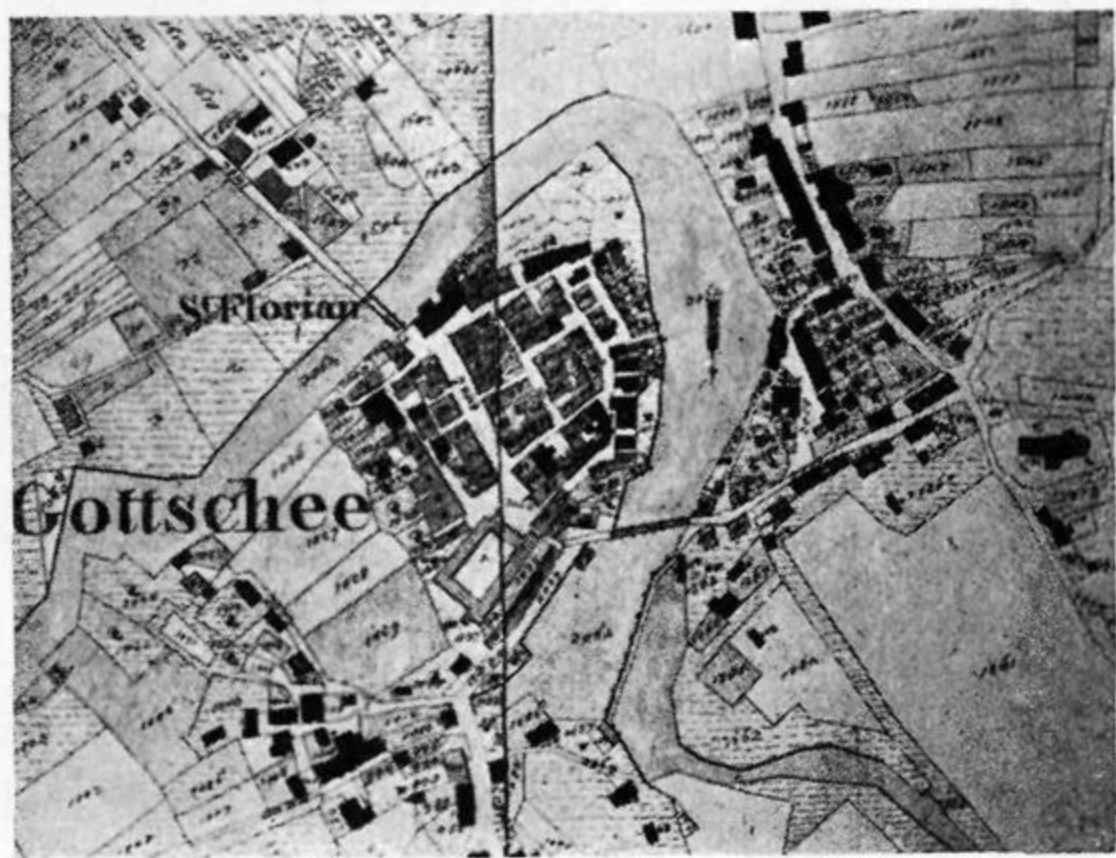
cestni trg,

cestni trg pravokotne oblike in pravokotni trg.

Cestni trg služi predvsem tranzitnemu prometu. Prečni promet je izključen. Stranice trga so največkrat strnjene ali pa se odpirajo v zelo ozkih ulicah. Izoblikovanje cestnega križišča je v tem primeru izključeno.

Cestni trg pravokotne oblike ima na prvi pogled slično obliko kot prejšnji. Različno je razmerje dolžine in širine, pri čemer širina močno naraste. Glavna cesta se na obe strani v pravilni obliki razširi in napravi tako prostor trgovanju.

Pravokotni trg omogoča razkošne in monumentalne zasnove javnih prostorov.

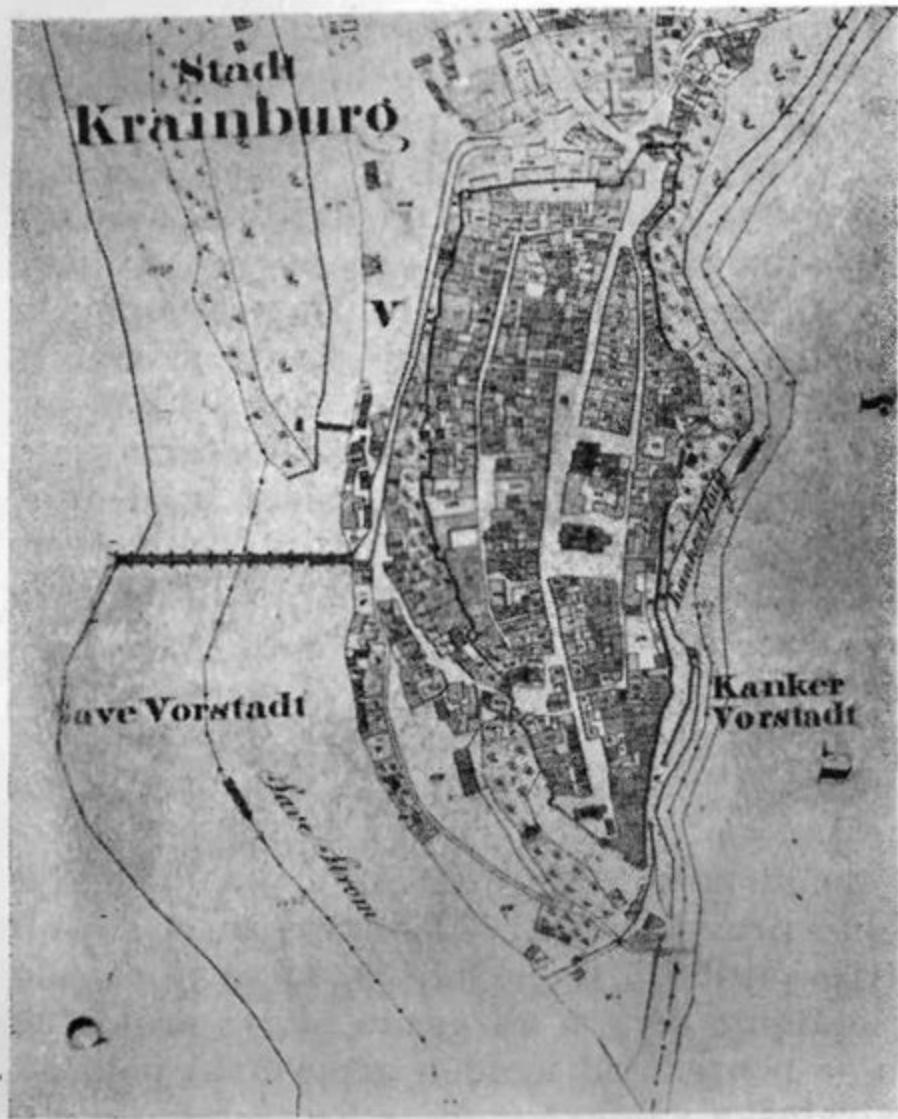

KOČEVJE

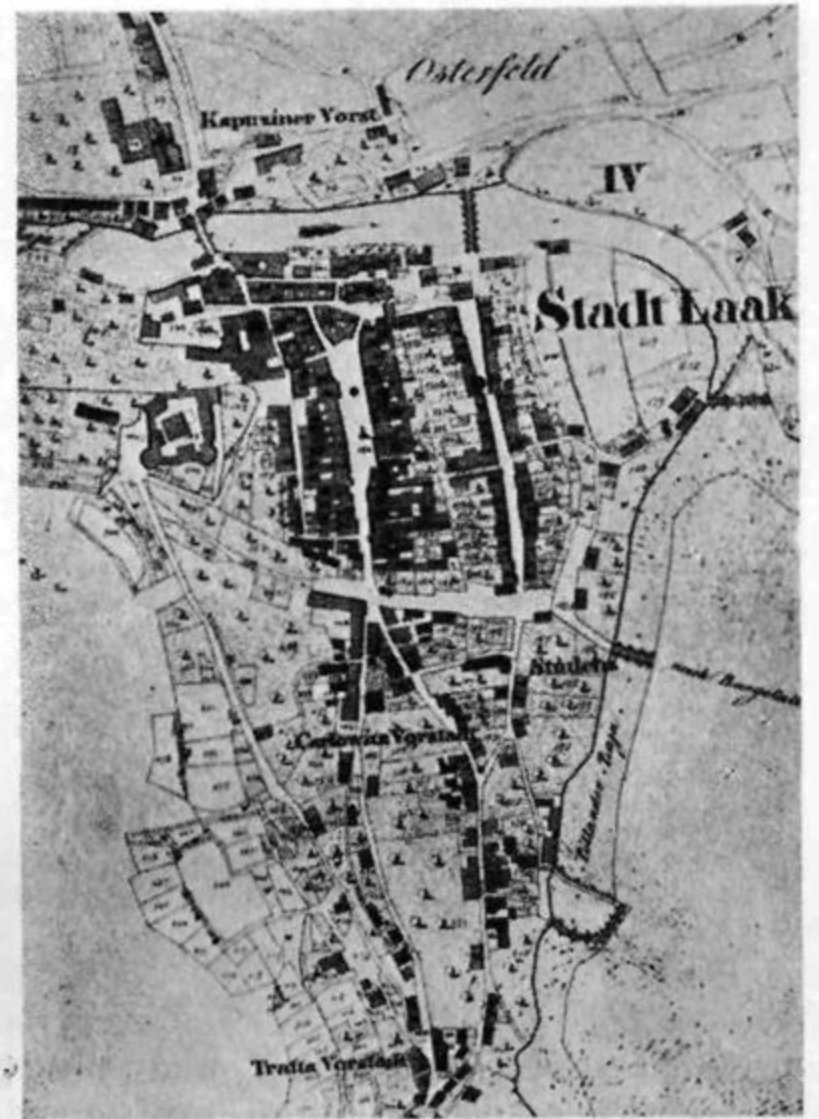

NOVO MESTO

KRANJ

ŠKOFJA LOKA

Gradcu ali Salzburgu, ima vendar vsako mesto nekaj svojega, neko značilnost, ki eno mesto proti drugemu karakterizira.

Le nekaj primerov za ilustracijo k dosedaj povedanemu.

Videli smo, da je geografski pogoj najvažnejši faktor pri urbanistični zasnovi mestne naselbine. Njegov vpliv je tolik, da ga vsi ostali ne morejo omalovaževati, ampak da se mu morajo brezpogojno podrediti. Kako celo pri skoraj enakih razmerah prav oblika terena odločujoče vpliva na mestni tloris, naj pokažeta primera Berna in Novega mesta.

Legi obeh mest je na las slična. Obe ležita v okljuki rek, Bern v zavoju Aare, Novo mesto v zavoju Krke. Reki oblivata mesti od treh strani in le četrta stran veže mestni pomol s celino. Teren, ki ga reki oklepata, pa je v obeh primerih različen. Bern leži na ravni polici, ki le proti rečnim bregovom strmo pada, sicer pa popolnoma ravno prehaja v zaledje. Polotok Krke pa se strmo dviga od vzhoda proti zapadu, doseže na Kapitlju najvišjo točko in se strmo spusti proti severozapadu do zajeđ Krke in se takoj še više dvigne onkraj ceste, ki se v tej tesni izogne mestu.

Ta površinska razlika obeh mestnih pomolov je terjala v vsakem primeru različno delitev talne ploskve. Teren Berna je omogočil pravilno pravokotno delitev talnega načrta. Tri vzporedne ulice teko paralelno z obema rokavoma Aare, te križa pravokotno mnogo ožjih in krajših ulic, tako da nastanejo med ulicami pravokotni bloki hiš. Smer glavnih štirih ulic je obenem prometna smer, ki na tem mestu prestopi reko Aaro.

V Novem mestu je napeti teren onemogočil paralelno delitev tlorisa, čeprav so vsi ostali pogoji isti. Trgovska pot pri Novem mestu premosti Krko z desnega na levi breg. Cesta, ki je na južni strani prešla na ozemlje mesta, se pravokotno na tok reke nadaljuje in se nato v pravem kotu preusmeri proti zapadu ter se tako izogne strmo proti Kapitlju dviga-

jočemu se terenu. Kapiteljski hrib je tvoril osnovo pri urbanistični zamisli naselbine. Radialno in koncentrično se okoli njega razporejajo mestne ulice in trgi. Kapiteljski hrib s cerkvijo je osnovno oporišče mestne slike, osrednji motiv, na katerega je osredotočena grupacija hišnih blokov.

Tako po talnem načrtu kot po zunanji obliki sta si Bern in Novo mesto kljub sličnosti položaja prav zbog površinske razlike tal popolnoma nasprotna. Bern je izrazito longitudinalno razvito mesto, brez centralnega motiva, na katerega bi bila osredotočena gradnja blokov. Tej longitudinalni usmeritvi se pokoravajo tudi hiše v mestu in celo stolnica kot najvažnejša stavba srednjeveškega mesta leži vzporedno s cesto, ki teče mimo nje.

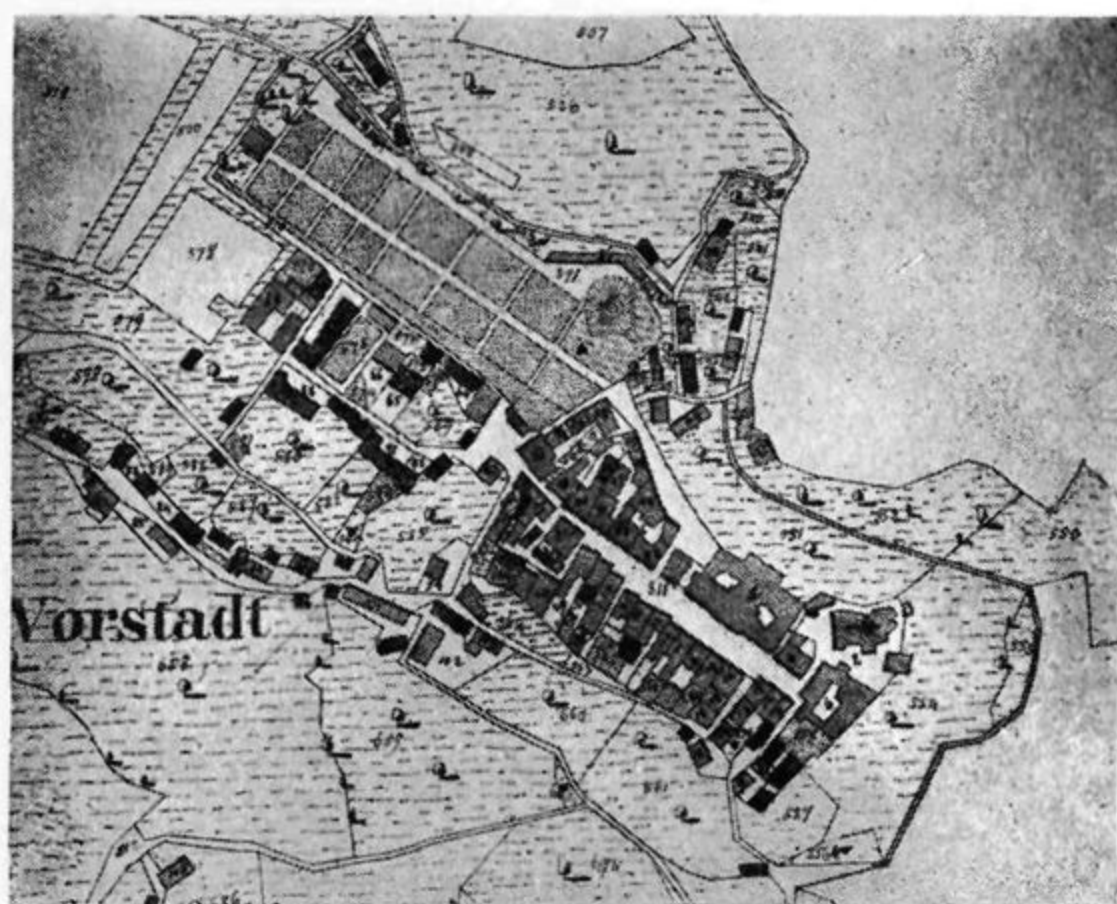
Novo mesto nasprotno je izrazito centralno dispozirano. Kapiteljski vrh je središče vse zasnove, cerkev pa je na zunaj tista dominantno ležeča arhitektura, v kateri je šele mestna slika zaključena.

Vpliv fevdalno in municipalno organizirane človeške družbe na razvoj mestnih naselbin naj nam predočita primera Bologne in Ljubljane.

Aeroplanski posnetek Bologne nam kaže izrazito radialno grajeno mesto, katerega središče sta za zunanji pogled dva stolpa, v resnici obširen trg oziroma skupina trgov Piazza V. Emanuelle, Piazza Nettuno, Piazza Ravegnana, ki so med seboj povezani z dvema največjima arterijama, Via Rizzoli in Via dell'Indipendenza. Ob teh trgih stoje najvažnejše mestne stavbe: Palazzo del Comune, Palazzo Pubblico, Palazzo del Podestà, katedrala sv. Petronija, mestnega zaščitnika, ter končno Palazzo della Mercanzia. Tako so tu v osrčju mesta osredotočene stavbe, v katerih je sedež mestne in politične gosposke, meste republike, in trgovsko središče, vse zbrano okoli cerkvenega zaščitnika. Municipalni karakter juga je tako dobil v urbanistični zasnovi mesta svoj viden izraz.

Pri Ljubljani pa nas prevladujoča vloga gradu, ki kakor krona leži nad mestom, pouči, da je ta najvaž-

RADOVLJICA

nejše poslopje v mestu. V podnožje grajskega hriba stisnjena mestna naselbina ima v gradu svojo lepотно oporo, ustrezno njej stanuje v gradu fevdni gospod kot absoluten gospodar mesta. Politična odvisnost mesta od fevdnega gospoda je dobila zunanji izraz v prevladujoči vlogi gradu v mestni sliki.

Geološki položaj teh dveh mest, Bologne v odprti ravnini, Ljubljane na podnožju grajskega hriba, je svobodno izbran, vendar v smislu socialnega reda. Municipalna ureditev na jugu je rabila mnogo planega prostora za namestitev trgov in zgradb, fevdalni sistem severa si je izbral položaj ob griču, na katerem je zgradil grad, od koder je mogel varno in absolutno vladati mestu.

Kako bistveno različni karakter mest ustvarja različnost materiala in vremenskih razmer, prav dobro kažeta primera Beauvaisja in centra Luce. Visoke, z ozko stranjo na trg obrnjene, s strmimi strehami krite hiše Beauvaisja predstavljajo karakter severnjaškega srednjeveškega mesta, pri katerem žive strehe popolnoma samosvoje izredno mikavno življenje.

Center Luce kaže tip italijanskega mesta z nizkimi, ploščatimi, za izraz mestnega prostora indiferentnimi strehami. Tu prevladuje kamen ali omet nad nezakrito leseno konstrukcijo severnjaških hiš.

Pri teh dveh primerih pa je tudi vloga katedrale v mestni sliki dobro ponazorjena. Na severu je katedrala prav toliko kot zunanja priča religioznosti srednjeveškega meščana tudi najvidnejši znak srednjeveškega mesta in njegovo najvažnejše estetsko dopolnilo. Njen umetniški mik ni izčrpan že v umetniški pomembnosti spomenika, v njegovi velikosti, bogastvu detajlov in celote, temveč leži prav tako v individualnem položaju v gneči trgov in ulic, iz katerih se odpirajo na katedralo vedno novi pogledi.

Nasprotje med ogromnostjo katedrale in neznatno, majhno arhitekturo mestnih hiš, ki se stiskajo okoli nje s strmimi strehami, je za izraz mesta bistvena poteza.

Na jugu ni te ogromne višinske razlike med katedralo in hišnimi bloki. Bazilikalni tip je še skozi ves srednji vek živ in tvori osnovno obliko cerkvene arhi-

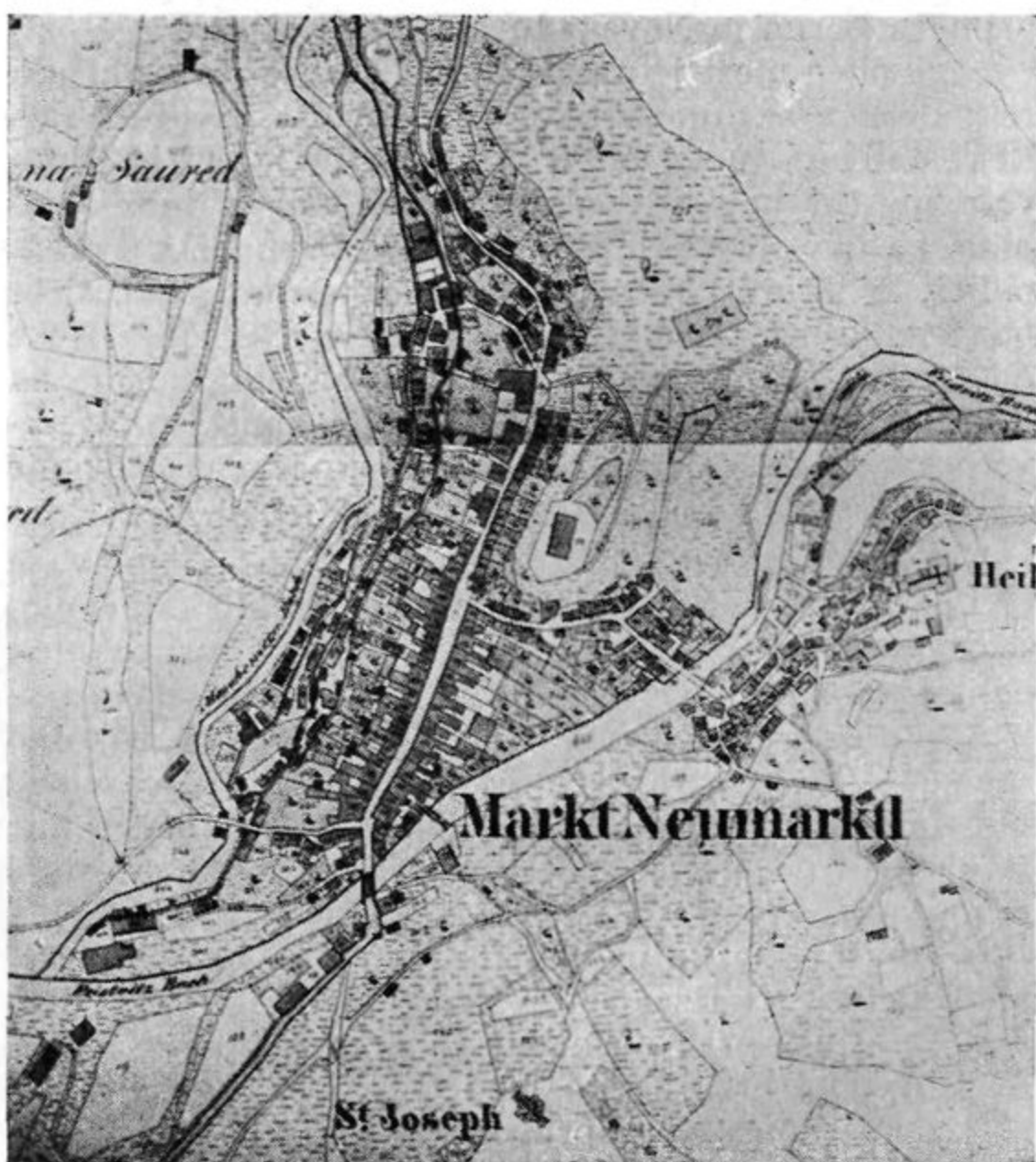
tekture. Bazilika je po svoji zunanosti le hiša med hišami. Le izredni poudarek na dolžini in široka, po tleh zleknjena masa jo ločita od profanih stavb. Tudi gotske stavbe Italije, ki se zlasti po obrisu zunanje lupine prostora tesno naslanjajo na bazilike, nikakor nimajo onega silnega višinskega vzpona kot njihove sestre na severu. Katedrala sv. Petronija v Bologni, ki je na naši sliki prav dobro vidna, je dober primer te vrste arhitekture. Poudarek dajo cerkveni arhitekturi predvsem zvoniki, s katerimi pa uspešno tekmujejo stolpi mestnih hiš n. pr. v Firenzi, Sieni in drugje, kjer stolpi mestnih hiš prekašajo v višini zvonike cerkva in je v Firenzi šele renesančna Brunelleschijeva kupola obvladala izraz naselbine.

To naj bi bila osnovna opazovanja o razvoju in tipih mestnih naselbin in vplivov, ki so jih vsak po svoje oblikovali. Prenesimo sedaj ta opazovanja na kranjska mesta.

Nastanek naših mest sega v 12. stol., ko dobe starejše naselbine pravni značaj. Za razvoj mest so bili merodajni trije činitelji, to je tržišče, ki se je razvilo okoli starejše župne cerkve ali gradu, dalje prometne zveze, ki jih je posredoval ugoden geografski položaj, in končno strateške zahteve.

Zanimivo je, da pri kranjskih mestih ni nepretrgane kontinuitete z antičnimi mesti. Kasnejše srednjeveške naselbine so se razvile sicer v bližini razrušenih antičnih mest, a so se umaknile vedno v zavetje grajskega hriba ali v varni objem reke. Primer Ljubljane je v tem oziru zelo poučen.

Ker so srednjeveška mesta in trgi v prvi vrsti prometna tržišča, so privilegiji rednih tedenskih in letnih sejmov najvažnejši mestni privilegij, ki si jih mesto pusti vedno znova potrjevati od svojega fevdnega gospoda. Za razvoj trgovine in obrti je poleg privilegijev

TRZIN

važna tudi prometna politika, izražena v omejitvi trgovskih poti (»Straßenzwang«).

Od 16 kranjskih mest jih sega po svojem nastanku v srednji vek 13, ostala tri mesta, to je Radeče, Tržič in Jesenice so bila povišana v mesta šele v najnovjšem času, a vendar so vsa tri imela že v srednjem veku trške pravice.

Od 18 kranjskih trgov ima svoj izvor v srednjem veku 14, ostali štirje so dobili trške pravice v 2. polovici 19. in v začetku 20. stoletja.

Tudi trgi imajo pravico do rednih tedenskih in nekaj večjih letnih sejmov prav tako kot mesta. Kar mesto loči od trških naselbin, je obzidje, ki ga trgi vsaj redno niso imeli. Izmed kranjskih mest so v srednjem veku vsa obzidana. Vendar pa vidimo, da imata tudi trga Mokronog in Vinica obzidje, ki sta ga dobila zaradi pogostih turških napadov.

Strateški moment, ki je poleg tržnega soodločal pri nastanku mestne naselbine, je bil zlasti v nemirnih časih turških vpadov tako močan, da so se prav iz tega razloga izvršile selitve mest. Tako vidimo, da se je Višnja gora iz nižine ob cesti, kjer je še sedaj naselje Stari trg, preselila na bližnji grič v varstvo starega gradu. Slični primeri nastopijo pri Škofji Loki, Metliki in Ložu.

Na fevdalizmu temelječi socialni red severa, kateremu ves čas pripada tudi Kranjska, ima tudi v življenju mest svoj odmev. Mestni gospod je v kranjskih mestih deželni knez, zemljiški in cerkveni gospod. V Novem mestu so to Habsburžani, v Ljubljani, Kostanjevici Spanheimi, v Kamniku Andechsi, v Škofji Loki freisinški škof, v Radovljici in Kočevju Ortenburžani.

Zunanji znak fevdalnega gospoda je grad, ki ga skoraj nobeno slovensko mesto ne pogaša. Najvidnejša izjema je Novo mesto, ki je nastalo kot ustanova Habsburžana Rudolfa IV. l. 1365., in njegov postanek ni vezan na starejšo naselbino ob gradu. Zato zavzema v Novem mestu položaj gradu cerkev.

METLIKA

KOSTANJEVICA

Najvažnejšo podlago za študij kranjskih mest nudijo talni načrti. Za podlago sem vzel franciscejske katastrske mape, izvršene med l. 1829. do 1835., večina v merilu 1 : 28.800. Fotografski posnetki teh map so priložene slike talnih načrtov v tekstu. Ker so bile mape izvršene še pred uvedbo železnic in pred ogromnim industrijskim razmahom najnovjšega časa, ki so v organizmu naših mest povzročili največjo spremembo, nam ti načrti kažejo prvotno, skoraj nepokvarjeno podobo talnih načrtov.

Za študij naše urbanistike so načelne važnosti stare slike mest, zlasti starejših topografov Meriana iz leta 1649, in predvsem Valvasorja iz leta 1688., čeprav pri zadnjem slike mest žal večkrat ne ustrezajo resničnosti.

Od dosedanje domače literature o tem vprašanju je najvažnejša razprava dr. J. Rusa o »Tipu naših mest na pomolu«. Za posamezna mesta je podal oznako prof. dr. Fr. Stelè za Kamnik, Kranj ter Ljubljano in arh. Fr. Tomažič za Ljubljano.

Štajerska mesta, katerih historično fiziognomijo je zajel Vischer, je obdelal Hermann Wengert v knjigi »Die Stadtanlagen in Steiermark«, koroška, ki so našla svojega historičnega topografa v Valvasorju, pa dr. ing. Karl Ulbrich v knjigi »Städte und Märkte in Kärnten«. Oba, zlasti Ulbrich, se omejujeta le na tipologijo mestnih trgov in se na geološki položaj mest ne ozirata.

Primorska mesta tvorijo v vrsti slovenskih mest posebno skupino. Njihov značaj je zelo odvisen od geografskega položaja teritorija, na katerem so se razvila. Primorska Istria in Furlanija ležita na stikališču obeh osnovnih kulturnih tvornih sil. Sever in jug si stojita tu nasproti vsak s svojim različnim družbenim sistemom. Opazovali smo že na primerih Bologne in Ljubljane, kolik vpliv imata ti dve sili na obliko mestnih selišč. Primorska mesta so bila izpostavljena obema vplivoma. Politične razmere, v katerih senci so se mesta razvijala, so določale tudi mejo obeh vplivov.

Mesta, ki so ležala v območju benečanskega kulturnega vpliva, kažejo na municipalni družbeni sistem oprto urbanistično zasnovo mestnega organizma, ki ga označuje forum, trg, po vzoru Markovega v Benetkah, ki ga obdajajo mestne hiše, stolpi in odprte loggie. Taka so mesta zapadnega obrežja Istrije.

Koper Piran

Mesta v Furlaniji, kamor je pod vplivom oglejskega patriarhata segla fevdalna kultura evropskega severa in se tu srečala s kulturo Italije in Benetk kot vplivnega središča, kažejo dvojni izraz. Fevdalni značaj severa je našel svoje uresničenje v gradu nad mestom, južnjaški značaj pa daje mestu trg, ki se je naslonil na grajski hrib in ki ga oklepajo značilne stavbe juga. Izrazit primer mest tega pasu je Videm.

Tretji, primorska mesta obsegajoči pas karakterizira severni, fevdalni kulturni krog. Mesta tega pasu imajo izrazito severnjaško podobo in se vpliv južne kulture omeji le na posameznosti, ki so za splošni milje brez moči. Gorica s svojim gradom pripada že srednjeevropskemu tipu, pa tudi Trst z gradom na hribu sv. Justa je produkt iste kulturne volje.

V naslednjem bom poskusil podati tipologijo kranjskih mest z ozirom na njihov geološki položaj in obliko tržnega prostora.

Geografski položaj je po prejšnjih ugotovitvah najtrajnejši in najmočnejši urbanist, ki mestni naselbini predpiše talni načrt, obliko naselja in možnost slikovite grupacije hiš. Preko osnovnih zahtev geografskega položaja ne more niti ustvarjalna volja človeka, graditelja naselbin, kajti površinska oblikovitost tal mu je začrtala osnovne oblike bodočega selišča. In le, če se človek podredi naravnim pogojem in v njihovem okviru gradi sebi bivališče, mu uspe, da zgradi smotrni in mikaven mestni organizem. Nepravilnost mestnega obrisa, ki ga v srednjem veku ponazorujejo obzidje, mreža ozkih, zavutih ulic in trgov, je posledica oblike tal, na katerih mesto stoji. Le v enem primeru je geografski položaj indiferenten, pusti graditelju naselbine svobodne roke, to je v ravnini. Tu nastopata pravilni pravokotni obris in mreža v pravem kotu se križajočih ulic. Tega primera ne najdemo pri nobenem kranjskih mest, kajti pri vseh je geografski položaj tako izrazit, da ni dovoljeval pravilnega talnega načrta.

Za študij geografskega položaja je aeroslika nepri- merno bolj ustrezajoča kot talni načrt. Aeroslika, če

je posneta iz dovoljne višine, nam nazorno prikaže vso logiko zemljepisnega položaja.

Primeri Berna in Novega mesta, katerih aeroplanska posnetka prikazujeta tudi okolici obeh mest, sta nam odkrila tudi prvenstveno vlogo površinske oblikovitosti tal pri urbanistični zasnovi naselbin. Žal za kranjska mesta nisem mogel razen za Ljubljano, Novo mesto in Kostanjevico dobiti aeroslik, zato naj služijo kot ponazoritev le talni načrti.

Večina kranjskih mest, to je 9 od 16, pripada tipu *mest na pomolu*. Dr. Rus jih deli v 3 grupe.

1. v *okljuki rek*, kamor spadajo Črnomelj, Kočevje in Novo mesto;

2. v *medvodjih rek*, to so mesta Kranj, Škofja Loka, Tržič, Radovljica na Gorenjskem in Metlika v Beli Krajini;

3. *mesta na otoku* zastopa Kostanjevica.

I. — *Črnomelj* leži v okljuki reke Lahine, ki ga ob- liva od treh strani. Ob vhodu na mestni pomol je stra- žil grad črnomaljskih gospodov, ki se omenja že v letu 1165. Glavna ulica se v mestu razširi in tvori trg, vzporedno z njim tečeta še 2 stranski ulici.

Kočevje ima sličen položaj v okljuki Rinže. Mesto ozir. naselje, ki ima od l. 1577. trške pravice, je stalo sprva v okolici sedanjega pokopališča in se je šele l. 1471., ko je trg dobil mestne pravice, preselilo v varni objem Rinže. Tudi tu varuje grad po naravi ne- zavarovani dostop na pomol. Poleg glavnega trga ima še 4 vzporedne ulice.

Novo mesto je največji in najbolj tipični primer te vrste mest. V širokem zavoju Krke, ki teče 15 m pod mestnim obzidjem, je bilo obilo prostora za naselbino. Poleg glavne prometne žile, ki se je takoj ob vstopu na teritorij mesta razširila v prostoren trg, ki je bil najobširnejši na Kranjskem, je bilo v obzidju še 15 ulic in trgov. Ob koncu 17. stoletja je stalo v obzidju 6 cerkva in blizu 360 hiš. Značilno za mesto pa je, da nima gradu. Njegov položaj zavzema kapiteljska cer- kevi, ki z velikim sistemom utrdbrani kopno stran pomola.

II. — *Kranj*, največje gorenjsko mesto, najlepše predstavlja drugo varijanto mest na pomolu. Na ploščati polici v sotočju Save in Kokre, ki tečeta 20 do 40 m globoko, se je razvila naselbina. Poleg glavne prometne ulice, ki se razširi v trg, sta še dve stranski. Značilno je za Kranj, da stoji župna cerkev na Glavnem trgu, dočim je pri vseh ostalih mestih odmaknjena od prometa na miren prostor. Vrisano ozidje prav lepo kaže, kako je urbanist izkoriščal dani teren.

Škofja Loka ima svoj začetek v sosednji Stari Loki, kjer se že l. 1074. imenuje fara. Poleg te se pod gradom freisinških škofov in v varnem objemu združenih rek Sore in Sorice v 13. stoletju razvije trg, ki se od l. 1374. imenuje civitas in oppidum. V cerkveni odvisnosti od Stare Loke pa ostane do l. 1532. Pod gradom, ki je vključen v mestno obzidje, se razvije najprej sedanji Mestni trg in nato še Spodnji trg. Cerkveni trg z župno cerkvijo loči od Mestnega trga venec hiš, naslonjen na arhitektonsko pomembno Homanovo hišo iz začetka 16. stoletja.

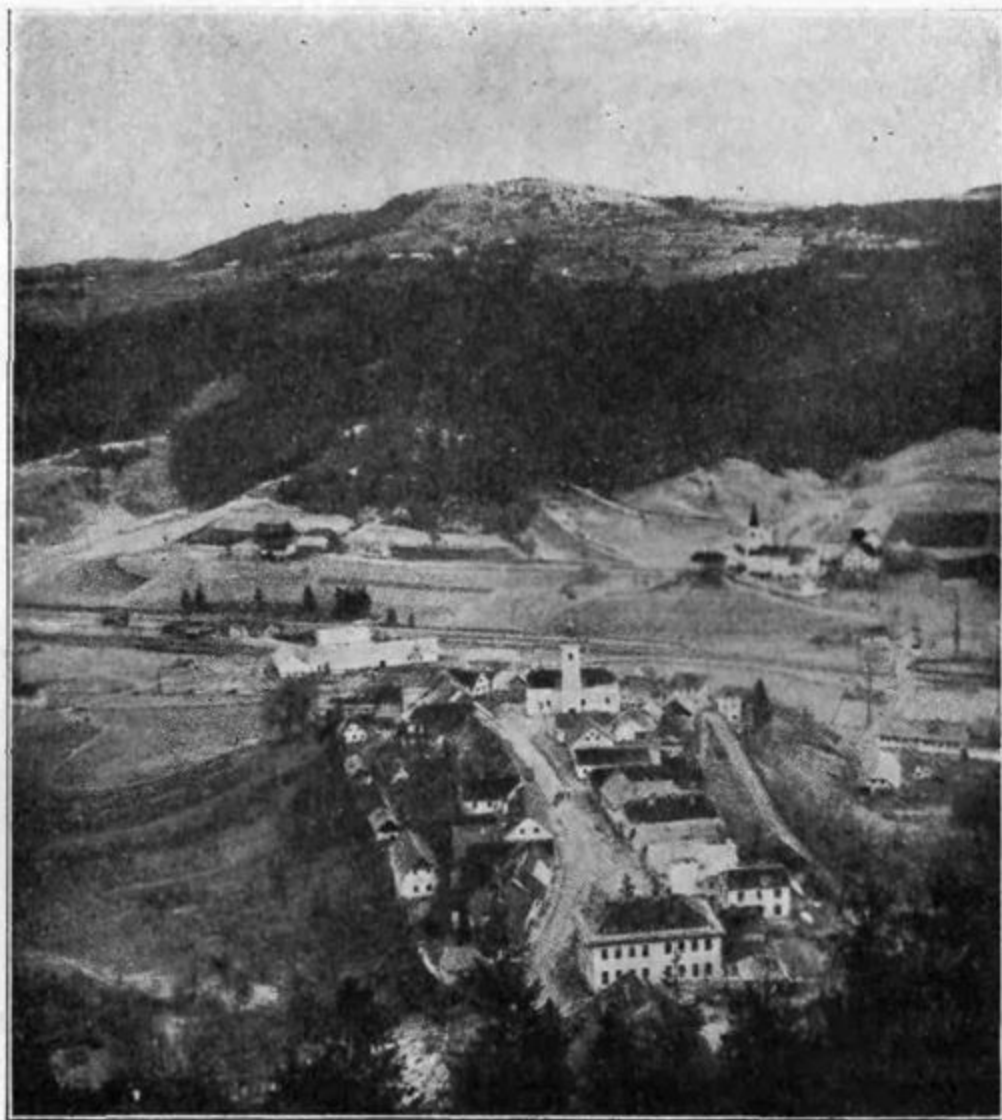
Radovljica leži v medvodju Save in Suhe. Sava teče 75 m pod zapadno stranico mesta, na vzhodu pa deli Predtrg od mesta dolina Suhe. Cerkev, ki je starejša od gradu, ima sličen položaj na koncu pomola kot v Novem mestu. Poleg Glavne ulice je le ena stranska.

Tržič je dobil mestne pravice šele l. 1926. Trške pravice pa je dobila naselbina l. 1492. Prvotna naselbina Ljubeljski trg ali Stari Tržič je ležala 6 km severno od sedanje. Ko je med l. 1261. do 1320. Ljubeljski trg zasul plaz, so v medvodju Tržiške Bistrice in potoka Mošenika pod gradom Neuhaus ustanovili sedanji Tržič, ki obvladuje važno Ljubeljsko cesto, ki vodi skozi mesto.

Metlika je pozidana na pomolu med potokoma Obrhom in Suhorjem. Prvotno naselje je bilo pri Treh farah, a se je umaknilo na varnejši kraj. Grad varuje vhod na pomol, na drugi strani se uveljavlja Komenda ali Križatija. Poleg Glavnega trga ima le eno stransko ulico.

VIŠNJA GORA

VIŠNJA GORA, POGLED S STAREGA GRADU

III. — *Kostanjevica* je edini kranjski primer mesta na otoku, ki je umetno nastal tako, da so prekopali suho stran pomola v zavoju Krke. Otok vežeta s kopnim dva lesena mostova, preko katerih gre državna cesta, ki je glavna prometna žila v mestu. Poleg te je samo še ena stranska ulica. Par kratkih prečnih ulic veže obe glavni. Grad je danes župnišče.

Krško predstavlja tipično *obrežno mesto*, stisnjeno v ozko dolino med Savo in strmo reber Johi. Mesto se razteza ob cesti v dolžino 1,5 km.

Višnja gora je edini predstavnik *mesta na hribu*. Prvotno naselje, ki se še danes imenuje Stari trg, so l. 1478. premaknili na bližnji hrib v varstvo Starega gradu. 389 m visoki grič je nudil prostor le eni prometni cesti, ki se je razširila v prostornejši trg. Na začetku trga stoji cerkev, ki je bila zvezana z obzidjem in katere prezbiterij je služil kot obrambni stolp.

Ljubljana kot deželno glavno mesto je izrazit primer mesta, ki se je razvilo *pod grajskim hribom*. Kontinuiteta z rimsko Emono je bila popolnoma pretrgana. Emona je nastala v osi prehoda na južnem koncu terase med Šišenskim in grajskim hribom kot čisto geometrična tvorba s pravokotno se križajočimi cestami, zaprta v strogi pravokotnik obzidja. Naši predniki so popolnoma ločeno od Emone postavili prve hiše pod gradom v zavetju Ljubljanice, kjer je kot prvo jedro sedanje Ljubljane zrasel Stari trg, ki se je prilagodil pogojem tal med Gradom in reko. Prvi porast mesta predstavlja onkraj Ljubljanice Novi trg, pri katerem sta pod zemljo zasuta rimska Emona s svojim vzhodnim obzidjem in ozidju vzporedno obrežje Ljubljanice vplivala na pravilno delitev talne ploskve. Kot tretji se je obema tema pridružil še Mestni trg in tako ustvaril podaljšek Staremu in v elegantni vijugi oklenil grajsko pobočje. Nič one geometrične delitve, kot je bila v Emoni, ni tu. Tektonika tal se izraža v mehkih linijah ulic in oklepu ozidja, ki daje okvir vsakemu teh tren mestnih delov. Grad vrh naselbine

LJUBLJANA

je z obzidjem povezan z njo v nerazdružno urbanistično celoto, ki še danes obvladuje zunanje lice Ljubljane.

Kamnik ima izreden položaj ob Kamniški Bistrici, ki se komaj da primerjati s kakim kranjskim mestom. Mesto se je razvilo ob Bistrici na kraju, kjer se stikata dve prometni žili, ena, ki vodi vzporedno z Bistrico v smeri jug-sever, in druga pravokotno na to iz Tuhinjske doline. Pri tem se je selišče naslonilo na naravno pregrado Mali grad - Žalski Turen. Južno od te pregrade leži šutna, najstarejši del Kamnika, kjer je od nekdanje stala farna cerkev. Severno od te pregrade se je najprej razvil Stari trg pod Malim gradom in na levi strani Bistrice, temu nasproti Novi trg, ki se omenja že v najstarejših virih. Pravo mesto se je razvilo ločeno od vseh treh delov s središčem, ležečim severozapadno od Starega trga, ki ga je vključilo v svoj organizem; za svojo obrambo je izrabilo na vzhodu Bistrico, na jugu pa gričasto pregrado z Malim gradom, dočim se je na zapadu in na severu varovalo le z zidom in jarkom, o čemer priča ime severnega predmestja Graben. Cesta, ki pride z juga, tvori v mestu glavno prometno žilo. Ob nji stoji na šutni farna cerkev. Ko se prevrže čez klanec med Malim gradom in žalami, tvori nekoliko razširjen Glavni trg, na katerem stoji magistrat. Z vzhoda se zliva na trg cesta iz Tuhinjske doline, ki dobi na teritoriju mesta ime Velika ulica. Tudi obzidje je prilagodeno naravnim pogojem terena in vključuje vase gradova Mali grad in Žalski Turen.

Lož, ki se je razvil pod vovbrškim gradom, je nova naselbina. Prvotno naselbino predstavlja Stari trg, ki mu je Lož zaradi varnejše lege pod grajskim hribom prevzel trške pravice. Cerkev, postavljena na rob naselbine ob obzidje, je služila tudi obrambnim namenom.

Radeče, trg, ki je šele l. 1935. dobil pravice mesta, se je razvil v ozki dolini Save pod gradom svibenskih gospodov, predstavlja tako kot Krško izrazito obcestno naselbino.

Jesenice so se razvile v ozki dolini Save, vtisnjene v pobočje Karavank. Naselbina obstaja iz dveh prvotnih selišč Save in Jesenic, ki ju je ogromen razmah

industrije v najnovejšem času združil v celoto, ki je bila povzdignjena v mesto l. 1929. Od obeh delov imajo le Jesenice, ki so prislonjene v breg k župni cerkvi, enoten značaj.

Iz geografskega položaja kranjskih mest je razvidno, kolikšno vlogo so imeli pri nastanku tržni, prometni in strateški vzroki. Strateški vzrok je bil v srednjem veku tako važen, da so večkrat opustili prvotno naselbino in jo prestavili v varnejši položaj. Geografsko najugodnejši položaj je nudil zavoj ali sotočje dveh rek, kar 10 naših mest pripada temu tipu. Ostala so se razvila pod grajskim hribom in izkoristila pri tem večkrat tudi rečno dolino. Ljubljana in Kamnik sta odlična primera.

Tržnoprometna pomembnost mest pa je zahtevala v mestu primeren prostor za kupčevanje in sejme. Tako so nastali trgi, ki so bili najvažnejši in obenem največji nezazidani prostori v mestu. Vse ostale ulice so tesne in krive. Oblika tržnih prostorov nam nudi še eno oporišče za tipološko razdelitev mest.

Najenostavnejša oblika mestnega trga je nekoliko razširjena glavna ulica, na kateri se je vršil ves promet. Če le možno je segala od enim vrat do drugih, večkrat se je proti enim vratom zoževala in dobila tako lijakasto obliko. Po tem, koliko je bila ulica razširjena, ločimo cestni trg, cestni trg pravokotne oblike in pravokotni trg.

Če pregledamo talne načrte naših mest s tega vidika, vidimo, da pripadajo vsi prvima dvema tipoma. Pravega pravokotnega trga ni.

Cestni trg dobro predstavlja glavna ulica Tržiča, dalje Krškega, Kostanjevice, Črnomlja, Spodnji trg v Loki in »trg« v Višnji gori. Tudi oba kamniška trga, šutenski in Glavni trg, sta izrazita cestna trga. Vsi ostali pripadajo

cestnim trgom pravokotne oblike. Pri teh se ulica na obe strani močno razširi. Taki so trgi v Kranju, Loki in Kočevju, Mestni trg v Ljubljani in Glavni trg v Novem mestu. Posebno ta je po svoji velikosti najodličnejši med vsemi kranjskimi trgi. Proti mestnim vratom se lijakasto zožuje. Vse trge označuje njihova nerazbita, od vseh strani strnjena zazidava. Povsod je prečni promet izključen, vanj se izlivajo le ozke in krive stranske ulice, ki ne ubijajo arhitektonske za-

KAMNIK

ključenosti trga. Kako se tudi trg pokori pogojem tal, kaže ljubljanski Mestni trg, ki kakor polmesec oklepa grajski hrib.

Trg pravokotne oblike predstavlja le Novi trg v Ljubljani na levem bregu Ljubljanice. Trg pa je sorazmerno majhen in je brez prometnega pomena.

Taka je torej podoba naših mest v srednjem veku, dokler so bila stisnjena v trden oklep obzidja. S koncem 18. stoletja se začne nagel razvoj v okolico. Zlasti sta rast mest pospešila železniški promet in vedno bolj naraščajoča industrija najnovejše dobe. Ta dva vzroka sta ustvarila popolnoma nove pogoje za razvoj in gradnjo mest.

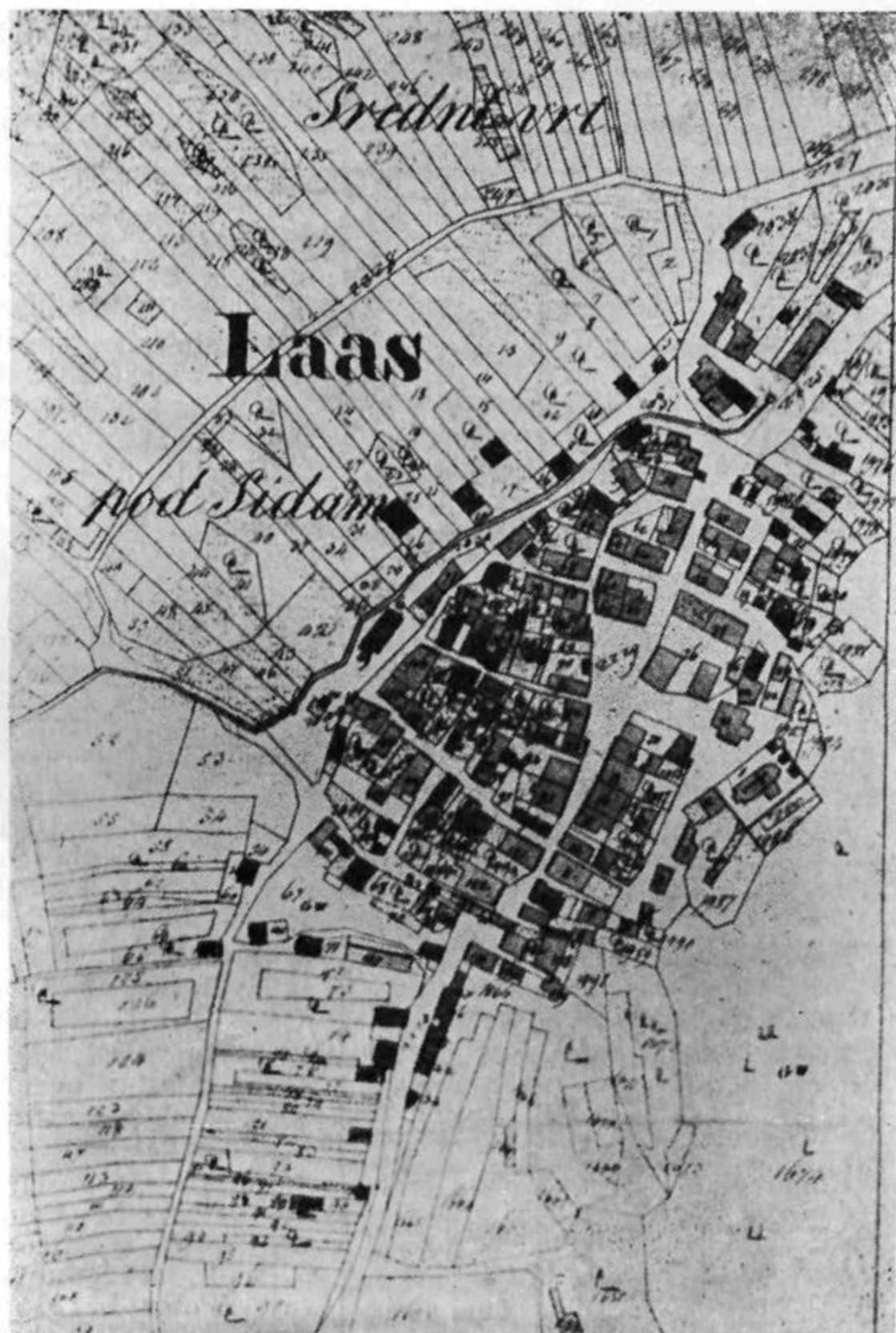
V splošnem spadajo naša mesta srednjega veka v okvir srednjeevropskih mest. Slične politične, socialne in kulturne razmere so oblikovale njih zunanjo podobo. Naš človek jim je dal posebni znak, izredno mikavnost in lepoto, narava pa jim je posredovala miljejsko učinkovitost tako, da spadajo naša mesta med izredno mikavna selišča, pri katerih se priroda in delo človeških rok srečno spopolnujeta. Zato so v polni meri deležna ljubezni našega človeka, ki jim je vzdal laškave naslove kot bela Ljubljana, pisana Škofja Loka, črni, toda ponosni Kranj in podobno.

LITERATURA

- J. Gantner, Grundformen der europäischen Stadt. Wien 1928.
 H. Wengert, Die Stadtanlagen in Steiermark. Graz 1932.
 Dr. Ing. Karl Ulbrich, Städte und Märkte in Kärnten. Wien 1939.

CERKNICA

LOŽ

- Dr. A. Melik, Slovenija I./2. SM 1936., str. 598—621.
 Dr. J. Rus, O tipu našega mesta na pomolu. LZ 1930.; 685—691; 739—747.
 Dr. M. Kos, Zgodovina Slovencev. Ljubljana 1933., str. 198—204.
 Dr. Fr. Zwitter, Starejša kranjska mesta in meščanstvo. Ljubljana 1929.
 Dr. A. Melik, Razvoj Ljubljane. GV 5/6. 1929.-1930., stran 93—127.
 Dr. Fr. Zwitter, Razvoj ljublj. teritorija, prav tam; str. 138—154.
 Dr. Fr. Stelè, Kamnik, umetn. topografski opis. Ljubljana 1929., str. 93, 94.
 Dr. Fr. Stelè, Kulturno lice kamniškega okraja. Na bregovih Bistrice. Groblje 1938., str. 139—143.
 Dr. Fr. Stelè, Obličje Kranja. V žontarjevi knjigi »Zgod. mesta Kranja«. Ljubljana 1939., str. 373—383.
 Dr. Fr. Stelè, Ljubljana 1940.
 Dr. Fr. Stelè, Umetnost v Primorju. Ljubljana 1940.
 Arh. Fr. Tomažič, Talni načrt mesta Ljubljane. »Kronika« IV, str. 88.
 L. Riedberg, Deutsche Burgengeographie. Leipzig 1939. Poglavlje »Stadtburgen«, str. 30—34.
 Krajevni leksikon dravske banovine. Ljubljana 1937.

PREGLED KRANJSKIH MEST

Ime nadmorska višina	Število		Zgodovinski pregled	Tip naselbine
	preb.	hiš		
Črnomelj, 156 m	1400	241	Prvič omenjen 1228. Kot trg 1277. Povzdignjen v mesto 1407. Grad 1165. Župnija l. 1228. Nemški viteški red 1268. Obzidje.	Cestno mesto v okljuki Lahinje. Grad pri nezavarovanem vstopu na mestni pomol. Cestni trg. Cerkev ob glavni ulici.
Jesenice, 584 m	5097	472	V 14. st. trške pravice. Župnija pred 1523. Požari 1783., 1815. Mestne pravice 1929.	Raztresena obcestna naselbina šele v novjšem času združena z mestom
Kamnik, 379 m	2660	365	Med 1188. in 1204. se navaja kot trg. Listina iz l. 1229. navaja meščane. L. 1267. mesto. L. 1202. se imenujeta 2 gradova. Mestno obzidje 1451. Požari 1511., 1609., 1660., 1779., 1788., 1804., 1845. Prvi župnik 1207.	Mesto zavzelo položaj ob Bistrici z naslonom na Mali grad, nepopolno cestno križišče. Grad na Malem gradu. Izrazit cestni trg. Cerkev ob glavni ulici v predmestju Šutna. Rotovž na Glavnem trgu.
Kočevje, 460 m	3079	345	1330. naselijo Ortenburžani Tirolce. Ime K. se prvič pojavi 1363. L. 1377. trške pravice. L. 1471. mestne pravice. L. 1491. ga porušijo Turki. Požari 1515., 1596., 1684. L. 1339. stalen duhovnik. L. 1393. župnija. Obzidje.	Mesto v okljuki Rinže z gradom. Cestni trg pravokotne oblike. Cerkev ob reki pri vstopu ceste na pomol. Premik naselbine.
Kostanjevica, 158 m	450	79	Prvič omenjena 1091. Trg 1249. Mesto 1252. Mestne pravice vojvoda Henrik med l. 1259.—1307. Fara 1220. Požari 1617., 1663., 1674.	Mesto na umetnem otoku Krke. Izrazit cestni trg. Cerkev odmaknjena od glavne prometne žile na stranski položaj.
Kranj, 385 m	4000	370	Prvi meščani 1221. Mesto 1256. Fara 1226. Požari 1668., 1749., 1811., 1832. Obzidje.	Mesto ob sotočju Save in Kokre. Lep primer cestnega trga pravokotne oblike. Cerkev in rotovž na trgu.
Krško, 168 m	1009	120	Prvič omenjen 895. Trške pravice v 14. st. Mestne pravice 1477. L. 1480. obzidje. Potresi 1628., 1632., 1635. Vikarijat 1765. Župnija 1894.	Izrazito 1,5 km dolgo obrežno mesto ob Savi. Cestni trg. Cerkev ob glavni cesti.
Ljubljana, 293 m, stolnica	Leta 1931. 59.765	3477	Srednjeveška naselbina nastane ločeno od rimske Emone pod grajskim hribom. L. 1144. se prvič omenja Ljubljana. L. 1146. Luwigana. L. 1163. fara sv. Peter. L. 1315. Stari trg. L. 1461. škofija. L. 1324. obzidje. L. 1693. Akademija Operosorum. L. 1895. potres. Po l. 1920. prične Plečnikovo delo za Ljubljano.	Izrazit predstavnik mesta na vznožju grajskega hriba. Nastane iz treh ločenih delov, Starega, Novega in Mestnega trga, ki so vsak zase obzidani. Stari in Mestni trg predstavljata značilne cestne trge, ki so se prilagodili podnožju grajskega hriba in toku Ljubljance. Novi trg predstavlja pravilno delitev talne ploskve s pravokotnim trgom in je nastal z naslonom na vzhodno obzidje rimske Emone.
Lož, 604 m	450	100	Prvič omenjen 1237. Mesto 1477. Obzidje.	Mesto ob vznožju grajskega hriba. Premik naselbine. Cerkev vklenjena v sistem utrd.
Metlika, 166 m	1167	246	Imenuje se prvič l. 1300. kot forum novum. Kot mesto se prvič omenja 1365. Požari l. 1469., 1529., 1705. Župnija pri Treh farah pred 1200.	Mesto ob sotočju dveh potokov. Cestni trg trikotne oblike. Grad ob vhodu na pomol. Premik naselbine. Cerkev zapira trg na jugu.
Novo mesto, 202 m	4045	516	Ustanovljeno 1365. L. 1493. Kapitelj. Požari 1540., 1576., 1584., 1605. 1664., 1736., 1795.	Najlepši primer mesta v okljuki reke Krke. Cerkvni tabor. Trg lijakaste oblike, največji med kranjskimi trgi. Rotovž na Velikem trgu.
Radeče, 195 m	1280	192	Kot trg se omenjajo l. 1206. Vikarijat l. 1385., župnija 1618. Dvignjene v mesto 1925.	Mesto v tesni dolini Save z izrazitim cestnim trgom.
Radovljica, 491 m	840	116	Trg 1343. Mesto 1510. Požar 1654., 1835. Župnija 1296.	Mesto v medvodju Save in Suhe. Cerkvni tabor. Cestni trg.
Škofja Loka, 349 m	2307	267	Kot trg se omenja 1248. Kot mesto 1274. L. 1321. obzidje. Požar 1660., 1698. Potres 1511. Vikarijat 1532., župnija 1804.	Mesto pod grajskim hribom v medvodju Sore in Sorice. Mestni trg pravokotne oblike; spodnji izrazit cestni trg. Premik naselbine. Cerkev ločena od trga. Rotovž na trgu.
Tržič, 515 m	3450	300	V 1. pol. 13. st. Stari Tržič. Sedanji Tržič omenjen 1320. Trške pravice 1492. Požar 1811. Prvi župnik 1475. Mestne pravice 1926.	Mesto v medvodju Tržiške Bistrice in Mošenika. Izrazit cestni trg. Grad. Premik naselbine.
Višnja gora, 389 m	365	85	Stari trg kot trg omenjen l. 1269. L. 1478. preselitev na grič. Istega leta mestne pravice. Vikarijat 1135., župnija pred 1395.	Mesto na hribu. Cerkvni tabor. Cestni trg. Premik naselbine.

PREGLED KRANJSKIH TRGOV

Ime nadmorska višina	Število		Zgodovinski pregled	Tip naselbine
	preb.	hiš		
Cerknica, 541 m	535	103	L. 1040. dobe C. oglejski patrijarhi. Od 10. st. last graščine Hasberg. Župnija ustanovljena 1247. Turki napadejo in požgo C. l. 1472. Tedaj pozidajo tabor okoli cerkve. L. 1527. jo ponovno požgo Turki.	Trg se je razvil okoli griča s farno cerkvijo, ki je bila spremenjena v tabor.
Domžale, 291—305 m	2298	392	Prvič se omenja Studa 1205. Vikarijat 1801. Župnija 1908. Povzdignjene v trg 1925.	Trg nastal tako, da so združili vasi Stob, Zg. Domžale, Sp. Domžale in Studo. Razmah industrije je povzročil povzdigo v trg.
Kropa, 531 m	584	92	Nastanek v 13. st. Trške pravice konec 15. st. Župnija 1620. Požar l. 1900.	Izrazito obcestna naselbina. Cerkev ob strani.
Litija, 240 m	611	105	Prvič se omenja l. 1145. Pravice trga še pred Valvasorjem. Prvi ohranjen privilegij 1778. Požari 1614. in 1634. Župnija 1936.	Leži ob cesti v savski dolini ob vznožju strmega Sitarjevca. Cesta se razširi v prostoren trg, sredi trga stoji litijski grad.
Mengeš, 318 m	1476	258	Prvič omenjen 1154. Prvi župnik znan 1215. Požari 1834. in 1861. Trške pravice 1867.	Nad 2 km dolg obcestni trg, ki ga križišče cest deli v Veliki in Mali Mengeš.
Mokronog, 251 m	809	174	Prvič omenjen 1215. Kot trg 1280. Prvi sodnik 1367. Župnija v 12. st. Požari 1641. in 1682. Obzidje.	Trg se je razvil v dolini, kjer se steka več potokov na napetem terenu pod gradom. Cesta se od severa proti jugu razširi in tvori trg pred cerkvijo.
Moravče, 381 m	362	64	Trške pravice verjetno v 17. st. Prvi župnik Vitiko 1286.	Selišče grupirano okoli farne cerkve ob cesti Domžale - Litija oz. Zagorje.
Motnik, 442 m	314	61	Prvič omenjen med 1123.—1146. Trške pravice 1423.	Trg leži v dolini Motniščice ob cesti Kamnik - Vransko.
Planina, 455 m	805	164	Trške pravice 1217. Požari l. 1626. in 1808. Vikarijat 1555., župnija 1849.	Trg se je razvil pod gradom, ki ga danes ni več, ob stari važni prometni poti Ljubljana - Trst.
Ribnica, 491 m	1111	218	Kdaj trške pravice ni znano. Grad dobe 1082. Turjačani. Cerkvna občina 9. st. Požari l. 1445., 1480., 1558., 1728., 1778., 1807., 1915.	Trg je v zvezi z gradom, ki stoji na desnem bregu Bistrice. Izrazit cestni trg. Ob njem farna cerkev.
Sodražica, 535 m	771	151	Omenja se 1082. L. 1753. vikarijat, 1762. župnija. Trške pravice 1865.	Trg leži v ozki dolini na obeh bregovih Bistrice ob podnožju Velike gore. Skozi trg vodi cesta Izlake - Rakek.
Turjak, 524 m	185	46	Grad omenjen 1067.	Trg leži ob cesti Ljubljana - Kočevje. Je v zvezi z gradom, sam pa nima nič trškega na sebi.
Vače, 523 m	226	51	Trške pravice pred l. 1470. Vikarijat pred 1262. Župnija 1392.	Jedro trga je ob župni cerkvi. Razvil se je pod gradom istega imena, o katerem pa ni več sledu.
Velike Lašče, 541 m	535	103	Prvič omenjene 1156. Po l. 1471. ustanovili vas okoli cerkve na hribu. Vikarijat 1662., župnija 1862. Trške pravice 1913.	Prvotna naselbina pri vasi Sela. Po l. 1471. nastane na griču sedanji trg. Skozi vodi cesta, ki se pred cerkvijo razširi v trg.
Vinica, 190 m	290	60	Prvič omenjena 1082. Trg vsaj v 15. st. v dobi turških napadov. Župnija 1268. Požari l. 1874. in 1888. Obzidje.	Trg se je razvil pod gradom na terasi nad Kolpo. Skozi trg pelje cesta, ki tvori majhen trg.
Vrhnika, 296 m	2280	426	Trg 1325. Vikarijat 1296., župnija 1408. Požari l. 1606., 1628., 1632. 1670., 1728., 1878.	Trg leži ob križišču cest Ljubljana - Trst in Podpeč - Vrhnika - Smrečje. Naselbina se je razvila iz 3 t. j. Breg, ki je prvotno čolnarsko središče, Vas ob Stari cesti pod Sv. Trojico in Hrib okoli župne cerkve.
Železniki, 455 m	831	133	Omenjen že 973., ko so v posesti brižinskih škofov. L. 1340. so se fužinarji naselili v sedanjih ž. Župnija 1622. Požar 1846.	Obcestna naselbina v tesni soteski Selške doline. Cerkev ob strani. ob strani.
Žužemberk, 190—294 m	768	161	Grad iz 10. st. Prvič omenjen 1216. Trške pravice v zgod. sr. veku. Vikarijat 1399. Župnija 1463. Požari 1591. in 1670.	Trg leži na visoki terasi nad Krko. Skozi vodi cesta, ki se sredi trga razširi in tvori tržni prostor, ki ga proti Krki zapira mogočen grad, proti vzhodu pa podružnica Sv. Jakoba. Na desnem bregu Krke se je razvilo okoli cerkvice sv. Miklavža naselje ribičev. Župna cerkev stoji na hribu izven trga.

LJUBLJANSKI FRANKOVIČI V 16. IN 17. STOLETJU

V L A D I S L A V F A B J A N Č I Č

(Konec.)

Poned., 9. avg., fol. 45. Andrej Frankovič javlja, da je za danes bilo določeno, da položi *Andrej Jager* na sodišču denar za *Tolhopfovo hišo*,⁵⁶ ta pa je izostal. Sklene se, da mora Jager za njemu prodano hišo čez osem dni položiti vso kupnino, sicer se hiša izroči upnikom, Jager pa sramotno izžene iz nje.

20. avg., fol. 54 (Odvetnik) Refinger zahteva v Forstnerjevem imenu zasego (Span vnd Erdt) hiše *Andreja Frankoviča*, stoječo med hišama Vincenca Waza in Freyevih dedičev. Želi varstveno pismo (Scherm brieff).

26. nov., fol. 73. Marks Stettner in Andrej Frankovič položita račun o Hrenovem jerobstvu in prosita razrešitve od tega skrbništva, ker je dedič dosegel polnoletnost.

13. dec. je Andrej Frankovič na mestni seji kot v seznamu zadnji med 16 navzočimi zunanjimi svetniki.

L. 1594. Poned., 14. febr., fol. 41. Jožef Čavl, zastopajoč *Andreja Frankoviča*, želi, da se mu izroči 512 gld 30 kr od kupnine za *Tolhopfovo hišo*, položene pri sodišču v smislu »edikta«. Proti temu ugovarja *Ambrož Scheitt*, sklicujoč se na svoje prvenstvo.

MIKSIČEVKIN ODVETNIK ZMERJA MAGISTRAT IN SE »ZA VEČNE ČASE IZZENE Z ROTOVŽA

Petek, 19. febr., fol. 50. »Mestni svet je verodostojno doznal, da je *Fabijan Pangriesser*, ko je prošli terek na vicedomskem zaslišanju zastopal gospo *Miksičevo* proti magistratu in *Andreju Frankoviču* zastran odpravnine po očetu in materi, zmerjal in žalil magistrat in tega tudi do danes ni popravil, marveč zagrešil še nove psovke in žaljivke. Zato mu magistrat za večne čase ustavi prokuriranje in vlaganje pisanj na rotožvu.«

Petek, 19. febr., fol. 51—52. Sodišče je ustreglo zahtevi *Andreja Frankoviča*, ki ga zastopata g. *Jožef Čavl* in *Avgustin Kheberl*, da se mu pred drugimi za-

⁵⁶ Gre po vsej priliki za današnjo št. 11 na Mestnem trgu, kjer je sedaj gostilna »pod skalco«. Hiša je bila »patidenčna«. V davčnih urbarjih se začeni z l. 1600. navajajo kot njeni lastniki: do l. 1658. gospoda M: *Caharije Tolhopfa dediči* (l. 1585. s. z. fol. 130 se kot lastnik imenuje *Jurij Creuzer*, l. 1593. fol. 45 kot neuspel kupec *Andrej Jager*, od l. 1600. do 1606. ima v hiši trgovino poznejši mestni sodnik *Ahac Ambschl*, od 1613. do 1621. plačuje hišni davek vicedomski tajnik *Elija Thomas*); 1659.—1668. *Adam Žagar* (*Schagar* in *Schager*); 1669.—1730. gospod M: *Adam Žagar* (*Sager* in *Schäger*), l. 1702. je v hiši gospod *Anton Janežič* (*Janeschitsch*), župan v l. 1712./13.—1715./16. Od l. 1731. do 1755. je lastnica gospa *Marija Barbara Graffenhueber*, vdova po *lekarnarju*; 1756. do pribl. 1781. *lekarnar Janez Jurij Knur*, nato vdova *Marija Ana Knur*, za to pa do 2. I. 1818. *lekarnar Franc Salez. Raab*, dalje do 3. XI. 1820. vdova *Julijana Raab*, do 18. sept. 1847. pa *lekarnar Franc* in *Friderika pl. Gramatzki* (*Gromadsky*), nato slednja sama. — Hiša je imela prvotno številko 181, po l. 1805. pa št. 11 vse do danes. V seznamu lastnikov se l. 1877. in 1901. navaja *Antonija Stare*, l. 1933. in 1938. pa *Josip Ciglič*. (O hišah na Mestnem trgu glej tudi dr. *Rudolf Andrejka*, *Trgovine na Mestnem trgu v »Trg. Tovarišu»* l. 1934., št. 6—7.)

htevniki izplača iz kupnine za *Tolhopfovo hišo* 512 gld 36 kr, ker je *rajnki Frankovič* bil posodil ta denar za plačilo *Tolhopfove hiše*.

Poned., 28. marca, fol. 74. »Po danes sočasno vročenem vicedomskem ukazu glede *Janža Mikšiča* (*Michschitsch*) in *Andreja Frankoviča* se *Frankoviču* pod kaznijo 100 zlatih dukatov zapoveduje, da ne sme prej odpotovati od tod, dokler ni *Mikšiča* popolnoma zadovoljil.«

Torek, 29. marca, fol. 75. Na seji pri gospodu županu (sc. *Vinturinu Travanu*), kamor sta prišla tudi *Mikšič* in *Frankovič*, je mestni svet potrdil svoj »ekdanji sklep, da mora *Mikšič* predvsem ustreči svojim obveznostim iz ženitnega pisma, to je zadostno zavarovati ženino doto, kakor so morali tudi za ostale sestre storiti njihovi soprogi. *Andreju Frankoviču*, ki je itak sam v to privolil, pa se nalaga z vso resnostjo, da takoj nato, in sicer še danes, preden zaide sonce, izroči svoji gospe sestri pripadajočo ji ženitno doto po očetu in materi.

»*Mikšič* ni počakal, da se ta sklep prečita, marveč je odšel. Gospod *Frankovič* pa želi, da se mu izda o sklepu sodno izpričevalo.«

MIHA FRANKOVIČ UMRL L. 1590. VDOVA JUDITA SE POROČILA S TRGOVCEM RORMANOM

11. okt., fol. 115. Ediktni dan za *Miho Frankovičem*. — *Primož Rorman* kot zastopnik svoje soproge, vdove po *rajn. Mihaelu Frankoviču*,⁵⁷ zahteva v smislu ženitnega pisma za njeno vdovsko vzdrževalnino iz *Frankovičeve* zapuščine za prvo leto 200, za ostala tri leta pa po 100 renskih goldinarjev.

Gospod *Jožef Čavl* kot jerob prizna terjatev, ne gre pa ji vdovnina potem, ko se je zopet poročila.

Sodba: Ostane pri končni ediktni sodbi z dne 14. januarja 1591. leta. Do (?) tega dne naj se vdovnina izplača *Rormanu*. Tudi ostale določbe naj se izvrše. Vrt s hišo, ki jo je uživala, se ji izven (razen, ausserhalb) prodajalne prizna do današnjega dne brezplačno (ohne ainihe Verzinsung) s tem, da obdrži otroka pri sebi.

Čavl kot jerob hoče oddati, kar mu je bilo po inventarizaciji izročeno, in položiti račun o tem. Od tod naj se izplačajo upniki v celoti ali pro rato.

Upniki ne marajo prevzeti hiše za 2100 gld, marveč naj se proda na dražbi. Pritožujejo se proti načinu, kako je Čavl upravljal zapuščino.

Jerob: *Lucio Calcineli* mu je rekel, da je dostavil *Matiji Posarelu* denar v Linc. *Posarel* pa ni prejel niti beliča. Glede tistega, kar dolguje *Cortoni*, je tu nekoč izposloval zoper njega prepoved, pa ga le ni mogel izterjati, pripravil ga je le do tega, da mu je dal zadolžnico.

Sklene se, da dajo lahko hišo oceniti na svoje stroške, če se jim zdi sodna cenitev previsoka.

⁵⁷ *Mihael Frankovič*, o katerem imamo za njegovega življenja zadnji zapisek 4. nov. 1588., je potemtakem umrl 1589. ali 1590. leta.

DRUGA AGNELATIJEVA ŽENA ZOFIJA SE PO MOŽEVI
SMRTI POROČI Z IDRIJČANOM DRUMLICEM

24. okt., fol. 145—146. Jožef Khnoblach je prišel in izjavil v imenu svoje žene: Zofija, soproga Janža Drumlica, trgovca z rudarskimi potrebščinami v Idriji, se je kot vdova po Vincencu Angolatiju dala odpraviti z lekarno,⁵⁸ on sam pa ne more priti do svojega deleža.⁵⁹ Zato je dal Drumlicu že prej tu v Ljubljani staviti sodno prepoved na nekaj žita, Drumlic pa je navzlic temu žito odpeljal. Zdaj mu je dal staviti prepoved na drugo žito in prosti, da se ukrene potrebno, da še tega ne bi odpeljal. — *Sklep*: Knoblach naj se pismeno obrne na Agnelatijeve jerobe.

14. nov., fol. 168. Marksu Stettnerju in Andreju Frankoviču se kot skrbnikoma po rajn. Lenartu Hrenu naroča, da v 14 dneh odgovorita na urgenco Lenarta Fridla, zastopnika Erazma Nagliča.

2. dec., fol. 174. Zastran otrok Pavla Schöna in njegove žene Ane naj da Andrej Frankovič pismen odgovor v 14 dneh pod globo 10 zlatih dukatov.

L. 1599. Frankovič se ne našteva več med občinskimi odborniki.

Petek, 26. febr., fol. 8. Hrenova jeroba Marks Stettner in Andrej Frankovič polagata račun o svojem skrbništvu.

Petek, 23. apr., fol. 44. Upravnikom zapuščine po Jožefu Frankoviču se ukaže, da uredi račune. Namesto čavla je postavljen za računskega komisarja Janez Sonce. Ostali soskrbniki so: Franc Leberwurst,⁶⁰ Martin Schöberl,⁶¹ Gregor Komar (Chomar) in Ahac Ambschl.⁶²

⁵⁸ Agnelatiji so bili lekarnarji.

⁵⁹ Jožef Knoblach je stanoval v Agnelatijevi hiši na Starem trgu 7 (Davčna knjiga l. 1600.). Bil je Agnelatijev zet ali svak. — *Lastniška vrsta hiše št. 7 na Starem trgu*. Leta 1600. so vpisani *dediči po Vincencu Agnelatiju*; v hiši biva Jožef Knoblach, ki plača 16 fl obrtnega davka, od l. 1601. pa že *lekarnar Pavel Ciriani*, ki plačuje po 10 fl obrtnega davka. Kmalu preide hiša v njegovo last in ostane do l. 1634. Ciriani Pavel je l. 1629. dobil še sosedno, prej Frankovičevo hišo (danes št. 5). Vsi njegovi nasledniki so bili lastniki obeh hiš do l. 1751. Pavlu Cirianiju sledi od leta 1635. do 1646. *Franc Ciriani* (mestni sodnik leta 1636./37., 1637./38., 1642./43. in 1643./44.), od 1647. do 1706. njegovi *dediči*, od 1707. do 1714. zopet *Franc pl. Ciriani* (von Zirian); 1715.—1732. *zvonar Gašper Franchi*, 1733. do pribl. 1758. *Sebastijan Bonaventura Franchi* (od l. 1763. zvan pl. Frankenfeld); od pribl. 1759. do 1811. obojega prava dr. *Pavel pl. Frankhenfeld*; 24. XII. 1811. do 4. XII. 1815. dr. *Andrej Repešič*; 4. XII. 1815. do 19. VII. 1828. *Anton Hess*; 19. VII. 1828. do 3. IV. 1847. *Planinšek Janez in Cecilija* (od 9. XII. 1835. pa *Alojzija* namesto Cecilije); po 3. IV. 1847. *Marija Planinšek*, ki je kot lastnica navedena tudi v seznamu hišnih posestnikov l. 1853. — Prvotna hišna št. je tu bila 175, po l. 1805. št. 17, po l. 1877. do danes pa *Stari trg 7*. Kot lastnica se v seznamu imenuje l. 1877. *Marija Pohl, obvdovela Planinšek*, nato pa *Janez Zorman*, l. 1901. *Ivan in Marija Seunig*, l. 1938. pa *Mramor Marija, Erce Ela* in *Ribnikar K*. Hiša je bila »patidenčna«.

⁶⁰ O Francu Leberwurstu glej opombo ³³.

⁶¹ Martin Schöberl je bil mestni sodnik l. 1597. in leta 1601./02.

⁶² Achaz Ambschl je bil mestni sodnik l. 1607./08. in 1608./09.

UPNIKI DAJO OCENITI HIŠO RAJN. MIHE FRANKOVIČA
NA STAREM TRGU. — ANDREJ SE PRESELIL V VIŠNJO
GORO

Poned., 29. nov., fol. 160. (Odvetnik) Sengenschmidt sporoča v imenu gospoda Martina Raaba kot pooblaščenca izvenljubljskih upnikov (aussländischer Creditorn) do zapuščine po Mihi Frankoviču: Raab se je predzadnjega oktobra 1594. l. pogodil z gospodom Jožefom Čavlom (Tschaul) kot jerobom, da smejo upniki dati sami oceniti Frankovičevo hišo, ki se jim je zdela uradno previsoko ocenjena, po tukajšnjih poštenih zidarjih in rokodelcih. Ker pa se to zavoljo *kužne dobe* doslej ni moglo zgoditi, predlaga sedaj za cenilce s svoje strani: Luko Petka,⁶³ Martina Schöberla, Lovrenca Maderla in Gregorja Spreizerja. — *Sklep*. Ker g. Čavl kot jerob nima nič proti temu, se ti cenilci potrjujejo in jim magistrat s svoje strani dodaja še gospoda Feingasta in Wanzla skupaj z mestnim pisarjem in »naj se njemu (t. j. Raabu) hiša preda. Obe stranki prejmeta sodno listino«.

»Dalje prosi Sengenschmidt v Raabovem imenu, da se mu izda Andreja Frankoviča reverz ali *odpoved meščanski pravici* v prepisu, kakor tudi prepis tistega, kar se mu je odgovorilo.

Fiat in naj se stvar poišče. — Se je zgodilo, ni pa se našlo nič drugega kot neko pismo (ein sendschreiben) in odklonitev prejšnjega tu vloženega priziva, datiranega 4. sept. 1598. v *Višnji gori*, v katerem prosi (Frankovič) tudi za določitev daljšega roka do zasliševalnega dne. Prepis tega se je izdal.

FRANKOVIČEVA HIŠA NA STAREM TRGU PREIDE
V ROKE MARTINA RABA IZ NOVEGA MESTA

Petek, 3. dec., fol. 165. Judita Rormanca, vdova po Mihi Frankoviču, sedaj žena Primoža Rormanana, zahteva od gospoda Jožefa Čavla kot oskrbnika Frankovičeve zapuščine 400 gld vdovnine. Čavl odgovori, da mu je hiša že bila vzeta iz rok in *sodno izročena gospodu Raabu* kot pooblaščenca zunanjih upnikov. Ž njim naj se pomeni. Sam z gospo Rormanco ne bo več disputiral.

Petek, 10. dec., fol. 170. Za računsko komisarja o zapuščini Jožefa Frankoviča se namesto čavla in umrlega Leberwursta postavita Anton Feichtinger⁶⁴ in Avguštin Kheberl, ki naj skupaj z Martinom Schöberlom, Gregorjem Komarjem, Ahacem Amshlom in Janezom Soncem v dveh in pol mesecu sestavita račun. Poleg njih dobi poseben dekret še Primož Rorman. O tem se piše tudi gospodu Andreju Frankoviču, Primožu Rormanu in Juriju Refingerju kot soskrbniku.

L. 1600. Petek, 3. nov., fol. 12. Po svojem zastopniku Lovrencu Sengenschmidtu terja Andrej Frankovič g. Marksa Vidalba za 45 ren. gold in še isti dan (fol. 16) Gregorja Spreizerja in njegovo ženo Zofijo za 400 gld.

⁶³ Luka Petek je bil po smrti Janeza Albina mestni sodnik od 22. nov. 1599. do sv. Jakoba l. 1600.

⁶⁴ Anton Feichtinger je bil župan l. 1598./99.

JANŽ AGNELATI V NORIMBERKU. — VIDALBOV
RUDNIK PRI RATEČAH

L. 1601. Poned., 22. jan., fol. 15. »Zastran dedičev po Vincencu Agnelatiju in upraviteljev njegovega imetja, to je Janeza Krstnika Agnelatija (!) in Marksa Vidalba je prišel Janž Drombliz kot očim dedičev po rajn. Vincencu Agnelatiju z naslednjo prošnjo:

Ker je Jan. Krst. Agnelati odšel v *Norimberk* in ni tako kmalu ali sploh nikoli pričakovati njegove vrnitve⁶⁵ in ker je poleg *Marksa Vidalba*,⁶⁶ ki tudi ne stane tukaj, marveč pri svojem *rudniku v Ratečah* (bey seinem Porkhwerch Zu Rattschach) bil postavljen za jeroba dedičem in imetju rajn. svojega brata Vincenca Agnelatija in imel vso zapuščino v svojih rokah, zaradi česar prosilčevi pastorki ne pridejo do svoje dediščine, zato prosi, da se imenujejo drugi jerobi, in sicer gospod Komar (Chamör) in Gidinel,⁶⁷ imetje omenjenega Janeza Agnelatija, kar ga je, pa naj se dene do končnega obračuna pod zaporo.

Sklep. Naroči se upravniku sodišča Luki Petku, da Agnelatijevo imetje, kolikor ga je tu, zapečati vpričo prošnjika.«

Zdi se pa, da se je Janez Krstnik Agnelati kmalu vrnil, saj je bil že v petek, 23. febr. 1601. l., postavljen za zdravstvenega komisarja (provisor sanitatis) na Novem trgu (fol. 44.), na dan sv. Jakoba, dne 25. jul. istega leta, pa je tudi prvi med zunanjimi svetniki (fol. 145).

JOŽEFA FRANKOVIČA HČI BARBARA POR. PICARDO,
NATO PFANNER

Poned., 26. febr., fol. 48. Andrej Frankovič, ki je s svojo *sestro* gospo *M. Barbaro Pfanerco* soporok za zapuščino rajn. *Adama Picarda*, želi biti razrešen od tega poročstva. — Se mu ne ustreže.

Poned., 4. jun., fol. 129. Mihe Frankoviča vdova Judita Rormanca prosi, da se g. Jožefu Čavlu (ta je vprav tedaj župan) naloži, da ji izplača 300 gld vdovščine (wittib stuell) od dveh let.

Petek, 7. sept., fol. 178. Ista zopet zahteva vdovsko odpravnino. Naroči se g. Čavlu, da poroča v treh dneh.

Poned., 26. nov., fol. 211. V isti zadevi se g. Čavlu zadnjič naroča, da mora poročati še danes.

Poned., 10. dec., fol. 216. G. Čavl mora v treh dneh položiti jerobski račun, Martin Raab ne sme pod globo 100 zlatnikov od tod, dokler ni kot imetnik Frankovičevega premoženja zadovoljil Rormance, zato pa se mu zagotovi »*otvoritev*« *Frankovičeve hiše in vrta* pri prihodnji mestni veliki seji (Stattrechten).

L. 1602. Petek, 4. jan., fol. 235. Janž Picardo proti Janžu Pfannerju kot zastopniku svoje *bivše* zakonske

⁶⁵ Protestant? Vincenc Agnelati je bil l. 1589. kot zelo borben protestant z nadvojvodovim ukazom izločen iz mestnega sveta in je le malo manjkalo, da ni bil izgnan iz dežele (Dimitz VII, 141).

⁶⁶ V s. z. 1601., fol. 83, se omenja Vidalbova rajnka žena Helena.

⁶⁷ Giovanni Baptista Ghidinelli, pozneje imenovan Giovanni Baptista Bernardini ditto Ghidinelli in končno samo Giov. Bapt. Bernardini je bil župan l. 1610./11., 1611./12. ter po Janezu Soncu od pribl. 15. dec. 1613. do 1615./16. Valvasor je zmotno smatral, da sta Ghidinelli in Bernardini dve različni osebi.

žene Barbare, rojene Frankovič, ki je pred tem bila omožena z Adamom Picardom.

Petek, 8. febr., fol. 260. Isti zahteva, da se od Andreja Frankoviča izterja s »kompasnim pismom« 344 gld 34 kr *zapuščine* po Barbari Pfanner, roj. Frankovič.

FRANKOVIČEVA DEDNA HIŠA RABOVA LAST

Petek, 15. marca, fol. 280. Gospod Jožef Čavl kot upravnik premoženja rajn. Mihe Frankoviča »otvarja« v smislu sklepa z dne 10. dec. 1601. l. *Frankovičevo hišo na Starem trgu in vrt, ležeč pred Nemškimi vrati*, gospodu Martinu Raabu kot zastopniku Frankovičevih zunanjih upnikov s tem, da zadovolji gospo Picardovo po določenih končne ediktne sodbe. — Določi se davek v višini 20 gld. Raab se zaobljubi na sodniško palico.

Dus., fol. 282. Na isti seji se dovoli prenos Frankovičevega vrta na Jožefa Mahorčiča,⁶⁸ ki je dal zanj 100 tolarjev in 100 gld.

Petek, 29. marca, fol. 288. V upravo Frankovičevega jerobstva se na prošnjo gospodov Zurlerja, Andreja Frankoviča, Aleksandrina in Stetnerjevih dedičev kot jerobov namesto Primoža Rormana izvoli gospod Jernej Freithofnikh.

L. 1605. 22. avg., fol. 23, in 7. nov., fol. 61. Gospod Jožef Mavrič zahteva od g. Jožefa Čavla 450 gld za 15letno preživnino gospe Katarine Mikšičke (Catherina Migschitschin). — Obrniti se mora na Martina Raaba, ki je prevzel to obveznost.

ANDREJ FRANKOVIČ UMRL. — RORMAN S PASTORKO
ŽIVI V INOZEMSTVU

Poned., 14. nov., fol. 62—63. G. Marks Stettner je v imenu oskrbnikov zapuščine rajn. Jožefa Frankoviča zahteval pri mestnem sodniku Jožefu Mahorčiču, da mora g. Janez Drumbliz kot skrbnik imetja zdaj *rajnkega* gospoda Andreja Frankoviča namesto le-tega in njegovega rajn. brata Mihaela položiti jerobski račun o zapuščini starega Frankoviča. — Pri tej priliki se omenja, da je *Primož Rorman na tujem* (ausser Landts) in da *pri njem živi pastorka, hči Mihe Frankoviča*.

Sodba. Stettnerjevi zahtevi se ugoti. Drumbliz se pritoži.

JOŽEFA FRANKOVIČA HČI URŠULA POROČENA
Z JANŽEM PICARDOM ML.

L. 1606. 23. jan., fol. 84. Na zahtevo g. Jožefa Mavriča se Martin Raab obsodi, da mora plačati 450 gld vzdrževalnine za gospo Katarino Mikšič v roke g. Mavriču »zlasti še zato, ker je rajn. Mihael Frankovič enako zadovoljil tudi *drugo sestro, Uršulo Picardovo*.« Raab se pritoži.

MARTIN RAAB, NOTRANJI SVETNIK IN TRGOVEC V
NOVEM MESTU

17. apr., fol. 141—142. Župan, sodnik in svet pišejo »častitemu, odličnemu gospodu Martinu Raabu, meščanu notranjega sveta in trgovcu v Novem mestu, našemu dobremu in ljubemu prijatelju« pismo, v katerem mu sporočajo, da se bo razprava o prizivni

⁶⁸ Jožef Mahorčič je bil mestni sodnik l. 1605./06. Valvasor piše to ime zmotno Hanns Machortschitz.

tožbi g. Jožefa Mavriča proti njemu glede zapuščine po Mihi Frankoviču vršila dne 28. aprila.

26. jun., fol. 159. Raab iz Novega mesta hoče dati oceniti Frankovičevo hišo v Ljubljani. Njegovi cenilci se sprejmejo.

24. nov., fol. 244. Primož Rorman zahteva, da se Raabu ukaže pod »dvojno globo«, t. j. 200 zlatih ducatov, da mora njegovi ženi Juditi poleg že plačanih 300 gld vdovnine odšteti še nadaljnih 100 gld. — Sklene se še enkrat resno pisati Martinu Raabu, mu zagroziti z globo 200 zlatih ducatov in mu sporočiti, da se bo Frankovičeva hiša predala tistemu, ki položi zaostalih 100 fl.

Dus., fol. 245. G. Primož Rorman in g. Kos zahtevata inventar in seznam po rajn. Janžu Jakobu Picardu ali njega prepis. Izjavljata dalje, da nista dediča po pokojnem Janžu Pikardu in da le-ta ni imel pravice, zastavljati dve njivi Frankhu,⁶⁹ ker je bila vdova na teh sovpisana.

PRIMOŽ RORMAN KUPČUJE Z MEDOM

4. dec., fol. 248. Primož Rorman prosi, da ga oproste skladiščnine od 123 odpeljanih sodčkov *medu* v znesku 8 fl 12 kr, ker so tudi Solnograjčani⁷⁰ oproščeni. Prošnja gospoda Rormana se zavrne, ker ni res, da bi bili Solnograjčani oproščeni skladiščnine.

LEKARNAR CIRIANI PREVZAME HIŠO LEKARNARJA AGNELATIJA NA STAREM TRGU

L. 1608. 29. febr., fol. 37. »Janez Krstnik Agnelati, meščan in trgovec tu, upravitelj zapuščine rajn. Vincenca Agnelatija, meščana in *lekarnarja*, »odpre« meščanu in *lekarnarju Pavlu Cirianu* in njegovi soprogi Ludoviki od rajn. Vincenca Agnelatija zapuščeno hišo, ležečo med hišama Frankovičevih dedičev in Adama Weissa na *Starem trgu*.

Petek, 7. marca, fol. 40. G. Jožef Mavrič toži Martina Raaba, ker ni prišel na prizivno obravnavo.

FRANKOVIČEVO DEDNO HIŠO PREVZAME OD RABA MEŠČAN STRAVS

14. marca, fol. 46. Martin Raab, meščan v Novem mestu, *odpre svojo, prej Frankovičevo hišo na Starem trgu Janezu Straussu*, meščanu v Ljubljani. Ta obljubi plačati davčni zaostanek 33 fl še danes. Druge zapreke ni, zato se otvoritev dovoli. — Raab je torej že poravnal vse svoje obveznosti.

SODNIKOVI VNUKI STRADAJO

Uršula Picardo, žena obč. svetnika Janeza Picarda, sinu mestnega sodnika, je obvdovela l. 1608. Z možem sta imela *hišo v Nemški ulici* (fol. 146).⁷¹ Za neki vmesni zid je bila v sporu s sosedom Gaionzellom.

⁶⁹ Neki Jakob Frankh (Valvasor piše napačno »Frantz«) se v Valv. seznamu navaja kot sodnik za l. 1589. in 1590. Za to zadnje leto se Valv. moti, ker je l. 1590./91. bil mestni sodnik Andrej Alexandrin.

⁷⁰ Največ medu s Kranjskega je šlo v Solnograd, po več tisoč stotov na leto (Valv. III, 455).

⁷¹ Pikardova hiša je bila sestavni del današnje dr. Kebrove hiše na Bregu št. 18 (gostilna »pri vitezu«), ki je bila l. 1778. prezidana iz prvotnih dveh hiš v eno samo. Pikardova hiša je imela vhod v Križevniški ulici. O tem predmetu je pisal Radics v »Alte Häuser« I, s. 35—42. Mi prinesemo točno lastniško vrsto te hiše v razpravi o županu Vicu Glinškem (Wüz zu Gleiniz).

V petek, 8. nov. 1608. l. (fol. 163) prosi, da bi smela neko klet zastaviti Marksu Wizu⁷² za 50 fl, da bi s tem denarjem dala na svoji hiši popraviti streho, ki se podira in se bo pozimi gotovo zrušila, če se prej ne popravi. — V petek, 5. dec. 1608. (fol. 166) ponovi isto prošnjo in moleduje, naj ji magistrat za božjo voljo dovoli predujem nekaj goldinarjev za prehrano njeno in njenih *otrok*, ker se ne more več vzdrževati in bo primorana *poslati otroke beračit od hiše do hiše*.

RORMAN ZALAGA S SUKNOM NOVOMEŠKEGA TRGOVCA

19. dec., fol. 174. Primož Rorman je trgoval tudi s suknom (Coriser Tüecher). Tako je z njim zalagal Miho Resmana v Novem mestu.

UKAZI REFORMACIJSKE KOMISIJE

L. 1609. Petek, 9. jan., fol. 4. »Verska reformacijska komisija ukazuje z odlomkom:

1. Da se mora od vseh mestnih svetnikov in od članov občine kakor tudi od žene vsakega izmed njih zahtevati *spovedni listek* in ga poslati gospodom komisarjem.

2. Tiste, ki so zavoljo vere zapustili deželo, je treba pri njihovi vrnitvi zapreti.

3. *Rormanovo sukno*, ki je med zapuščino rajn. Reiserja in je vredno baje 800 gld, izročiti sodišču.

4. Od Garttnerja izterjati deseti vinar« itd.

Sklene se: Glede prve točke se pojde župan z nekaterimi svetniki pritožiti k škofu, glede drugih točk se sestavi pismeno poročilo, glede *Rormana* pa ugotoviti, da še ni razčiščeno, ali je sukno njegova last ali pa spada med Reiserjevo zapuščino; »vse drugo pa se bo najposlušneje izpolnilo«.

DRUMLIC GRAJSKI ZAKUPNIK V VIŠNJI GORI

Petek, 13. marca, fol. 48. Gospod *Janž Drumbliz, imetnik višnjegorske gosposke* (Inhaber der herschaft Weixelburg), »odpre« *svojo hišo*⁷³ na *Starem trgu*,

⁷² Marks Wiz je bil mestni sodnik l. 1632./33. in 1633./34., župan pa l. 1639./40. (po Valv.), 1640./41. ter l. 1644./45. do vključno 1646./47.

⁷³ Gre za današnjo *drugo Kajfeževo hišo v Florijanski ul. št. 6*. Lastniška vrsta: do l. 1603. dediči po znanem protestantu *Juriju Seyerlu* (glej Kidrič, Zg. sl. sl.); 1604.—1606. krojač *Jernej Scheit*; 1606.—1609. *Janž Drumbliz*; od 13. III. 1609.—1615. krojač *Janž Asch*; 1616.—1639. *Aschevi dediči* (l. 1619.—1621. je v hiši *zlatar Janez Lenedič*, l. 1622.—1624. *zlatar Elija Schmidt*; v hiši je bila tudi *krčma*, kjer so točili dolenjca); 1640.—1649. (pribl.) *Katarina Dolničar*; 1649. (pribl.) do 1656. njeni *dediči*; 1657.—1704. *Janez Krstnik Dolničar* (Dolnitscher, po 1689. pisan *Thallnitscher*), *mestni sodnik* l. 1663./64., 1664./65. in 1667./68.—1669./70., *župan* pa l. 1672./73.—1675./76. ter 1679./80.—1681./82.; 1705.—1747. *pek Janez Kozlevčar* (Kosleutscher, Kosleutscher in Koslitscher); 1748.—1789. *pek Adam Zabukovec*; od 2. okt. 1789.—1797. (?) *Janez Nep. Zabukovec*; 1797.(?)—1800. *Bernard Novak*; od 25. jul. 1800. *Aleš Jakulla*; od 24. dec. 1803. *Jakob Novak*; od 22. jul. 1828. *Simon Zweyer*; od 22. jul. 1843. *Janez Zweyer*, ki je kot lastnik naveden tudi v seznamu l. 1853. L. 1877. se navaja *Anton Kotnik*, l. 1901. *Franc Pock*, l. 1933. *Kajfež Anton, Milan in Srečko*, l. 1938. pa *Kajfež Frančiška*. — Hiša je patidenčna in je imela prvotno štev. 85, nato 134, po l. 1876. Florijanska ul. 10, po 1901. pa št. 6.

stoječo med hišama gospoda pl. Auersperga,⁷⁴ barona itd., in Mihaela Rusa⁷⁵ (Michelen Ruessen), *Janžu Aschu*, tukajšnjemu meščanu in krojaču.« Ni ugovora.

Petek, 27. nov., fol. 138. Na Primoža Rormanu pisмено prošnjo se ukaže skrbnikom Reiserjeve zapuščine, da vrnejo Rormanu 40 kosov kariškega sukna (Khariser Thüecher), ker je dokazano, da jih Reiser ni nikdar kupil, marveč mu jih je prosilec dal samo spraviti.

JOŽEFA FRANKOVIČA VNUKINJA DOROTEJA POR. HERBST

L. 1612. Poned., 2. febr., fol. 6. »Gospod Janž Pfanner je ukaz deželnega vicedoma s priklučeno odredbo Nj. Kn. Presvetlosti Maksa Ernesta, nadvojvode avstrijskega kot deželno-knežjega gubernatorja, da *mora on, Pfanner, popolnoma ustaviti rubež in dražbeno prodajo*, s katero je grozil *svoji materi*, — predal Rupertu Herbstu kot pooblaščenecu *svoje* (t. j. Herbstove) *žene Doroteje*, zakonske hčere rajn. Adama Picarda, sedaj pastorke gospoda Pfanerja. Odredba se tiče njene dediščine.

4. maja, fol. 65. Picardi so bivali tudi v *Trstu*. Tam se imenuje trgovec Adrago Picardo.

POTOMCI LJUBLJANSKEGA ŽUPANA IN DVEH MESTNIH SODNIKOV GOLI IN BOSI

Poned., 26. avg. l. 1612., fol. 136—137. »Gospa Elizabeta Čavlova, vdova, prosi ponižno: Ker je njena *hči Uršula*, vdova po rajn. *Janžu Picardu mlajšem*,

⁷⁴ Auerspergova hiša je današnja *prva Kajfeževa, Florijanska ul. 4*. Lastniki: do 1621. gospodov *pl. Auerspergov* hiša, notri l. 1621. *sedlar* Janez Henrik Eder; 1622.—1642. *Zuan Maria Bosio*; 1643. njegovi *dediči*; 1644.—1676. *Ivan Ivankovič* ali *Jovankovič* (Juuankhouitsch); 1677. njegovi *dediči*, v hiši pek Janez Trbič (Terbitsch); 1678.—1706. *Žige Götzla dediči*; 1707.—1717. *Žiga Götzl* (tudi Götschl, bržčas sin prednjega); 1717. *dr. Franc Ludovik Radič*, nato 1717.—1773. *Janez Lenart Osterrockh*, nato *Lenart Osterrockh*; 1773.—1776. (pribl.) *Anton Medart von Widerkehr*; 1776. (pribl.) do 5. III. 1790. *Janez Krst. Kaut*, »mešč. kirurg« in žena *Franciška*; 1790.—19. XII. 1822. dimnikar *Moos Karel* in žena *Ana Marija*; 1822.—28. VI. 1826. *Ana Moos*; 1826.—20. IV. 1830. *Karel Moos*; 1830.—11. VIII. 1840. *Bučar* (Wutscher) *Jožef*; 1840.—16. IX. 1843. *Janez Lerch*, nato *Jernej Pevec* (Peuz). V seznamih hišnih posestnikov: l. 1877. *Žužek Štefan*, l. 1901. *Briski Matija*, l. 1938. *Kajfež Franciška*. Prvotna hiš. št. 84, nato 135, po l. 1877. št. 8, sedaj 4.

⁷⁵ Rusova hiša je današnja *dr. Žuškova, Florijanska ul. 8*. Lastniki: do pribl. 1609. *Jernej Rus*, do 1656. *Miha Rus*, do 1681. Rusovi *dediči*, do 1682. *pek Štefan Petrič*; do 1706. *Petričeva vdova* in otroci, v hiši je *pek Janez Kozlevčar*; do 1740. *Štefan Petrič*, do pribl. 1756. *pek Franc Kozlevčar*, do 1783. *pek in vinotoč Janez Kozlevčar*, do 1785. *duhovnik Franc Kozlevčar*, do 25. IV. 1823. *Novak Valentin in Helena*, do 2. okt. 1827. *Valentin Novak*, do 26. maja 1832. *Jakob Novak*, do 5. jan. 1839. *Marija Šeme*, do 27. VII. 1839. *Simon Jalen*, do 21. III. 1846. *Franc Podržaj*, do 16. II. 1847. *Marija Podržaj*, nato *Aleš Gorenc*. L. 1877. je v seznamu hišnih posestnikov *Štefan Žužek*, l. 1901. *Karel Žužek*, l. 1933. *Gabrijela Žužek*. Sedaj je lastnik odvetnik *dr. Bogdan Žužek*. Hiša je patidenčna. Prvotna št. 86, nato 133, po 1876. *Florijanska ul. 12*, po l. 1901. pa *Florijanska ul. 8*.

pred malo dnevi *preminula* (Zeitlichs Totts verblichen) in zapustila za seboj *tri majhne, maloletne otroke*, naj č. magistrat določi ex officio skrbnike nad njeno neznatno zapuščino. *Za oblačilo ubogih sirotic, ki so čisto nage in gole* (ganz Nockht vnnd bloss) pri Gregorju Krastriču (Crastriz), sedanjem najemniku Picardove hiše, pa naj se le-temu milostno z dekretom odredi, da na račun najemnine založi nekaj goldinarjev za nabavo.

Ukaže se Gregorju Krastriču, da takoj izplača gospe vdovi Čavlovi 15 renskih goldinarjev na račun najemnine. Za jeroba se določi gospod *Jožef Mahorčič*.

ŠKOF HREN SE ZAVZEMA ZA PFANNERJA

L. 1615. Petek, 2. jan., fol. 3. »Njegova knežja milost gospod škof ljubljanski vošči po gospodu Gregorju Zurlerju č. magistratu srečno novo leto, se zahvaljuje za v Gradec mu poslanih in darovanih 10 tvorov sladkega vina in prosi za gospoda *Janža Pfanerja*, da bi mu podaljšali rok in *ga ne gonili v tem mrzlem zimskem času iz hiše*.« Enako prosi sam gospod Pfanner, naj bi imeli usmiljenje z njim in potrpeži do velike noči. — Svet je nato sklenil, da nikakor *ne* more ustreči.

PFANNERJEVA SESTRA MARIJA KIRCHBERGER. PFANNERJEVO IMETJE SE PONUDI FRANKOVIČEVIM DEDIČEM

Poned., 5. jan., fol. 4 in 5. Gospa Marija Kirchberger izraža pisмено željo, da se ji prepusti nekaj zemljišč njenega brata *Janža Pfanerja*. Prošnja se ji odbija.

Gospod župan opozarja, naj se ne čaka z izvršbo proti *Janžu Pfanerju*... Nato se sklene ponuditi Pfannerjevo imetje Frankovičevim jerobom in dedičem. Piše se jim pismo, naj v 14 dneh polože na magistratu v gotovini toliko denarja, kolikor so bila zemljišča in drugo imetje cenjena, če jih žele prevzeti, sicer jih bo magistrat ponudil drugemu kupcu.

ELIZABETA ČAVLOVA OBVDOVELA

Petek, 9. jan., fol. 6. Na željo gospe Elizabete Čavlove, vdove, se prebere vicedomova odločitev med njo in Martinom Raabom in se ji izda prepis.

RORMAN, MEŠČAN IN TRGOVEC V NORIMBERKU

Dus. Primož Rorman, meščan in trgovec v *Norimberku*, piše č. magistratu z dnem 29. nov. 1614. leta, naj se mu plača 200 fl. nemške veljave, ki mu jih je ostala dolžna rajn. Marija Reiserica, vdova, in kolikor je za prodano hišo ostalo denarja na magistratu. V nasprotnem primeru bo izposloval od mestnega sodnika v Lincu citacijo in si bo dal svojo terjatev plačati »tam zunaj« na škodo kakega drugega ljubljanskega meščana. — Sklene se z zadevo počakati do povratka gospoda župana (Jan. Krst. Bernardinija).

Poned., 19. jan., fol. 11—12. Gospa Elizabeta Čavlova, vdova, zahteva, da mora Martin Raab na vicedomski ukaz pod prisego pojasniti neke točke glede Frankovičeve jerobščine. — Sklene se, povabiti ga na rotovž za 5. febr.

MARIJA KIRCHBERGER IN NJENA SESTRA POPPOVA
HOČETA KUPITI BRATOVO IMETJE, ADAM SCHIFFLINGER
PA V IMENU FRANKOVIČEVH DEDIČEV

Dus. Gospa Marija Khirchberger, sestra Janža Pfannerja, pride osebno in položi skupaj s svojo sestro Poppovo⁷⁶ v gotovini denar, na kolikor je bilo ocenjeno Pfannerjevo imetje. — Odgovori se ji, da dobi odgovor prihodnji petek, denar pa naj za sedaj vzame nazaj.

V imenu Frankovičevih dedičev pa pride *Adam Schifflinger*, ki ima za ženo *Frankovičevo* (aine Franckhouitschin), in napravi enako ponudbo. — *Sklep*. Napravi naj *pismo* ponudbo, podpisano od vseh Frankovičevih dedičev, ter položi denar v gotovini. Nato bo č. magistrat odločil.

Dus., fol. 13. Janž Drumblitz contra Janžu Jägru.

JANŽ SCHIFFLINGER UBIL MARKA DRUMLICA

Petek, 23. jan., fol. 14. Gospod deželni vicedom ukazuje č. magistratu, da mu poda nujno poročilo glede prošnje Janža Schifflingerja, v kateri se pri Nj. knežji svetlosti opravičuje za uboj (der füngangenen Entleibung) Marksa Drumlica, in prosi za »varno spremstvo« (sicher geleit, t. j. da ne bi bil prijet). — *Sklep*. Za poročilo se naprosi gospod Janž Drumlic, oče ubitega.

Dus. Frankovičevi jerobi in dediči predado zahtevano pismo vlogo, denar pa žele položiti pri č. deželnih stanovih. — Magistrat zahteva, da ga polože pri njem v 8 dneh.

Petek, 30. jan., fol. 23. Rajn. *Andreja Frankoviča* dediči pridejo osebno in ponudijo cenitveno vsoto 2332 gld 8 kr za Pfannerjevo premoženje. *Sklep*. Č. magistrat sprejme ponudbo, dan izplačila se določi čimprej in se jim nato imetje preda.

Petek, 6. febr., fol. 26—27. Na zahtevo vdove gospe Čavlove je prišel Martin Raab kot pooblaščenec upnikov *Mihaela Frankoviča* in se dobrovoljno odpovedal zase in za svoje potomce vsakršni zahtevi glede dveh glavnih točk, ki jih je bil izpodbijal v Čavlovih računih o skrbništvu nad zapuščino Mihe Frankoviča, in sicer zastran pismene pobotnice o 1745 gld 14 kr in zastran 2401 fl 48 kr 2 v, navedenih v dveh priročnih knjigah. — Čavlovka dobi o tej izjavi sodno listino.

Poned., 9. febr., fol. 29—31. Kirchbergerica zopet želi plačati bratovo imovino, ki je bila *zapuščina po Picardu*, sklicujoč se na običaj v mestu, da ima najbližji sorodnik prvenstvo pri odkupu prodanega imetja. Andr. Frankovičevi dediči pa ugotavljajo, da jim dol-

⁷⁶ Popovka je imela Pfannerjevo hišo na današnjem *Cankarjevem nabrežju št. 1*, sedaj tkzv. *Filipov dvorec*, ki je nastal iz prvotnih 3 patidenčnih hiš. Ena teh je bila koncem 16. stol. Pfannerjeva. Lastniška vrsta: l. 1600.—1612. Pfannerjevi dediči (l. 1601.—1603. lastnica gospa Suzana Khunstl); 1613.—1649. gospa *Suzana Popp*; 1650.—1655. njeni dediči (l. 1650. je tu *kipar Jakob Artáč*); 1656.—1672. *Jernej Krelj* (Khröll); 1673.—1685. *Jurij Kajdaš* (Jury Khaydasch), pek; 1686. njegovi dediči (v hiši je pek *Martin Rakovec*; 1687.—1751. *Uršula Rakovec*, za njo pa *Jernej Čebulj*, ki je kupil tudi sosedno Snedičevo hišo in združil obe hiši v eno samo. — O zgodovini Filipovega dvorca od srede 18. stol. dalje je pisal obširno g. dr. Rudolf Andrejka v »Trgovski zgodovini Špitalske ulice« s. 9.—14.

guje Pfanner veliko več, nego je imovina vredna, vsled česar trpe hudo škodo. Če plača Kirchbergerica ves njegov dolg, lahko prevzame vse posestvo. Ker pa tega noče, mora imovina ostati njim kot delna odškodnina. — Magistrat ugodi temu nazoru. Kirchbergerica se pritoži.

BIVŠI MESTNI PISAR ŠTEFAN MUSLIČ

Poned., 9. marca, fol. 44. Ker hoče magistrat vložiti proti Janžu Pfannerju in Frankovičevim dedičem ekspenz na nižjeavstrijsko vlado, bi bilo naprositi *bivšega mestnega pisarja gospoda Štefana Musliča*,⁷⁷ naj bi šel zastran te zadeve v Gradec in kamor bo še treba.

Dus., fol. 54. Gospod Primož Rohrman zahteva po linškem mestnem sodniku Ahacu Langu 100 gld od ljubljanskega meščana Gašperja Nahtigala, ki mu jih je bil posodil še v Lincu. Če ne plača, se bo R. odškodoval pri kakem drugem ljubljanskem meščanu (kadar pride kateri v Linec).

DRUMLIČKA PRODA TRUBARJEVO HIŠO DEŽ. STANOVOM,
LE-TI PA DR. HERMINIJU

Petek, 22. marca, fol. 57. »Gospa Sofija Drumblitz hoče č. deželnim stanovom (Landschaft) »odpreti« Trubarjevo hišo (die Truberische behausung). Ker pa sama ni tu, predlaga pismo, naj otvoritev izvrši mestni zakladnik. Se je tudi urno zgodilo in otvorilo stanovskemu knjigovodji. Nato je knjigovodja v smislu predloženega pooblastila otvoril hišo doktorju Leandru Herminiju (Herminio). Otvoritev pa se je dovolila s pogojem, da izstavi reverz.«⁷⁸

⁷⁷ L. 1660., dne 28. junija je umrl v Ljubljani Štefan pl. Muslič, carinski načelnik, star 48 let, bržkone sin mestnega pisarja in upravnika idrijskega rudnika (Schiviz, 177). — Štefan Muslič je imel v Ljubljani hišo na *Mestnem trgu št. 12*. Lastniki te hiše: okoli l. 1600. *Andrej Alexandrin*, mestni sodnik l. 1590./91. in 1591./92.; za njim do pribl. 1613. *Reiserjevi dediči*; 1614.—1618. *Štefan Muslič* (Mußlitsch in Muschlitsch); 1619.—1653. *Musličevi dediči*; 1654.—1669. *Dionizij Neuriser*; 1670.—1706. njegovi dediči; 1750.—1755. *Domínik Neuriser*; 1756. do pribl. 1777. *Dionizij Neuriser*; 1778. (pribl.) do 1798. (pribl.) *Franc Lovrenc Humel*; nato do 6. jul. 1801. *Jožef Globočnik*, za tem do 4. okt. 1815. *Andrej Gasler*, potem pa trgovec *Alojzij Cantoni* star. in mlajši, ki je lastnik še l. 1876. — Prvotna številka te patidenčne hiše je bila 180, po l. 1805. do danes pa 12 na Mestnem trgu. V posestniškem seznamu se navajajo kot lastniki l. 1901. *Alojzija Cantoni* dediči, l. 1933. *Viktor Cantoni*, l. 1938. pa njegovi dediči.

⁷⁸ Gre za hišo Primoževega sina *Felicijana Trubarja*, danes *Cankarjevo nabrežje 5*. Vpisi lastnikov v mestnih davčnih knjigah: 1600.—1615. Felicijana Trubarja hiša, ki jo posedujejo č. *deželni stanovi* (9. nov. 1615. je plačal za 3 leta davke g. Leander v znesku 18 fl); 1616.—1663. doktorja *Leandra Herminija dediči* (davke je plačala prva leta vdova); 1664.—1676. *Jernej Perne*; 1677.—1681. *Pernetovi dediči*; 1682.—1750. *Jurij Tominec* (Herr Georg Tollmainer, mestni sodnik l. 1691./92. in 1692./93); 1751. do pribl. 1765. *Janez Jurij Tollmainer*, nato do 1782. *Jožef Desselbruner*; 1782. do pribl. 1798. vrvčar *Andrej Traun* in žena *Marija Ana*, nato pa do druge polovice 19. stol. *Alojzij Traun*. — Hiša je bila patidenčna in je imela prvotno številko 249, po l. 1805. pa 250 »Za zidom« (Hinter der Mauer). L. 1877. Ribje ulice 5, oz. Francovo nabrežje 9, lastnik *Jakob Kobilca*; l. 1901. Francovo nabrežje 5, lastnica *Marija Kobilca*; l. 1933. in 1938. *Cankarjevo nabrežje 5*, lastnici *Svetlič Cvetka* in *Tomazín Ana*.

PFANNERJU NI OBSTANKA V LJUBLJANI

Poned., 15. jun., fol. 95. Gospod Janž Pfanner pride z gospodoma Gregorjem Zuerlerjem in Mihaelom Tallerjem⁷⁹ in prosi: Ker mora sedaj od tod in mu tukaj ni več obstanka, naj se oprostí (erlassen) meščanske pravice in se mu izda izpričevalo o vedenju, (opremljeno) z velikim mestnim pečatom. — Ker je z ženo in otroci porabil nekaj inventiranega žita, naj se mu to izpregleda. Podari naj se mu tudi popisano pohištvo in izroči obljubljeni darilo (Verehrung). *Sklep.* Ugodi se zastran izpričevala, njegovim otrokom se podari 200 tolarjev z odbitkom porabljenega žita. Glede odpusta iz meščanstva pa se bo razpravljalo skupno z več drugimi.

Petek, 3. julij, fol. 110. Spor med gospodoma Janžem Pfannerjem in Janžem Drumlicem kot Frankovičevim jerobom. Šlo je za to, da bi moral Pfanner pod prisego izpovedati, ali ni česa zatajil pri popisu svojega imetja. — Zadeva se je poravnala v lepem.

Četrtek, 9. jul., fol. 119. Zopet se sklène naprositi bivšega mestnega pisarja gospoda Štefana Musliča, da bi šel v Gradec v zadevi Frankovičevih dedičev in *Herbstovi*, ker se v teh rečeh najboljše spozna.

Poned., 13. jul., fol. 124. G. Štefan Muslič, upravitelj (Verweser, rudnika?) v Idriji, piše, da se strinja z mnenjem magistrata o zadevi in da je pripravljen iti v Gradec, ne sme pa tega storiti brez dovoljenja notranje avstrijske komore. Naj mu č. magistrat izposluje to dovoljenje. — *Sklène se*, pisati g. županu, ki je v Gradcu, naj skupaj z mestnim pisarjem (sedanjim, seveda) vzame stvar v svoje roke.

Četrtek, 30. jul., fol. 140—141. Sklenilo se je, da pojedeta župan Bernardini in višji mestni zakladnik Adam Eppich⁸⁰ v Gradec na razpravo glede Frankovičevih dedičev.

Petek, 31. jul., fol. 142. Na Pfannerjevo prošnjo se ponovi sklep od 15. junija, obenem se *odveže meščanstva*.

Poned., 3. avg., fol. 146. Vicedom je potrdil sodbo mestnega sveta v sporu o Pfannerjevi imovini med gospo Marijo Kirchbergerjevo in Frankovičevimi dediči v prilog slednjih. Prizivna rzsodba se prečita. Kirchbergerjeva se pritoži na višjo oblast.

Janž Drumlic je imel več hiš v Ljubljani, tako tudi *Blagajeva na Sv. Jakoba trgu* 8. Lastniška vrsta: do 1621. *Janž Drumlic* (Drumbliz, Drombliz, Drumliz), do 1653. njegovi dediči, do 1681. *dr. med. Janez Piegl*, do 1685. *Matija grof Strassoldo*, do 1703. njegovi dediči, do 1725. *Volk Vajkard grof Barbo pl. Waxenstain*, do pribl. 1767. *Avguštin Codelli pl. Fahnenfeld*, do pribl. 1770. *dr. med. Janez Zlatoust Polini*, do 21. marca 1806. *grof Janez Nep. Ursini pl. Blagaj*, nato *grof Jožef Blagaj*. V seznamih hišnih posestnikov: l. 1840. in 1853. *Ignacij grof Ursini pl. Blagaj* (od 13. aprila 1825.), l. 1877. *Ludovik grof Ursini pl. Blagaj*, l. 1901. *grofica Matilda Blagaj-Ursini*, l. 1933. in 1938. *Petrovan Elza*.

Hiša je bila patidenčna in imela do l. 1805. št. 80, nato 149, po l. 1877. Sv. Jakoba trg 10, po l. 1901. št. 7, sedaj pa 8.

Poleg te pa je imel Drumlic še *sosedno hišo, ki tvori danes severno polovico Bahovčeve hiše št. 7 na Sv. Jakoba trgu*. To je bila menda nekoč hiša *Primoža Trubarja*.

⁷⁹ Mihael Taller je bil mestni sodnik l. 1598./99. in 1600./01.

⁸⁰ Adam Eppich je bil mestni sodnik l. 1610./11., župan pa l. 1616./17. do 1618./19. in (po Valv.) 1620./21.

Petek, 7. avg., fol. 153. Adam Clement, notranji svetnik v *Kranju*, toži pismeno Primoža Rormana, meščana v Norimberku, ker mu je svojčas dal zaseči 200 ren. gld, pa navzlic večkratni citaciji ni prišel, da bi upravičil zasego. Clement zahteva, da se mu na sodišču položeni denar vrne.

Sklène se, pozvati Rormana, da pride 18. septembra sam na rotovž v Ljubljano ali pa po pooblaščenju upraviči prepoved prednje vsote, sicer se ustrezne Clementu.

Petek, 14. avg., fol. 156. Gospod Janž Pfanner prosi pismeno, naj se mu podari vsaj popisano žito, vino in slanina. *Sklep.* Izda se odlok višjemu mestnemu zakladniku Adamu Eppichu (s katerim se mu sporoči), da poklanja č. magistrat, ki je že prej daroval Pfannerjevi ženi in otrokom za preživljanje (*Zehr Pfeining*) 200 tolarjev — 1 tolar računano po 70 kr — sedaj še popisano vino, žito in slanino, kar znaša v denarju 37 gld 44 kr itd.

19. avg., fol. 162. O sporu med gospodom Janezom Krstnikom Agnelatyjem in Janžem Jakušem (*Jagkhusch, Jagkhuss*), meščanom in čevljarjem, se sklène, da mora Jakuš zazidati dve okni, ki držita na Agnelatijevo dvorišče, Agnelati pa tudi okno, ki drži na Jakušev svet.

Petek, 11. sept., fol. 186. Gospod Štefan Strobl toži brata Janža Adama in Jurija Schifflingerja za 500 fl.

Petek, 18. sept., fol. 192. Rorman je pisal iz Norimberka mestnemu sodniku, naj počakajo v zadevi z Adamom Clementom iz Kranja do oktobra, ko pride Rorman sam v Ljubljano. — Se odgodi do 30. oktobra.

Petek, 13. nov., fol. 212. Gospod Martin Raab toži v prvem naroku gospoda Janža Štravsca in ženo Evfrozino za 300 gld v smislu zadolžnice od 1. marca 1611. l.

Poned., 23. nov., fol. 219—220. Rorman ni prišel iz Norimberka, čeprav je bil že često klican, in tudi ni poslal zastopnika. Zato se dvigne prepoved na *Reiserjev* denar in se izroči Clementu namesto Katarini, rajn. Matevža Ruprehta (*Rueprecht*) hčeri, pri sodišču ležečih 200 fl z odbitkom Rohrmanu pristoječih 125 fl nemške veljave in 8 fl davka sl. mestu.

Petek, 4. dec., fol. 228. Primož Rorman je poslal svarilno poslanico linškega mestnega sodnika, s katerim se č. magistrat opozarja na Nahtigalov dolg v znesku 100 fl. da ne bi kateri ven (t. j. v Linec) potujoči meščan bil zanj zarubljen. — Sklène se, naj m. sodnik čimprej pošlje po Nahtigala in ga *zapre v stolp* toliko časa, da da zadostno jamstvo glede te zadeve.

Dus. Frankovičevi dediči javljajo, da si gospod *Fabijan Khirchberger*^{80a} lasti travnik na Prulah, ki da je pripadal g. Pfannerju.

Sklep. Ukaže se, da prepusti travnik prošnjikom, če je njihova navedba resnična, ali pa naj pride sem na rotovž 7. t. m. ob 8. zjutraj.

Petek, 18. dec., fol. 246. Ker Kirchberger zanika, morajo Frankovičevi dediči svojo trditev dokazati.

Že dalj časa teče pravda o več Rabovih terjatvah proti Štravsca in njegovi ženi.

^{80a} Fabijan Kirchberger, najbrž oče tu imenovanega, je bil vnet protestant. »V Ljubljani je skrbel Fabian Kirchberger (ok. l. 1562.) za razpošiljanje hrvaških (protestantovskih) knjig in sicer glagolskih v Metliko, Zagreb, Varaždin, Senj, Reko in Pazin, cirilskih pa v Moldavijo, Vlaško, Sedmograško in Ogrsko.« (Dimitz VI, 283.)

L. 1616. Celo leto nastopata kot tožnika za razne terjatve vsak zase »gospoda« Janž in Jurij Drumblitz.

Ves čas se obravnava spor Fabijana in Marije Kirchbergerja z dediči po Andreju Frankoviču zastran travnika na Prulah. Vodi se dokazni postopek, tudi po pričah, čegav je travnik.

Petek, 26. febr., fol. 62. Gospoda Janž Adam in Jurij Schifflinger, brata, zastopana po Juriju Semenu, želita »odpreti« gospodu Janžu Wurzerju svojo na (velikem) trgu stoječo podedovano hišo.⁸¹ — Nato pride *tretji brat* gospod Adam in s svoje strani v to privoli. — Hišo pa hoče kupiti tudi gospod *Krištof Khrazenpacher*⁸² kot najbližji krvni sorodnik (bluetsfreundt).

Zastopnik Ahaca Ambschla⁸³ zahteva 394 gld, ki jih je bil dolžan rajnkemu Ambschlu oče bratov rajn. gospod Jakob Schifflinger, in hoče zabraniti otvoritev. — Gospod Schifflinger pobija Amschlovo trditev.

Pojavi se še več drugih upnikov, med njimi tudi gospod Janez Sonce.

Končno se hiša prisodi g. Krazenpacherju s tem, da položi kupnino v gotovini.

JURIJ KAJZELJ LASTNIK PFANNERJEVE IMOVINE

Dus., fol. 63—64. »Frankovičevi jerobi in dediči pridejo in prosijo, da jim g. višji mestni zakladnik ex officio 'otvori' naslednja *Pfannerjeva* dobra in zemljišča:

hišo na (velikem) trgu, (stoječo) med hišama gospoda Adama Moškona in gospoda *Jurija Drumlica*,⁸⁴

⁸¹ Danes *Pred škofijo 20*. Lastniška vrsta Šiflingerjeve patidenčne hiše: 1600.—1603. *Jakob Schifflinger*; 1604.—1606. njegova vdova; 1607.—1616. sinova Adam in Jurij Schifflinger; 26. febr. 1616.—1618. *Krištof Krazenbacher*, davek je že l. 1617. plačal vicedomski knjigovodja Ernest Scherre; 1619.—1656. *Ernest Schere*, od l. 1647. imenovan von Schernburg; 1656.—1671. pl. Schernburgovi dediči, v hiši je v zadnjih letih Gabrijel Eder; 1672.—1710. *Gabrijel Eder*, ki dobi l. 1694. plemiški pridevek *von Edenburg*, mestni sodnik l. 1677./78.—1679./80. in 1682./83.—1685./86. ter župan l. 1688./89.—1691./92., 1693./94.—1696./97. in 1702./03.—1709./10.; 1711.—1765. (pribl.) *Gabrijel von Edenburg* (sin?); 1765. (pribl.) do 29. okt. 1790. pek *Mihael Ziegler*; nato do 8. febr. 1805. *Jakob Mrak* in žena Mica (Miza!); do 20. okt. 1849. *Martin Mrak*, nato pa *Janez Nep. Mrak*. — Hiša je imela prvotno št. 194, po l. 1805. št. 312, po 1877. *Pred škofijo 21*, po l. 1901. pa *Pred škofijo 20*. V seznamih hišnih posestnikov so zapisani kot lastniki: l. 1853. *Sebastijan Assanger*, l. 1877. *Franc Škofic*, l. 1901., 1933. in 1938. pa *Viljemina Škofic*.

⁸² Valvasor (IX, 118) navaja plemiča Krazenbacha.

⁸³ Ahac Amschel je bil mestni sodnik l. 1607./08. in 1608./09.

⁸⁴ *Pfannerjeva* hiša je stala na severnem delu stavbišča današnje Souvanove hiše št. 24 na *Mestnem trgu*, ki je nastala iz prvotnih dveh patidenčnih hiš, *Drumlizove* in *Pfannerjeve*. Lastniško vrsto prve sem podal v »Kroniki« 1937., s. 234., kjer sem popisal (s. 233.) tudi *Moškonovo* hišo (danes Mestni trg 25). Tu naj dopolnim lastniško vrsto *Pfannerjeve hiše* do njene spojitve z *Drumlicovo* v krasno enotno stavbo: do l. 1616. *Janž Pfanner*; 26. febr. 1616.—1649. *Jurij Kajzelj* (Kheisel, Khaisl, Khaysell); 1650.—1706. gospoda *Jurija Kajzelja dediči*; 1707.—1718. *Jurij Kajzelj*; 1712.—1752. *Domenico Hingerle von Heldenhaimb*; l. 1752. gospod *Franc Dominik Müllpacher* (od dveh spojenih hiš), nato trgovec *Janez Mihael Kukh*, župan od julija 1766. do 20. marca 1768., ko je umrl.

pristavo v Gradišču, med Lantierijevo in Lukmanovo pristavo;

dve *njivi na Friškovcu* (beim Frischkhoeuz gelegen, so eigenthumblich).

Zahtevi se ustreže. — Nato otvorijo dediči ta dobra gospodu *Juriju Khaiselu*. Se tudi zgodi.«

RORMANOVA POŠILJKA SUKNA ZADRŽANA V ŽELEZNI KAPLJI

Petek, 4. marca, fol. 71. Gospod Primož Rorman navaja, da je lani, t. j. 1615. l. naročil Gregorju Lovšetetu (Lausche) v Lincu, naj ponese v Ljubljano tovor sukna. Ta tovor pa je bil med potjo in sicer v Kaplji (in der Capl) zastavljen. Tukajšnji meščan gospod Kaisal je jamčil za Lovšeta, da bo spravil sukno v Ljubljano ali pa plačal zanjo ceno. *Sklene se*, pozvati Kajzela, da besedo izpolni.

AGNELATIJEVO PLATNO, POSLANO V BENETKE, ZADRŽUJE MESTNI SODNIK V GORICI

Petek, 18. marca, fol. 82. Gospod Janez Krstnik Agnelati se pritoži proti sodniku v Gorici, ki mu zadržuje 2 tovara platna, namenjena v Benetke. Agnelati hoče vrniti platno v Ljubljano, ker je (beneška) meja zaprta. — Pisalo se bo v Gorico mestnemu sodniku.

Pismo pa ni imelo učinka in je magistrat na seji v poned. 16. maja (fol. 106) sklenil po Agnelatijevi prošnji ponovno pisati v Gorico.

FABIJAN KIRCHBERGER UMRL

Še zadnjega februarja so dediči po Andreju Frankoviču zaradi travnika tožili gospoda Fabijana Kirchbergerja, v petek, 22. apr., fol. 88, pa že njegovo vdovo.

Petek, 17. jun., fol. 129. Jurij Kajzelj (Keüsell) tudi zahteva izročitev *Pfannerjevega* travnika na Prulah, za katerega se pravda s Kirchbergerico. — Potemtakem je bil v sorodstvu ali svaštvu s Frankoviči.

VDOVA KIRCHBERGERICA PLEMKINJA

Petek, 12. avg., fol. 193—194. Bobnarjevi (Wobner) dediči tožijo gospo Marijo Kirchbergerjevo, vdovo, kot imetnico dediščine po umrlem možu, za 100 fl. — Gospa trdi, da je to osebni zahtev. Ker pa je *plemkinja* (aine von Adl) in podložna samo deželni gosposki, jo je treba tožiti tam. Vendar je magistrat odločil, da mora pred njim odgovarjati, ker spada za omenjeni dolg zastavljena imovina pod mestno pravdo.⁸⁵ — Gospa vdova se pritoži. Vendar je končno

⁸⁵ Kirchbergerica je imela hišo v *Čevljarski ulici* danes št. 2. Kot lastniki se navajajo v davčnih knjigah začeni z l. 1600.: *Fabian Khierchberger* do l. 1616.; 1617.—1653. njegovi dediči (davke je l. 1617. plačala vdova *Marija pl. Kirchberger*); 1654.—1678. *Mihael Kršinar* (Kherschinner); 1679.—1706. njegovi dediči; 1707. do pribl. 1752. *Mihael Kršinar*; 1753. (pribl.) do 1765. (pribl.) *lekarnar Franc Karel Weykhard*, ki poseduje tudi tik stoječo današnjo št. 2 na Jurčičevem trgu; 1765. (pribl.) do 1787. dr. med. *Karel Avguštin Weykard*; od 21. apr. 1787. do pribl. 1798. *Janez Mihael Seger*; od 1799. (pribl.) dalje *Anton in Katarina Rabič*, nato pa *Alojzija baronica Rossetti* roj. grofica Lamberg in *Bernard baron Rossetti*; od

prišlo do poravnave in je Kirchbergerica plačala tistih 100 gld (petek, 26. avg., fol. 211).

O sporu za prulski travnik se to leto še ni odločilo.

L. 1634. Petek, 21. jul., fol. 135. Gospod Janž Drumblitz toži svojega svaka (Schwager) Andreja Waldtnerja. Le-ta je bil ljubljanski meščan (fol. 150).

Četrtek, 27. jul., fol. 135. Ludovik Agnelati je zunanji svetnik (zadnji po vrsti). Ponovno je izvoljen naslednje leto na dan sv. Jakoba za l. 1635./36. (fol. 349). V letu 1635. je bil tudi med zdravstvenimi komisarji (provisores sanitatis).

JANŽ SCHIFFLINGER, ZASLUŽEN MESTNI SVETNIK

Petek, 18. avg., fol. 162. Gospod *Janž Schifflinger*⁸⁶ želi dvigniti in pokriti z opeko hišo svojega rajn. tasta gospoda *Jurija Ungerja*⁸⁷ v Židovski ulici, zato prosi, da mu č. magistrat z ozirom na njegovo 12 letno delo v mestnem svetu pokloni 6000 opek. — *Sklep*. Čeprav je navada, da se izpregleda ena tretjina samo onim meščanom, ki na novo (de nouo) prekrijejo

9. sept. 1808. *Aleksander grof Auersperg*; od 19. apr. 1831. *Anton grof Auersperg*; od 6. okt. 1832. *Jožef Kattauer*. — Hiša je bila »patidenčna« in je imela prvotno številko 294, po l. 1805. št. 222, po l. 1877. pa št. 2 v Čevljarskih ulicah. L. 1840. in 1853. se v seznamu hišnih posestnikov navaja še *Jožef Kattauer*, l. 1877. *Ana Fischer*, pozneje pa *Hugo Fischer*, l. 1901. *Jakob Kapsch*, l. 1933. in 1938. pa *Josipina Pretnar*.

⁸⁶ 1. jan. 1626. je bila krščena v ljublj. stolnici Marija Uršula, hči Janeza pl. Schifflingerja in Marije (Schivitz, 3).

⁸⁷ Jurij Unger je bil mestni sodnik l. 1612./13.

streho z opeko, se vendar pri njem napravi izjema, »ker je 12 let deloval v mestnem svetu hvalevredno in splošnosti v blagor« (in bedienung seiner Rathsstöllen, dem Gemeinen Nuzen Zum bösten, Rüemblich verhalten), ter se mu podari tretjina (!) opeke, kolikor je bo rabil.

Petek, 22. sept., fol. 179. Gospa Marija Schifflingerjeva toži Janža Sternena za 40 fl.

L. 1636. Petek, 4. jan., fol. 4. Gospod Janž Adam Kirchberger ima spor z mestnim sodnikom Widerkehrjem.⁸⁸

Petek, 4. jul., fol. 184. Včeraj je prišlo na javnem trgu do žaljivk med gospodom Janžem Adamom Kirchbergerjem in gospodom Gregorjem Kunstlom.⁸⁹ *Sklep*. G. Kunstl ne sme prihajati v mestni svet, dokler se ne opere in obrani (purgirn vnd defendirn).

⁸⁸ Janž Henrik Widerkehr je bil mestni sodnik leta 1634./35., 1635./36., 1640./41. in 1641./42.

⁸⁹ Gregor Khunstl, mestni sodnik l. 1621./22., 1622./23., 1626./27. in 1627./28. ter župan l. 1638./39., ustanovitelj baronov Polhograjskih (Pillichgratz).

Dodatek k str. 142. Da je bil Mihael Frankovič res župan l. 1555./56., potrjuje pismo ljubljanskega mestnega sveta od 30. I. 1556., naslovljeno na Dunaj »Denen Ersamen. Furnemen. Achtpern. vnd weisen *Micheln Frangkhouitsch Burgermaister Zw Laybach* vnd Vincenz Primusen Strusinger Statschreiber daselbs vnd yezo der Stet aus Crain gesannnten bey der khu: Mt ec. vnsern besonder lieben vnd guetten Freundten«. (Izvirnik z dobro ohranjenim pečatom v ljublj. mestnem arhivu.)

V DELAVNICAH MESTNE ELEKTRIČNE CESTNE ŽELEZNICE IZDELANI
TRAMVAJSKI VOZ PRI SV. KRIŽU

K članku: *France Stelè*: Ljubljana v letih 1935—1940

LJUBLJANA V LETIH 1935—1940

FRANCE STELÉ

ŽUPANOVNO DARILO
LOVCEM
(inž. arh. B. Kobč)

Pod naslovom Pet let dela za Ljubljano je izdal ob petletnici sedanje mestne uprave z županom dr. J. Adlešičem na čelu tiskovni referat mestne občine v Ljubljani ilustrirano knjižico, ki je v marsikaterem oziru splošno zanimiva in ne samo prigodniška. Čitatelj bi namreč pričakoval agitacijsko brošuro in ga prijetno iznenadi stvarni ton, s katerim se obravnava vsebina. Iz več razlogov se nam zdi misel, izdati tako informativno knjižico, posrečena. Predgovor sam po našem pravilno ugotavlja, da pomeni prav čas, ko je konec l. 1935. nastopila sedanja uprava, največji prelom v zgodovini mesta Ljubljane od katastrofalnega potresa leta 1895. sem in se z njim tudi leto 1918., ko je Ljubljana postala tretja prestolnica kraljevine Jugoslavije, ne more primerjati. V treh ozirih je

namreč bila Ljubljana v zadnjem desetletju postavljena pred nove naloge, ki so globoko posegle v organizem njenega materialnega telesa, njene uprave in njenega življenja. Vse te naloge so se do vse aktualnosti razvile prav v času nastopa nove uprave. Materialno telo Ljubljane je s priključitvijo okoliških občin in ustanovitvijo tako zvane »Velike Ljubljane« l. 1935. kar čez noč naraslo do petkratne velikosti. S tem dejstvom se je pojavil problem urbanizacije, pomeščanjenja prostora, ki je več ko petkrat večji od pravega meščanskega prostora. Pri tem namreč ni šlo samo za prilagoditev uprave novemu obsegu mesta, ampak prav izrazito tudi za duhovno urbanizacijo doslej predmestnega, kolikor ne kar kmečkega okolja. Pred drugo važno nalogo je postavil sedanji mestni svet novi gradbeni zakon iz l. 1931., ki zahteva, naj se izdelajo ali vsaj temeljito revidirajo regulacijski načrti jugoslovanskih mest. Novi, županom kot posvetovalni organi dodeljeni gradbeni odbori so prevzeli skrb za izvajanje te nove gradbene politike. Po povečanju je tudi Ljubljana prišla v vrsto mest, ki za največji del svojega ozemlja regulacijskega načrta sploh nimajo. Vprašanje regulacijskega načrta je bilo prav s povečanjem mesta l. 1935. tako ostro postavljeno, da ga ni bilo mogoče več odlašati, ker se z gradbenim regulacijskim načrtom šele ustvarja podlaga resnične materialne urbanizacije mesta, ki je važen pogoj tudi za duhovno urbanizacijo območja naselbinskega organizma. Tretjo prav tako osnovno pomembno nalogo pa je sprožil novi jugoslovanski zakon o mestnih občinah iz leta 1934., ki je povzročil potrebo, da se mestna uprava, ki vrši tudi velik del državnoupravnih poslov v prenesenem delokrogu okrajnih glavarstev, po svojem ustroju in načinu poslovanja čim bolj prilagodi državni upravi.

Vse te, v novejši zgodovini Ljubljane od potresne katastrofe l. 1895. nedvomno najvažnejše in po svojih posledicah najdalekosežnejše naloge so z vso svojo težo in z vso resnostjo svoje problematike padle prav na rame sedanje mestne uprave.

Knjižica bi imela torej svoje prvo upravičilo v tem, da postaja pregled prizadevanj in uspehov v vseh teh smereh vedno nujnejši, ker ne služi samo informacijam, ampak omogočuje tudi kontrolo nad uspešnostjo ali neuspešnostjo prizadevanj. Ima pa še bolj enostavno upravičilo tudi v načelni misli, ki jo čitamo na začetku predgovora in ki jo je izrekel župan dr. J. Adlešič na prvi seji sedanjega občinskega sveta dne 23. decembra 1935: »Magistrat naj bo odprta knjiga.« Prav danes pa je še tretji moment, ki upravičuje obračun, kakor ga pomeni ta knjiga, ko je s petim letom nove uprave, ki je obenem prvo nove evropske vojne, nastopilo toliko sprememb v življenju, ki se vse bolj uveljavljajo tudi v vršenju komunalnih nalog in je mogoče gledati na teh prvih pet let že kolikor toliko tudi z očmi zgodovinarja. Pa tudi sama

ŽALE, KAPELICA SV. NIKOLAJA Z MRIČEM NA ODRU

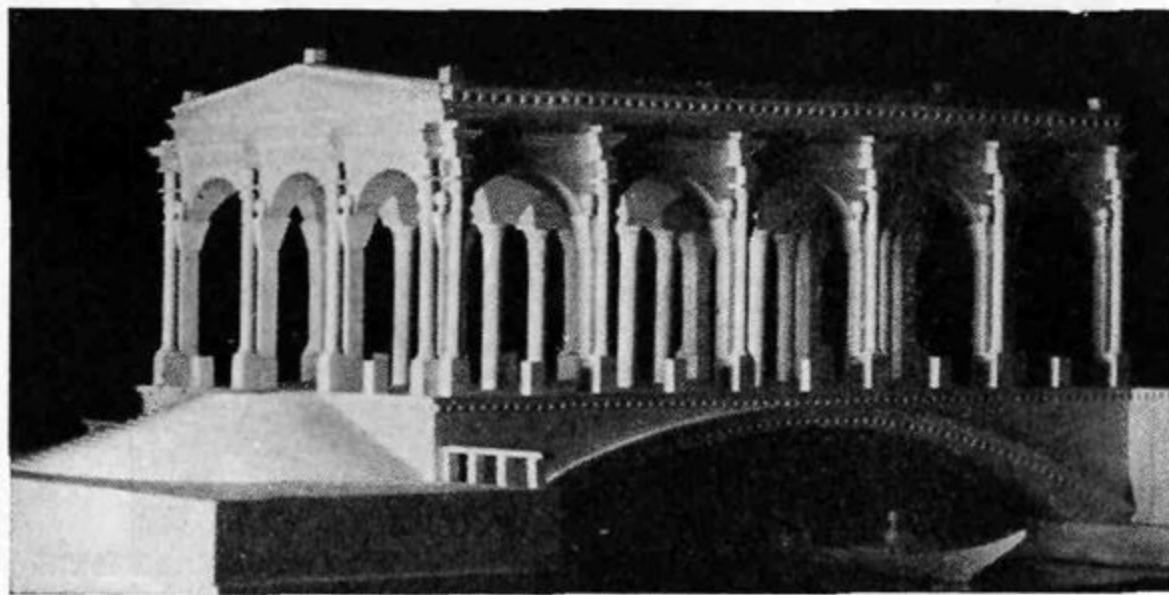

TRŽNICA MED ZIDAVO (načrt arh. J. Plečnika)

misel dokumentacije javnega dela, ki je v vseh vrstah nedvomno zelo zaželena, upravičuje to knjižico.

Magistrat je namreč zelo komplicirana, nepregledna knjiga, četudi je po sami osnovni misli demokratične samouprave teoretično za vse meščane odprta, javni sodbi izpostavljena knjiga. V množini posameznih podatkov, ugotovitev in rezultatov, ki se kopičijo v vseh oddelkih mestne uprave, se preglednost tako hitro gubi, da celo tisti, ki je del tega aparata spoznal ali ga v večjih skupinah ter celo v celoti vodi in nadzira, izgublja pregled, in življenje samo zahteva vsaj interne, začasne zaključke in strnitve podatkov v lahko preglednih oblikah. Del te naloge, ki jo opravljajo vodstva posameznih, zlasti gospodarskih oddelkov, vrši mestni statistični referat. Nova uprava ga je v zavesti te važnosti reorganizirala in usmerila v sistematično, za potrebe mestne uprave porabno obliko dela. Tako je nastal statistični letopis, ki je doslej izšel za leti 1938. in 1939. Ta letopis je po daljšem presledku prva tiskana dokumentacija življenja ljubljanske občine. Je pa to zelo suhoparna in za povprečnega meščana zelo malo mikavna publikacija in prav ozir na to suhoparnost je en povod več, da se je vse bolj oglašala želja, prikazati ustroj in delo mestne uprave v splošno razumljivi obliki. Strinjamo se z županom, ki je na seji dne 30. decembra 1940, ko smo se spominjali petletnice svojega dela za mesto Ljubljano, dejal, *da bi primerno organiziran,*

MODEL PROJEKTIRANEGA TRŽIŠČNEGA MOSTU ČEZ LJUBLJANICO (arh. J. Plečnik)

podroben, periodično se ponavljajoči pregled dela občinskih uprav, združen s statističnim letopisom, lahko postal redna oblika seznanjanja meščanov s komunalnim delom.

Knjižica, o kateri govorimo, opisuje mestno upravo in njeno delo tako, da ji služi za merilo napredka in razvoja stanje v letu 1940., primerjano s stanjem l. 1935. Zaradi zgoraj omenjene osnovne važnosti l. 1935. v zgodovini ljubljanske mestne uprave je rezultat tega primerjanja mnogo pomembnejši, kakor bi se sicer zdelo, ker ne gre za izkaz uspehov kakih posebnih strankarsko interesiranih kapric, katerih namen bi bil predvsem, tako ali drugače korigirati prizadevanje svojega prednika, ampak za izkaz v zgodovini Ljubljane najgloblje zasidranih ukrepov, ki po svojem značaju in načinu reševanja presegajo ozki okvir interesov posameznega režima. Ker gre za osnovne zadeve, je knjižica zasnovana tako, da daje obenem tudi pogled v organizem mestne uprave, ki se je prav v zadnjih petih letih močno spremenil. Pri posameznih strokah pa je težišče vselej na načelih, ki so bila merodajna za reorganizacijo ustreznih upravnih strok in za smer dela.

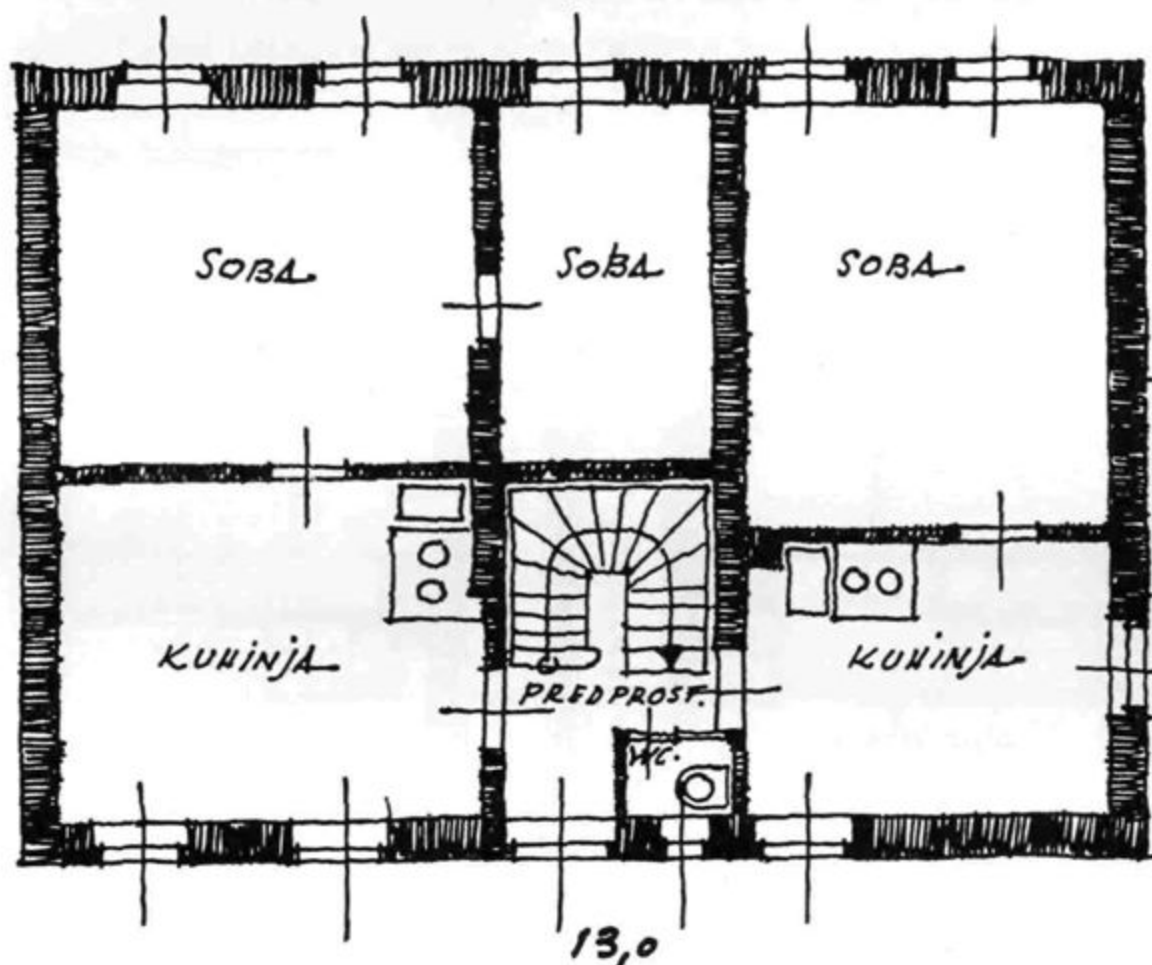
Knjižica nas seznanja najprej z mestnim svetom in mestno upravo, z organizacijo sodelovanja mestnega sveta z upravo, z reorganizacijo uprave in njenega poslovanja in z vršilci uprave, mestnimi uslužbenci. Nato si sledijo posamezne stroke po vrsti svoje pomembnosti, predvsem mestno gospodarstvo in finančna politika, gradbene stroke in socialno skrbstvo. Tu se seznanimo s proračuni za čas od 1935—1940, z izdatki za posamezne glavne stroke uprave, z uspehi proračunov, ki kažejo, da se je z zaključnim računom za l. 1938./39. delo že popolnoma normaliziralo; seznanimo se z dolgovi mestne občine, z mestno imovino, z občinskimi dohodki ter končno z dvema pomembnima uspehoma smotrne gospodarske politike, z likvidnostjo Mestne hranilnice in sanacijo Splošne maloželezniške družbe d. d. v Ljubljani. V gradbeni stroki spoznamo organizacijo in reorganizacijo gradbene uprave, delo za regulacijski načrt, borbo za Ljubljani najustreznejšo rešitev železniškega vprašanja, preusmeritev birokratske ustanove gradbene policije v gradbeno svetovalnico, delo na cestah in hodnikih, na mestni pristavi, na mestnem vodovodu, kanalih in vodnih zgradbah. Svoje delo nam razkažeta konstrukcijski odsek in odsek za strojništvo ter se končno kratko omeni pravni odsek, ki je nujen sestavni del upravnega poslovanja tehničnega oddelka. V poglavju Socialno skrbstvo spoznamo načela, ki so pri intenzivni reorganizaciji tega dela vodila novo upravo, spoznamo uspehe akcije za mala stanovanja, za mladinsko, delavsko in starostno skrbstvo. Sledi delo mestne zastavljalnice, gasilska in reševalska služba in vojna zaščita. Tudi kultura v mestni upravi nam pokaže, da se uveljavljajo sedaj jasna načela glede nalog in prizadevanj kulturnega odseka. V poglavju Šolstvo spoznamo šolstvo, kolikor zadeva mestno občino, ljudsko, meščansko in obrtno nadaljevalno. Svojevrstno je vprašanje mestne ženske realne gimnazije in »Mladike«. Kratko so označena prizadevanja za tujski promet in delo ter uspehi mestnih podjetij (elektrarna, plinarna, klavnica, vrtnarstvo in pogrebni zavod, ki kaže posebno vidne uspehe). Končno sledi

alfabetično urejen seznam mestnih svetnikov v letih 1935—1940 in uprav mestne občine ljubljanske po stanju 1. decembra 1940.

Knjižica Pet let dela za Ljubljano pa ni zanimiva samo kot poročilo o delu mestne uprave v zadnjih petih letih, ampak prav posebno tudi zato, ker nam odpira pogled v komplicirani organizem mestne uprave. Marsikdo se bo šele, ko njo prečita, zavedel, kako mnogovrstno je delo mestne uprave in da ne obstaja samo v »vladanju«, ampak najgloblje posega v najbolj vsakdanje življenje mesta in meščanov. Če uvod poudarja začetno neorientiranost o nalogah, ki jih je l. 1935. imenovana mestna uprava prevzela, ta knjižica dokazuje, kako se je nova uprava vživela v neznanu ji nalogo in se ji ni samo prilagodila, ampak jo je oblikovala po svoje po trdno premišljenem sistemu. O njem priča že pregled in označba mestnih proračunov in njihovih uspehov. O njem govori značilna reorganizacija mestnega upravnega aparata. O njej govore tudi jasna načela, ki se izražajo v vseh važnih delih knjižice.

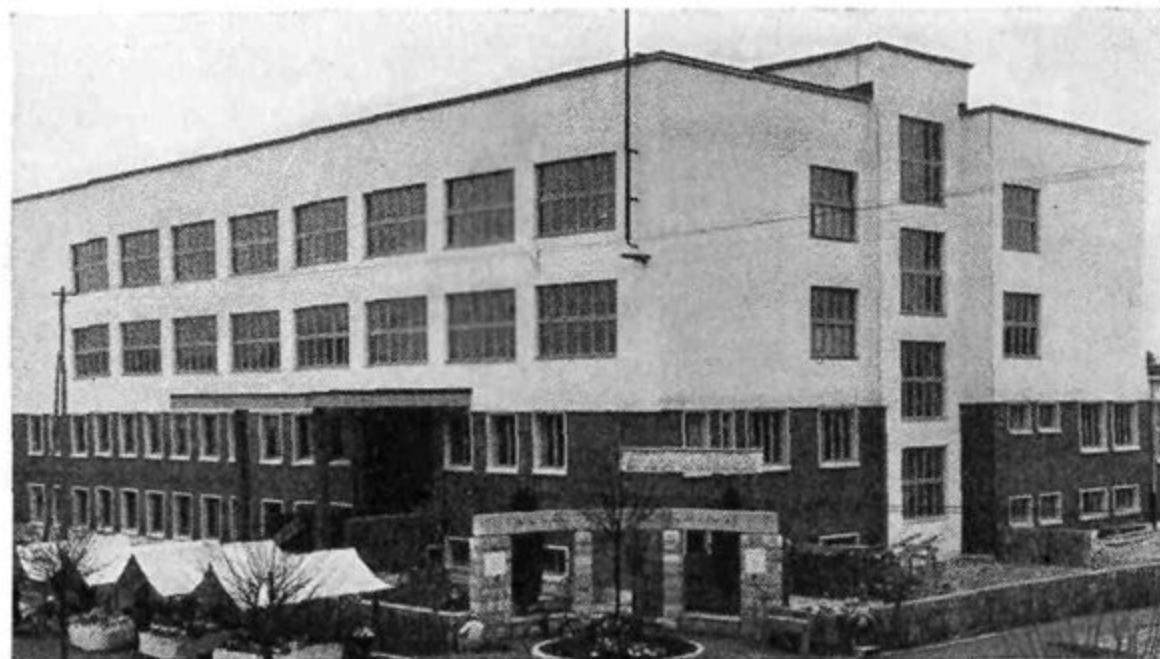
Zlasti dve upravni stroki sta v teh letih doživeli živahen razvoj, gradbena uprava in socialna skrb. V

SL. 1. NAČRT PRITLIČJA STANOVANJSKE HIŠE PO PREDLOGU LASTNIKA

gradbeni stroki poudarja knjižica delo na pogojih za regulacijski načrt za Veliko Ljubljano. Prvi korak je storjen z regulacijskim programom, ki ga je v začetku l. 1939. odobrilo ministrstvo za gradbe in z razpisom tekme za idejno regulacijsko skico, ki bo služila za podlago pri izdelavi regulacijskega načrta. Dalje z zadoščenjem čitamo, da je nova uprava zavzela do železniškega vprašanja v Ljubljani, ki je najožje zvezano z važnimi potezami bodočega regulacijskega načrta, jasno stališče, ki ga knjižica takole izraža: »Ne krparij, ampak radikalno, po nepristranski razpravi za najboljšo spoznano rešitev železniškega vprašanja zahtevamo!«

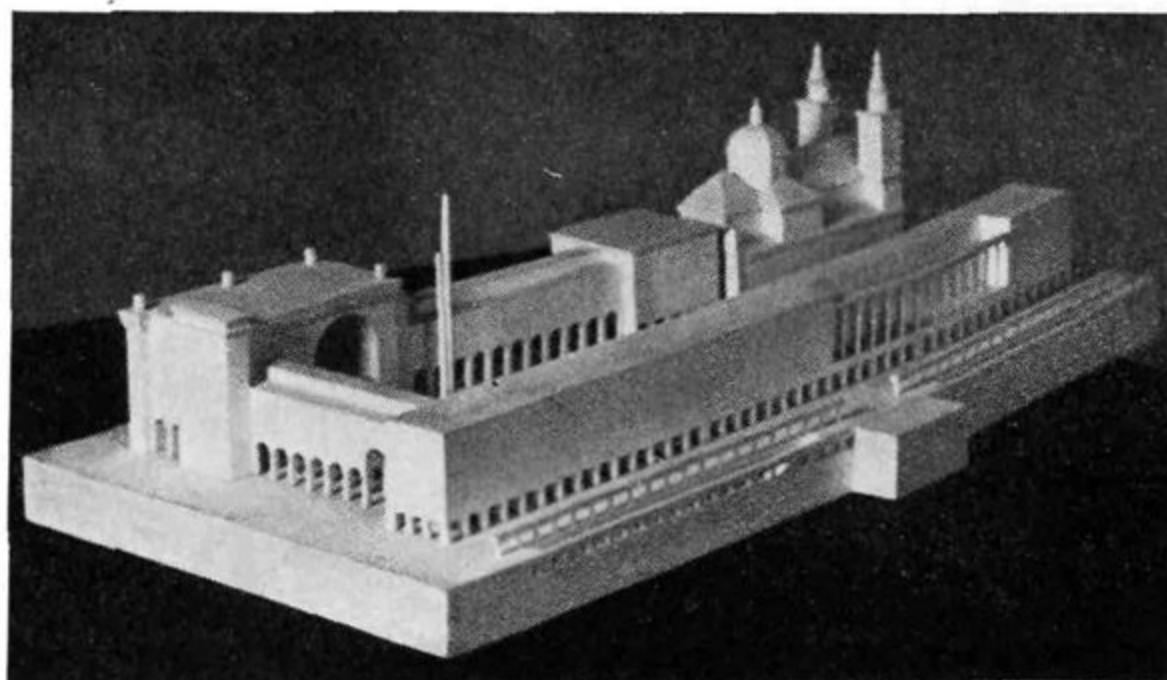
Z zadoščenjem bo meščan bral zlasti tudi, da se je delo odseka za gradbeno policijo premaknilo s starih policijskobirokratskih načinov k novim, tako da danes ta odsek opravlja resnično tudi vzgojni posel

MEŠČANSKA ŠOLA NA VIČU (Ing. arh. V. Glanz)

strokovne svetovalnice. Šest načrtov, priobčenih v knjižici, ilustrira prizadevanja in uspehe tega načina poslovanja, ki stremi po izboljšanju po strankah predloženih načrtov v smislu sodobne stanovanjske kulture, prikupnega zunanjšega oblikovanja projektiranih stavb kot enot, pa tudi v zvezi z okolico, kjer jih je treba presoјati kot člene urbanističnih enot, blokov, ulic, trgov in naselij. Knjižica odkriva tudi, da je bil glavni vzrok tipično neustreznih načrtov napačen strah stavbenih gospodarjev pred pooblaščenimi arhitekti. Knjižica ugotavlja, da so se po triletnem prizadevanju gradbenopolicijskega odseka projektanti in stavbeni gospodarji sprijaznili z novimi zahtevami, jih vedno upoštevajo pri projektiranju in pogosto tudi izrecno priznavajo njihovo upravičenost, čeprav so poprej postopanje tega odseka pogosto označevali kot »nepotrebno sekiranje«. Rezultat je, da se danes v Ljubljani splošno bolje zida, kakor se je zidalo pred petimi leti. Mislim, da bo tudi čitatelje »Kronike« zanimalo, za kaj pri teh prizadevanjih gre, zato bomo kratko razložili tiste tri primere, ki jih navaja knjižica.

V prvem primeru (sl. 1) gre za načrt pritlične stanovanjske hišice, kjer je lastnik predvidel dvoje stanovanj. Eno naj bi bilo dvosobno, drugo enosobno. Načrt je navidez v redu; vsi prostori so neposredno osvetljeni in pravilno oblikovani. Če pa ga bližje pogledamo, nas

MODEL PROJEKTIRANEGA ROTOVŽA NA VODNIKOVEM TRGU

DELAVSKA STANOVANJSKA NASELBINA ZA BEŽIGRADOM (ing. arh. B. Kobè)

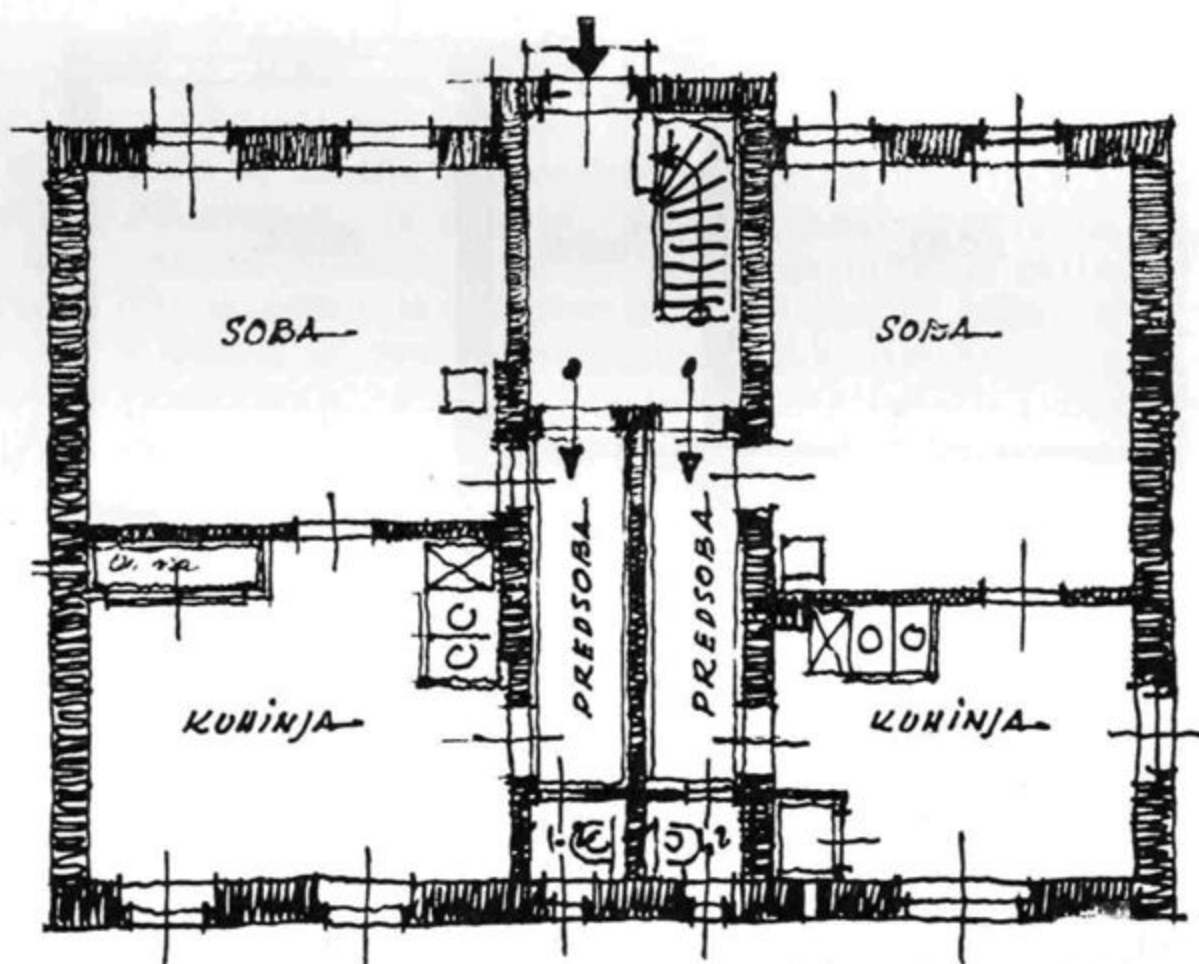
osupne sledeče: 1. Obe stanovanji imata skupen, od zunaj neposredno dostopen predprostor (vežo), ki je do skrajnosti vtesnjen s stopnicami in straniščem; 2. obe stanovanji imata eno, skupno stranišče, dostopno iz veže; 3. tudi dostop v dvosobno stanovanje vodi *samo* skozi kuhinjo. Na prvi pogled je po teh ugotovitvah jasno, da je ta dozdevno korektni načrt izraz težnje po skrajnem pridobitnem izkoriščanju zazidane ploskve. Tej izrazito *dobičkarško špekulantski* težnji stavbenega gospodarja je moral projektant žrtvovati vse sodobno za neogibne spoznane ozire do stanovanjske udobnosti in deloma celo zdravstvene ozire. Danes velja namreč celo pri najskromnejših stanovanjih za splošno veljavno načelo, da naj imajo lasten, od vhodne veže, če je skupna več stanovanjem, ločen predprostor. Razen v najborejših barakah si je danes tudi težko še zamisliti stanovanje brez lastnega stranišča. Lahko si sicer mislimo in toleriramo stanovanjsko sobo z vhomom iz kuhinje, vselej pa skrbimo za to, da ima en vhod tudi iz predprostora. Tej rešitvi nasproti je postavil gradbenopolijski oddelek svoj predlog, ki upošteva vse navedene minimalne udobnostne in zdravstvene zahteve (sl. 2). Pokazalo pa se je, da je za tako najskromnejše zadovoljivo rešitev stanovanjskega tlorisa treba žrtvovati najmanjšo med sobami gospodarjevega projekta, da

OTROŠKO ZAVETIŠČE V TRNOVEM (ing. arh. T. Štrukelj in ing. arh. O. Gaspari)

je na dani ploskvi mogoče pametno zgraditi samo dvoje enosobnih stanovanj. Uradni predlog je postavil vhod na nasprotno stran, ustvaril tam rahel rizalit in s tem dosegel, da je v pasu nekdanje sobice in veže s stopnicami lahko zadovoljivo razporedil dokaj udobno vežo s stopnicami, dve predsobi in dvoje stranišč, obenem pa dosegel tudi, da ima vsaka stanovanjska soba razen zveze s kuhinjo tudi vhod iz predprostora. *Predlagana rešitev predstavlja največ, kar more pameten gospodar zahtevati od celotne ploskve zazidanega pritličja ali nadstropja; vse, kar skuša doseči več, gre na račun higienskih in udobnostnih zahtev stanovalcev njegove hiše.*

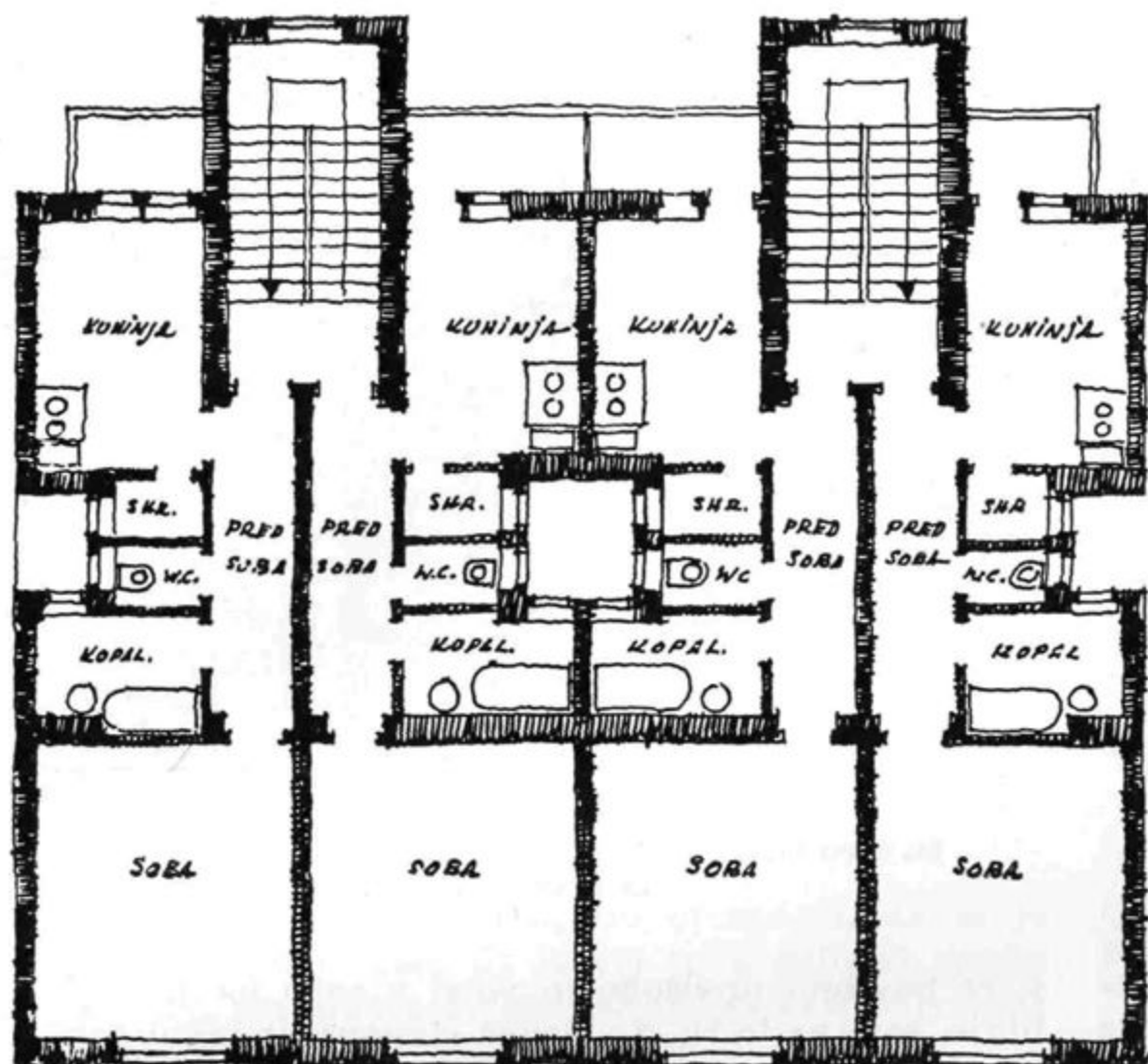
Drugi primer nam kaže po lastniku predloženi tloris enega stanovanjskega nadstropja trinadstropne hiše (sl. 3). Načrt predvideva v vsakem nadstropju po štiri enosobna stanovanja. Da ne gre za stanovanja v skromnih življenjskih razmerah, kakor v prvem primeru, dokazuje množina udobnostnih pritliklin, tako da naj bi bila bodoča stanovanja na prvi pogled tako zvana »stanovanja z vsem sodobnim udobjem«. Posamezno stanovanje obsega namreč posebno pred-sobo, stanovanjsko sobo, manjšo kuhinjo, shrambo, kopalnico in stranišče. Načelo, ki smo ga pohvalili pri

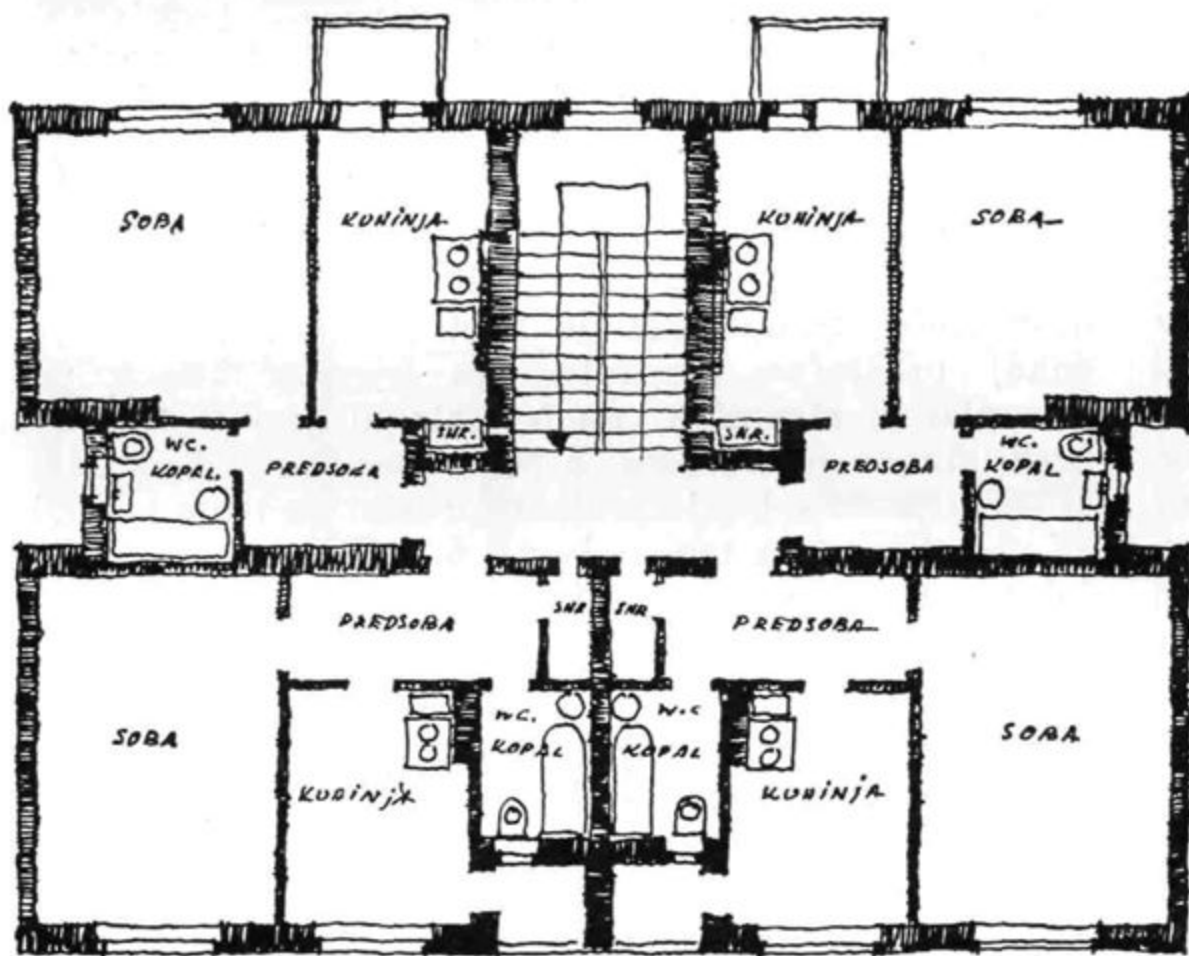
SL. 2. PO URADNEM NASVETU IZBOLJŠANI TLOORIS PRITLIČJA STANOVANJSKE HIŠE

prvem primeru in ki ga je pri pritličnem stanovanju uveljavil gradbeni urad, se zdi tu dosledno izvedeno in bi površen opazovalec nedvomno menil, da je za kritiko takega načrta skrito neupravičeno sekiranje projektanta in lastnika. Da je projektant ustregel zahtevi lastnika po skrajni, najpridobitnejši izrabitvi nadstropne ploskve, je porabil dvoje tipičnih, pogosto toleriranih, pogosto tudi upravičenih rešitev v skrajni sili. Poslužil se je motiva t. zv. rizalita, iz osnovne ploskve naprej pomaknjene dela celote, ki ga največkrat porabljajo za namestitev stopnišč in s tem dosežejo ugodnejšo organizacijo stanovanj. Drugi, sicer tudi dopustni motiv pa so t. zv. svetlobni jaški. V strnjnem načinu zazidave so taki jaški na mejah hiš nujno potrebni in omogočujejo neposredno zračenje stranišč in drugih stanovanjskih pritliklin. Naš projektant se je tega motiva poslužil tudi sredi hiše

SL. 3. Tloris večnadstropne stanovanjske hiše po predlogu lastnika

SL. 4. PO URADNEM NASVETU IZBOLJŠANI Tloris nadstropja večnadstropne stanovanjske hiše

in z njim dosegel isti namen. Čemu bi torej taki rešitvi ugovarjali? Pribiti moramo za oba motiva predvsem, da oba spadata v vrsto manj priporočljivih rešitev iz zadrege v primerih, ko z njima sicer neugodni položaj resnično izboljšamo, ne pa samo po črki zadostimo zahtevam gradbenih predpisov. Dejstvo v danem primeru pa je, da je projektant samo s tema dvema motivoma dosegel predpisom zadovoljivo rešitev stanovanjskega tlorisa. Če bi bil n. pr. opustil notranji svetlobni jašek, bi bilo izključeno, da bi bil v danem položaju dobil četrto, čeprav samo enosobnih stanovanj, ampak bi jih bil dobil manj in deloma nedvomno večsobnih. Da nadstropno ploskev

do skrajnosti izrabi za tako obliko stanovanja, ki jo bo najlaže oddal, posebno če ima reklamni privesek vse sodobne udobnosti, je bil projektant prisiljen, do skrajnosti poslužiti se zasilne rešitve z jaški.

Takoj pa se prepričamo, da se tudi »licencije« drugega, redno ne priporočljivega motiva, stopnišnega rizalita, ni poslužil iz čistega namena, da izboljša stanovanje, ampak predvsem za to, da doseže največje možno število najmanjših stanovanj. Če njegova dva rizalita primerjamo s plitvim rizalitom prvega primera, vidimo, da gre za izredno globoke rizalite, ki so nekoliko ublaženi z odprtimi balkoni, a še kljub temu globoki. Globoki pomoli pa jemljejo svetlobo kuhinjam, ki jih absolutno ne moremo smatrati za idealno, ampak samo za silo razsvetljene. Ozir na zdravo stanovanje, čeprav gre samo za »stranski« prostor, kuhinjo, takih pomolov ne dopušča. Dopušča pa jih črka zakona in težnja po skrajni donosnosti zazidane ploskve. Ne dopušča pa jih predvsem niti ozir na lepoto »notranjih«, dvoriščnih fasad, ki so s temi motivi nelepo raztrgane in nujno povzročajo s svojimi senčnimi in vlažnimi zakotji nesnago po dvoriščih, ki bi bila pri gladkem razvoju notranjih fasad lahko brez posebne nege čista. V zdravstvenem oziru velja isto tudi za svetlobne jaške, ki so redno prizorišča očem sicer nedostopne nesnažnosti, smradu in nazadnje le nezadostne osvetlitve in prezračevanja stanovanjskih pomožnih prostorov.

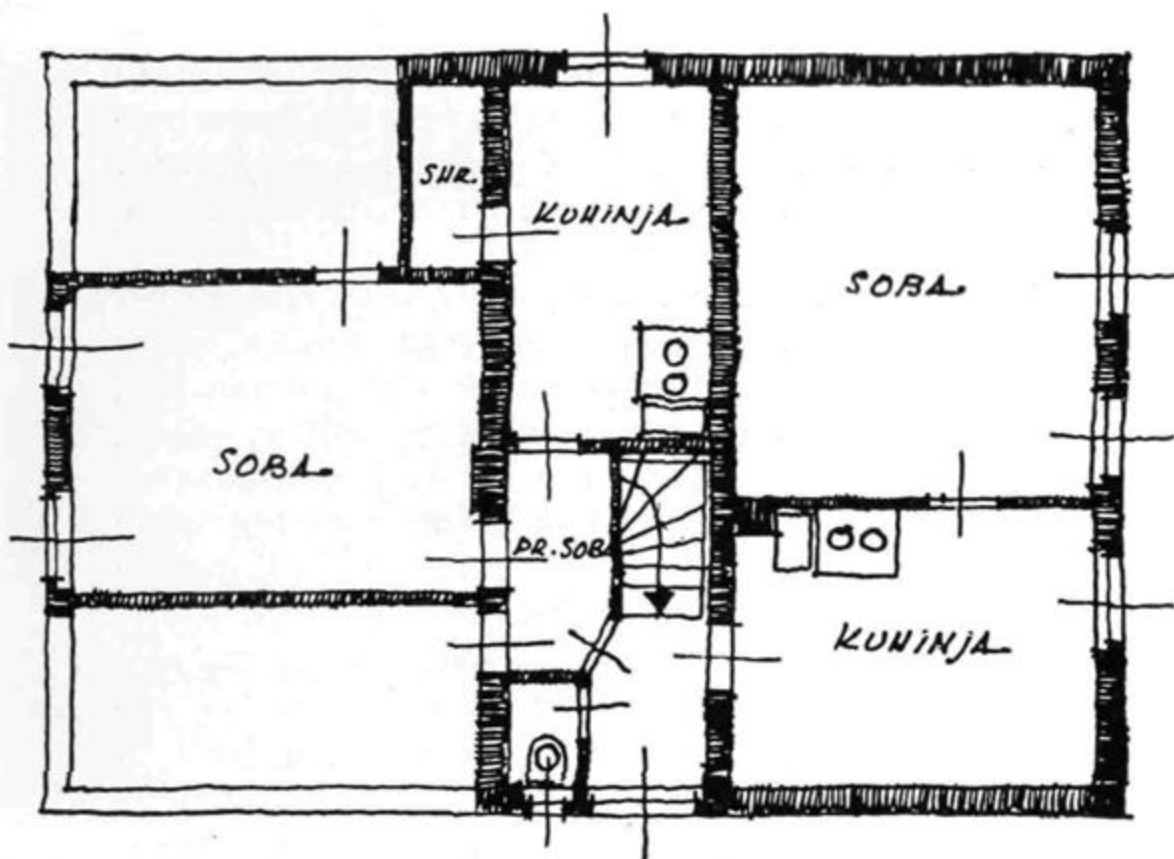
Kakor vidimo, je tudi ta, dozdevno tako korektni načrt zgrajen na pretirani dobičkaželjni špekulaciji. Uradni protipredlog (sl. 4) je dokazal, da ga je mogoče brez škode za lastnika, a z izdatnimi prednostmi za najemnika predelati tako, da zdravstveno in lepoto ne vrši nasilja ne okolici ne stanovanjem, ampak zlasti v stanovanjskem oziru nudi celo velike prednosti. Uradni projekt je za doseg tega namena opustil eno stopnišče in vsa stanovanja navezal na osrednje stopnišče, opustil je deloma posebne shrambe in jih nadomestil z dolbinami in združil kopalnišča s stranišči. Tako sta odpadla nelepa razčlenjenost dvoriščne strani in srednji jašek, vse drugo pa je ostalo. Lastnik razpolaga po novem projektu z istim številom stanovanj z vsem sodobnim komfortom, reduciranim na pametno najmanjšo obliko.

Posebne težave so vedno s projekti stanovanj v podstrešjih. Kakor je sicer notorična težnja po skrajnem izkoriščenju zazidane ploskve, ki smo jo pravkar spoznali, bi bilo naravnost čudno, če bi se ne skušala uveljaviti tudi na tistih delih stavb, ki jih

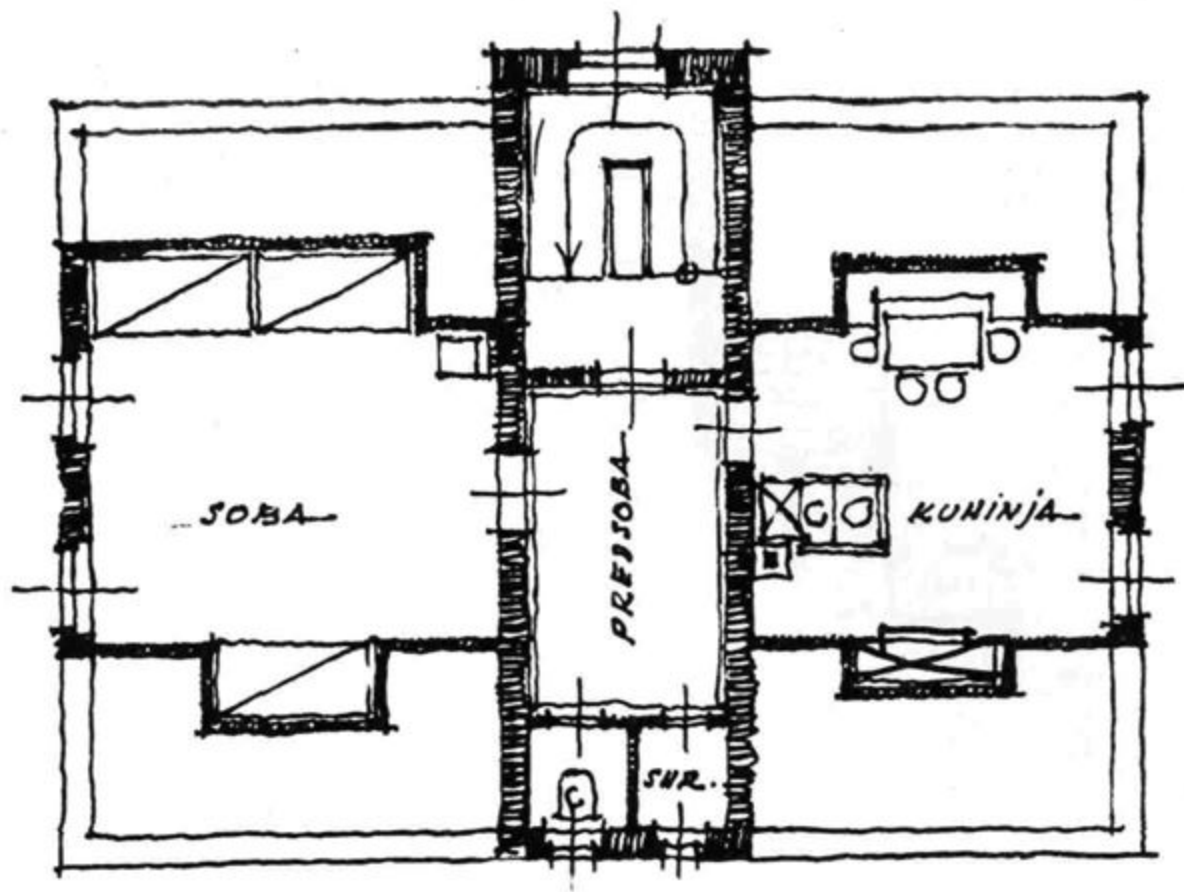

ŠOLA ZA BEŽIGRADOM (ing. arh. V. Mušič)

SL. 5. PREDLOG ZA ADAPTACIJO PODSTREŠJA ZA STANOVANJE, KAKOR SI GA JE ZAMISLIL LASTNIK

SL. 6. PO URADNEM NASVETU IZBOLJŠANA ADAPTACIJA PODSTREŠJA ZA STANOVANJSKE NAMENE

v starih dobrih časih za stanovanja sploh niso izrabljali, v kletih in podstrešjih. Zakon sicer dopušča tudi to, omejuje pa to možnost s posebnimi predpisi zdravstvenega in varnostnega značaja. Kljub temu pa se tudi pri teh projektih redno pojavlja težnja izkoriščanja do skrajnosti, le da je posledica teh skrajnosti še nevšečnejša kakor pri stanovanjih v pritličjih ali nadstropjih. Primer (sl. 5), ki ga priobčujemo, predstavlja poskus, kako bi na podstrešju pritličnega stanovanja, ki smo ga obravnavali v prvem primeru, pridobili dvoje enosobnih stanovanj, še enkrat toliko torej, kolikor more vesten projektant, kakor smo zgoraj pokazali, doseči v pritličju. Gospodarjev projekt predlaga na podstrešju dve enosobni stanovanji, ki sta z vsemi umetnijami stlačeni v okvir tramskega sestava ostrešja. Načelo, ki velja za podstrešna stanovanja, pa je, da se sme podstrešni prostor izrabiti toliko, kolikor omogočuje prostore normalne oblike. Razumljivo je, da tudi sicer predlog ne more biti boljši od predloga za pritličje. Eno stanovanje ima

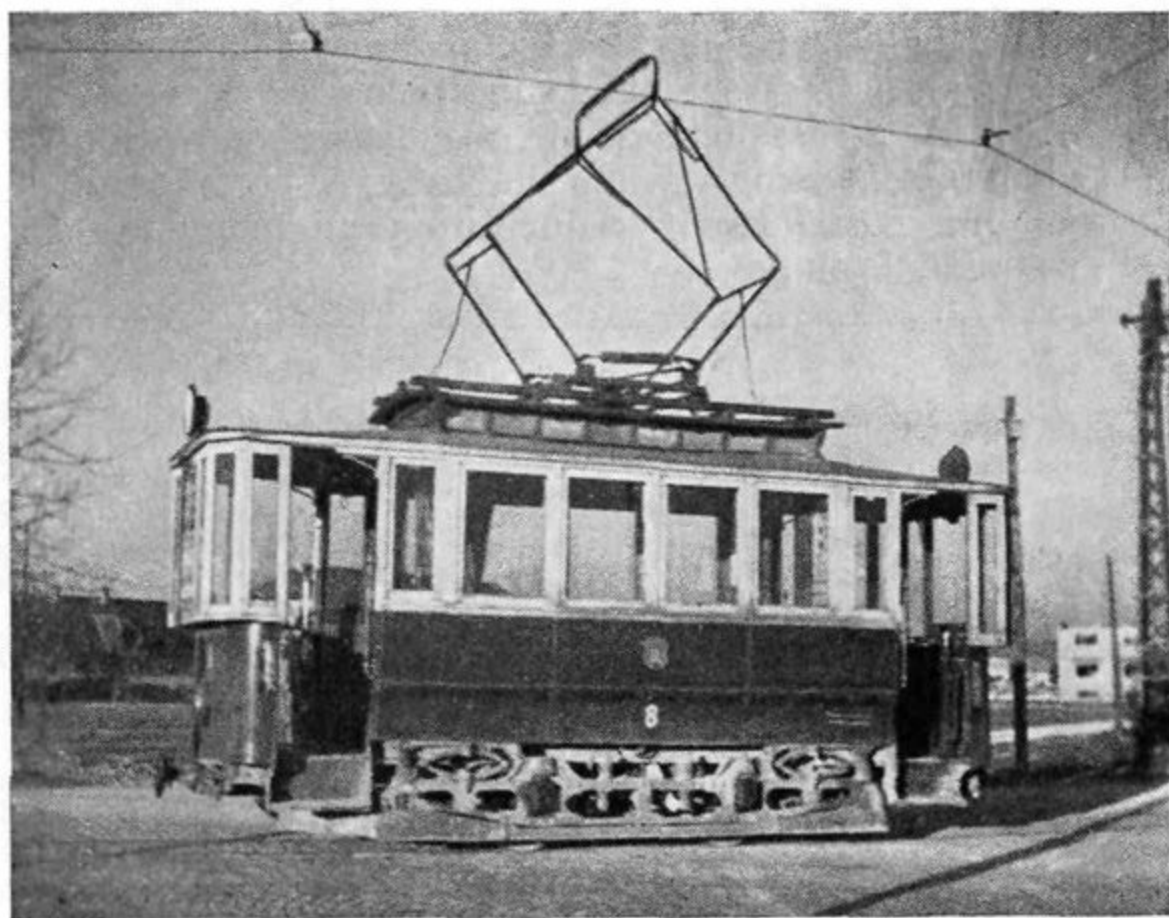
sicer posebno predsobo in vhod v sobo ločen od kuhinje, zato pa je vhod v drugo stanovanje takoj z vrha stopnic in soba dostopna samo skozi kuhinjo. Obe stanovanji imata pa skupno stranišče, dostopno s prostora vrhu stopnic.

Kritika predloga za pritličje velja za podstrešni projekt v celoti še v poostreni meri, ker se poskus skrajnega izkoriščanja nanaša na normalno za stanovanja sploh ne uporabljane dele hiše. Tudi tu je urad stavljal protipredlog, ki predstavlja resnični maksimum stanovanjske izrabitve danega podstrešja (sl. 6). Dohod po stopnicah je prestavil kakor v pritličju na nasprotno stran. Tako je dobil v sredi podstrešja dokaj prostorno predsobo, na njenem koncu pa shrambo in stranišča; na levi strani je kuhinja, na desni stanovanjska soba. S pomočjo stranskih dolbin, ki so nižje od sobe, je pridobil prostor za troje postelj ali za omare in s tem največji možni normalni obseg sobe pametno razbremenil brez nasilja za stanovalce pa tudi brez nasilja za prikupno obliko stanovanjskega prostora.

Poročilo v knjižici navaja, da se je zadnji čas meščanom, ki so se poprej pogosto pritoževali nad sekreturami stavbne policije, vrnilo zaupanje do tega referata in da so se močno razredčile pritožbe, ki so bile prav tako notorične, kakor so se notorično ponavljale v načrtih stare, že znane, pogosto obsojene napake in pomanjkljivosti. Z željo, da bi ta prizadevanja pravilno razumeli vsi, ki zidajo, smo take notorične zablode brez ozira na to, ali izvirajo iz nesposobnosti projektanta ali iz dobičkaželjnosti lastnika, zgoraj obširneje razložili.

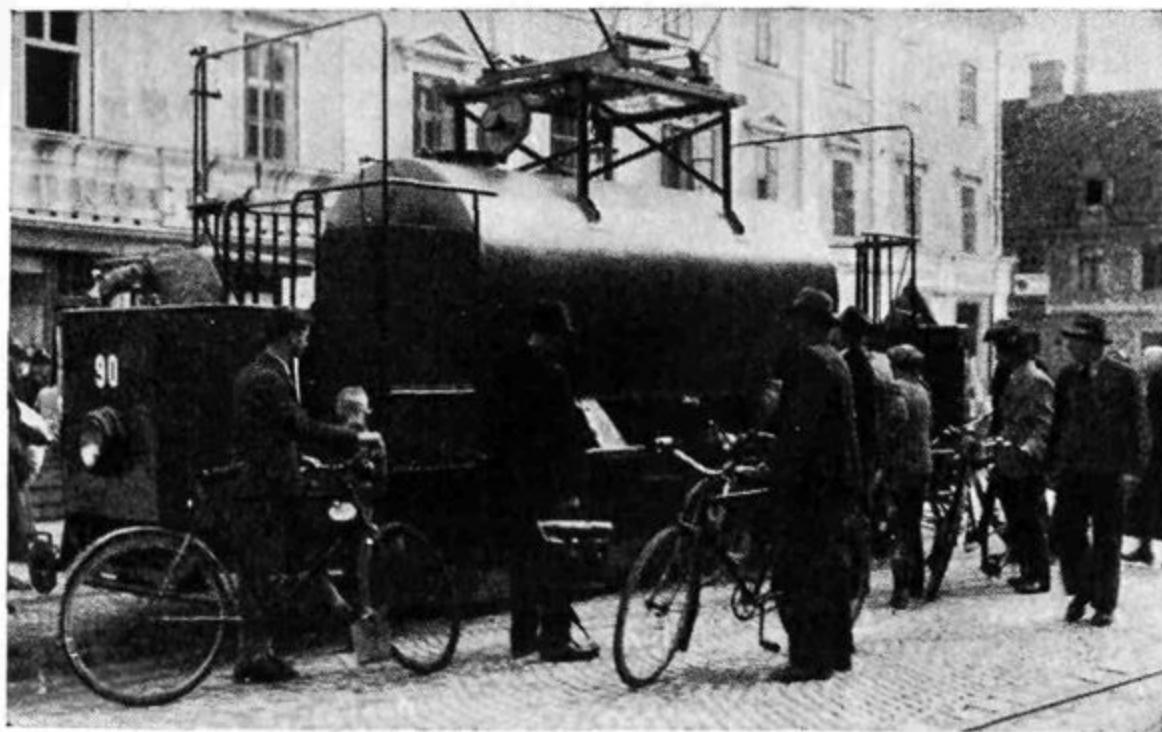
Knjižica posebej podčrtuje tudi skrb sedanje uprave za ceste. Predvsem se opaža, da je tudi v teh delih končno zavladal jasen sistem, ki stremi na eni strani za stvarnim nazorom o dimenzijah namenu ustrežajočih cest, na drugi strani pa da je njih površinska ureditev od provizorične po smotrnem načrtu začela prehajati k stalni ali vsaj polstalni površinski obdelavi.

Napredek se opaža tudi v delokrogu t. zv. konstrukcijskega odseka, ki projektira za mesto visoke zgradbe, spomenike itd. in nadzoruje oddana mestna stav-

STARI TRAMVAJSKI VOZ

TRAMVAJSKI VOZ ZA ŠKROPLJENJE CEST

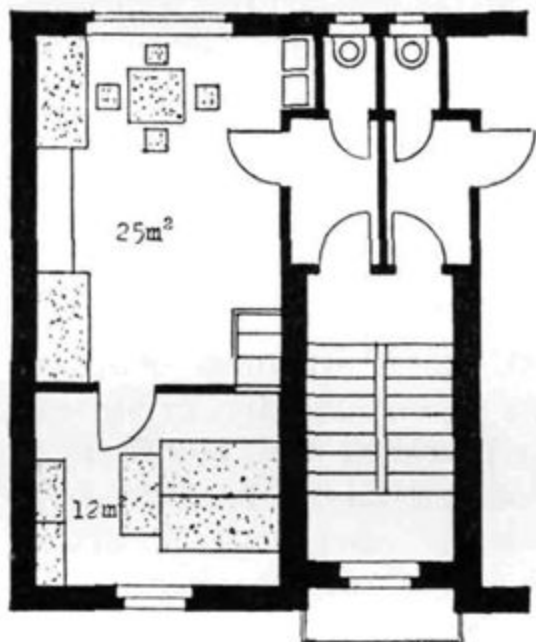

KAMNITNI TLAK ZALIVAJO

barska dela. Važno se nam zdi predvsem, da se je posrečilo najti obliko, po kateri je k delu za mesto pritegnjen ves, danes že številni in po kvaliteti vsega upoštevanja vredni kader slovenskih arhitektov z njihovim prvakom vred. Tako je vrsto monumental-

ljanski župan, pa dokazuje, da je tudi tu možno izboljšanje in vplivanje na vzgojo boljšega okusa.

Izmed socialnih nalog je po svetovni vojni tudi pri nas najbolj pereče vprašanje najmanjšega zdravstveno zadovoljivega družinskega stanovanja. Knjižica pri naša dva primera, tloris stanovanja v delavski stanovanjski naselbini za Bežigradom (sl. 7) in tloris stanovanja v delavskih hišicah ob Cesti v Mestni log (sl. 8). Gre pri tem za tip tzv. najmanjšega stanovanja z manjšo kuhinjo in večjo stanovanjsko sobo v Mestnem logu in za tip nekoliko udobnejšega stanovanja za Bežigradom, kjer prevladuje večja »stanovanjska« kuhinja in je poleg nje manjša spalnica. Obakrat je dohod v sobo skozi kuhinjo, kar mestna gradbena oblast sicer po možnosti preprečuje. V drugem primeru ima stanovanje posebno pravilno predsobo, v prvem je vhod v kuhinjo skozi zaprt predprostor. V obeh primerih gre za enega izmed nešteti sodobnih poskusov, rešiti tiste, ki si ne morejo najeti normalnega stanovanja, nadloge barak in jim za najskromnejšo najemnino dati vsaj zdravo, če že ne tudi popolnoma udobno stanovanje. Ljubljanski primer je značilen korak naprej v razvoju problema takega najskromnejšega stanovanja, ker kombinira v obeh primerih spalni prostor s tako zvano stanovanjsko kuhinjo. Navezanost obeh prostorov drugega na drugega se je zdela projektantom manjše zlo kakor pa

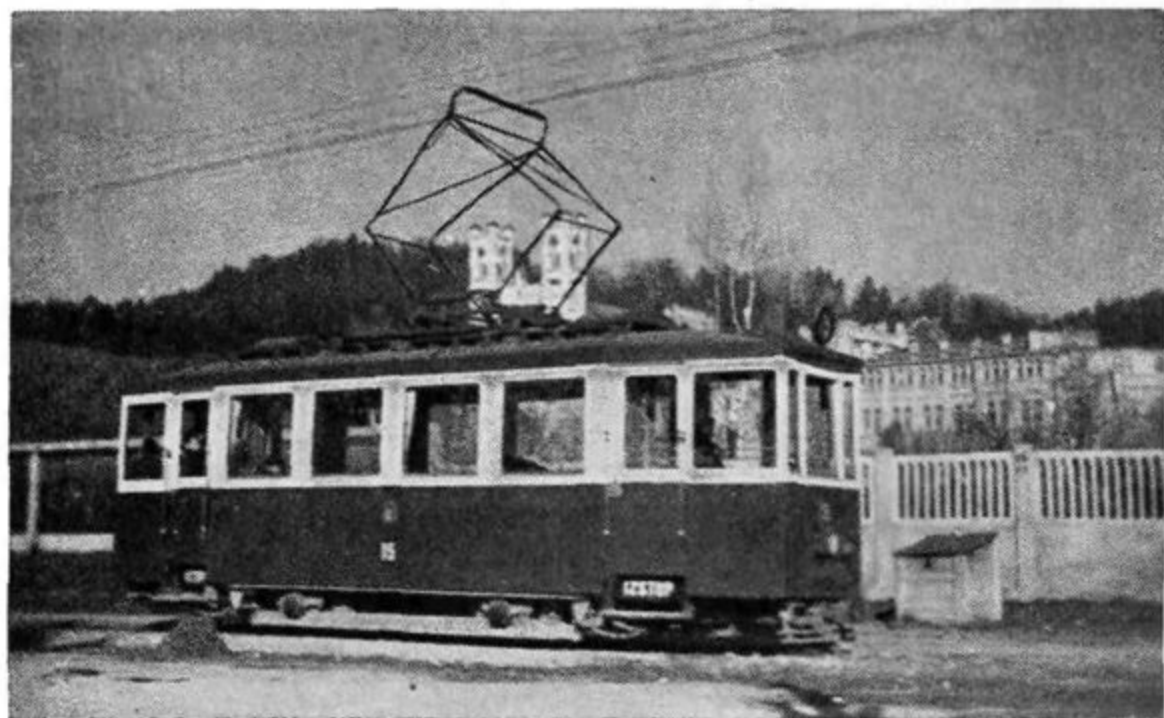
SL. 7. TLORIS STANOVANJA V BEŽIGRAJSKI DELAVSKI NASELBINI
(ing. arh. B. Kobè)

SL. 8. TLORIS STANOVANJA V DELAVSKIH HIŠICAH OB CESTI V MESTNI LOG
(ing. arh. V. Spinčič)

nih nalog za mesto častno rešil arh. J. Plečnik, za druge, posebno sodobno in življenjsko arhitekturne naloge pa so se razpisovale tekme, ki so dale več izredno zadovoljivih rezultatov. Tako se mestna uprava danes ne boji več razpisov stavbarskih konkurenc, arhitekti pa se jih z vnemo udeležujejo, ker so se prepričali, da ne gre samo za tekme za nagrade, ampak res uspešni projektanti naloge dobe tudi v izvršitev.

Konstruktivski odsek pa se je medtem mogel posvetiti nalogam, ki se pojavljajo bolj po dnevnih potrebah kakor po dolgotrajnem študiju ali ki imajo značaj socialnokoristnih načelnih rešitev aktualnih stavbarskih vprašanj. V prvo vrsto spadajo razne umetnostne naloge, ki so jim doslej posvečali malo skrbi predvsem zato, ker za oskrbo raznih daril, oprem, okrasitev in pod. največkrat ni dosti časa na razpolago. Vrsta raznih športskih in drugih daril, odlikovanj in pod., ki jih je zadnja leta razdelil ljub-

V BRODU IZDELANI TRAMVAJSKI VOZ PRED RAKOVNIKOM

samo stanovanjska kuhinja. Dolgo so namreč reformatorji sodobnega stanovanja propagirali kot zadovoljiva najskromnejša stanovanja taka, ki obstoje iz enega prostora, ki naj služi za kuhinjo, dnevno bivališče in spalnico, ki so si jo zamišljali celo na policah. Danes si tudi za najskromnejšo družino ne moremo več predstavljati stanovanjskega enoprostora ali dohoda v kuhinjo brez pokritega predprostora, vsestransko pa se uveljavlja celo zahteva po predsobi. Prepričani smo, da so prvi rezultati socialno-stanovanjskih prizadevanj konstrukcijskega odseka zadovoljivi in za pogoje, ki so jih projektanti našli v Ljubljani, tudi logični.

Istočasno z ugotovitvijo tega stanovanjskosocialno za minimalnega spoznanega tipa pa je mestna občina

začela uveljavljati s stanovanjsko naselbino ob Cesti v Mestni log tudi načelo, naj ima vsako stanovanje tudi svoj vrtiček, da se brezdomci zopet sprijaznijo z zemljo, od katere jih je brezobzirna usoda odtrgala.

Lepo uspevajoče načrtno delo nam prikazuje knjižica tudi v poglavju o socialnem skrbstvu. Zadovoljive so tudi ugotovitve o napredku v kulturni stroki mestne uprave. Zavedamo se pa, da čaka prav tu še mnogo nerešenih vprašanj podobno kakor v turistični stroki.

Upamo, da bo to prvo poročilo o delu mestne uprave ljubljanske z zanimanjem prebral vsak meščan in bolje razumel marsikaj, kar mu je doslej delalo težave. Knjižica je tudi izdatno ilustriрана in zato njena vsebina tudi zadosti nazorno podana.

ZELENA JAMA

K R A G L V I K T O R

(Konec)

Po podaljšku Tovarniške preko Zvezne in Koroščeve ulice pridemo v Pokopališko ulico, v kateri stoji na vogalu Dovičeva hiša (Pokopal. št. 36); to hišo je sezidal Jožef Oražem in jo prodal Rozi Dovič, ki je v nji odprla trgovino, ki jo ima sedaj v najemu Minca Jurjevčič.

Poleg Dovičeve hiše stoji največja zgradba v Zeleni jami: Mladinsko zavetišče z javno kapelo sv. Vincencija Pavelskega, h kateri bo sčasoma dozidana veličastna cerkev Žalostne Matere božje, ki bo segala do sosednjega vrta. Že l. 1931. je začela ljubljanska Vincencijeva konferenca Srca Jez., ki ji načeluje tač. viziator misijonske družbe sv. Vincencija, Lovro Sedej, misliti na to, kako bi v Zeleni jami dala postaviti Mladinsko zavetišče in poleg njega cerkev, kjer bi se Zelenojamčanom lomil kruh božje besede. Ta zamisel je našla rodovitna tla. Na praznik Kristusa Kralja dne 31. oktobra 1937 je bil slovesno blagoslovljen temeljni kamen za to stavbo. Posebno vesel dan za Zeleno jamo je bil 18. sept. 1938, ko je bila slovesno blagoslovljena javna kapela sv. Vincencija in se je v nji opravila prva sv. maša; še prav posebno vesel je bil pa ta dan zato,

ker se je s tem dnem naselil na zelenojamskem ozemlju Jezus kot Bog in človek, ki odslej tukaj biva neprenehoma in stalno, pričujoč v zakramentu presv. Reš. Telesa. S pomočjo neimenovanega dobrotnika je bila v bližini kapele l. 1938. dozidana duhovniška hiša (Pokopal. ul. št. 31; blagoslovljena 5. dec. 1938.), kjer bivajo duhovniki, ki oskrbujejo za Zeleno jamo stalno in redno javno službo božjo. Mladinsko zavetišče je bilo otvorjeno šele 24. sept. 1939. Blagoslovitvene obrede je opravil škof dr. Gregorij Rožman. Kot zastopnik ljubljanskega župana je ob otvoritveni slovesnosti spregovoril vseučiliški profesor dr. Fr. Stele o velikem pomenu otroškega zavetišča za to industrijsko četrt Velike Ljubljane in je obenem tudi orisal plemenita stremljenja ljublj. meste občine glede mladinskega socialnega skrbstva. S tem dnem so se v zavodu naselile usmiljene sestre sv. Vinc. P., ki jim je poverjeno vodstvo zavetišča.

Soseda sedanje javne kapele oz. bodoče cerkve je stanovanjska hiša Mihaela Starina (Pokop. št. 46), ki je bila prvotno nizka, podpritična zgradba, last Ane Gašperšič. Zraven Starinove hiše stoji Bačnikova (Pokop. 48). — Nasproti Starinove hiše ob desni strani Pokopališke ulice, je Hribarjeva hiša (Pokop. 29), katere $\frac{4}{5}$ je last Vida Hribarja, ki župnikuje v Ameriki, $\frac{1}{5}$ hiše pa je last njegove sestre. — Poleg Hribarjeve hiše stoji od l. 1938. dalje spredaj omenjena zelenojamska duhovniška hiša, ki ima za sosedo hišo št. 33, ki jo je l. 1931. dala sezidati Josipina Mežek in jo naslednje leto prodala ravnatelju tobačne tovarne Fr. Golobu. V tej hiši ima poleg drugih strank v najem trgovinski lokal Marija Črnjač iz Ljub. ulice. — Zraven Golobove hiše na vogalu Pokopališke in Ljubljanske ulice je dala postaviti hišo št. 35 Terezija Maver, ki jo je prodala sed. lastnici Mariji Cek. V tej hiši je gostilna Gabriele Stražiščar in mesnica Milana Košaka. — Poleg hiše Pokop. ulice 35 stoji hiša Ljublj. ulice št. 63, ki jo je tudi dala sezidati Terezija Maver, pa jo je l. 1938. prodala Rozaliji Seničar, ki ima s svojim možem tukaj parno pekarno.

ZELENA JAMA, DOHOD PREKO JUŽNE ŽELEZNICE PO POKOPALIŠKI ULICI

Okrog vogala Seničarjeve hiše zavijemo v Bavdekovo ulico, ob katere levi strani stoje doslej štiri hiše: št. 22 (Devetak Ludovik [do 1932]; Krhne Anton); št. 20 (Brojnik Janez [do 1932]; prof. in ravnatelj mešč. šole Mesojedec Mirko); št. 14 (Čede Andrej); št. 2 (Furlan Jakob). Hiše desne strani Bavdekove ulice pa stoje na nekdanji Medičarjevi njivi, ki jo je l. 1929. kupil mizarski mojster Mihael Mišvelj, ki je v naslednjih letih dal tukaj zgraditi 6 stanovanjskih hiš, izmed katerih je tri prodal in sicer h. št. 3 Antonu Haclerju, št. 5 Stanislavi Puher in št. 7 Janezu Regentu. Druge tri (Bavd. št. 1, 9 in 11) so pa še Mišveljeva last. Poleg h. št. 11 ležečo stavbno parcelo je Mišvelj prodal zidarskemu polirju Savincu, ki je na njej postavil hišo, ki je sedaj last Frančiške Cerar.

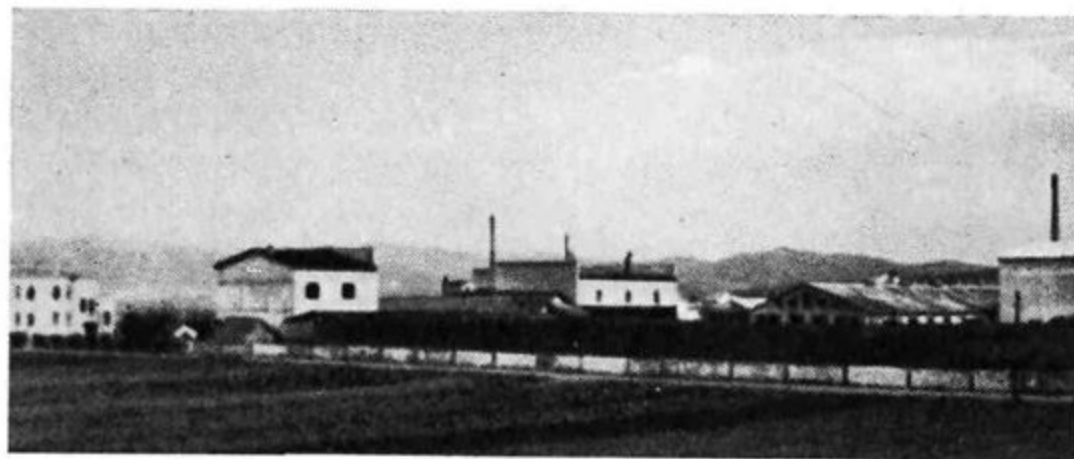
Ob podaljšku Pokopališke ulice na desni strani onstran Ljubljanske ulice, kjer vodi cesta naprej proti pokopališču, se nahajata še dve stanovanjski hiši, ki se sedaj še prištevata k Šmartinski cesti: Šmartinska h. št. 60 (last Janeza Suhadolnika), ki jo je sezidala l. 1925. tvrdka Jakob Accetto sinovi iz novovrstne votle opeke za poskušnjo, kako se bo zidanje s tako opeko obneslo, in Šmart. h. št. 62 (Vajda Jožefa), postavljena l. 1929. — Ob Šmartinski cesti nekoliko višje proti šoli je l. 1937. postavila lastno poslopje gradbena tvrdka »Tehna« (Šmart. št. 64), ki ima svojo pisarno na Mestnem trgu št. 25.

Šolsko poslopje sv. Petra »na polju«, sedaj imenovano IV. drž. mešana ljudska šola (Šmarska št. 1) stoji na parceli, ki spada že v kat. občino Šmartno. Ta parcela je bila kupljena 14. V. 1904. Tedaj so se odločili šolo, ki je bila dotlej v šempetrski mežnariji, prenesti »na polje« in zato je bilo treba pozidati to novo šolsko poslopje, ki je bilo blagoslovljeno dne 26. novembra 1906.

Ob cesti »pod šolo«, ki ji je določeno ime Gnidovčeva ulica, so poleg tesarske delavnice Alojzija Majeriča (Pod šolo 5 ali Šmart. 54) začeli delati leta 1935. hiše, ki v pretrgani vrsti sedaj segajo do podaljšane Ljubljanske ulice, ki jo v bodoče v tem svojem podaljšku nameravajo imenovati Rožičevo ulico. Ob novi Gnidovčevi ulici so doslej dozidane Mihevčeva, Zorkotova, Šlibarjeva, Pavlinova, Mohorjeva in Maverjeva hiša.

ZELENA JAMA, GORNJI DEL BEZENŠKOVE UL. (PREJ PREŠERNOVA UL.)

ZELENA JAMA, TOVARNA LANENEGA OLJA IN FIRNEŽA HORVAT & CO.

Ako prekoračimo v bližini Vajdove hiše Šmartinsko cesto in gremo naprej proti pokopališču sv. Križa, smo doslej prihajali do h. št. 2 Med hmeljniki, ki jo je dal postaviti okoli l. 1901. kot sušilnico za hmelj Janez Janesch († 9. VII. 1919), ki je poskušal uvesti na ljubljansko polje pridelovanje hmelja, kar se mu pa ni obneslo. Z izbruhom vojne je z gojitvijo hmelja prenehal in sušilnico so v vojnem času vojaki rabili za sušenje sadja, čebule in želoda. Po Janeschevi smrti je prešla ta hiša v last urada za socialno skrbstvo, ki jo je preuredil v stanovanjsko hišo, ki je s skrbstvenim uradom vred prešla v banovinsko last. Banovina je hišo odstopila ljubljanski občini, ki jo je letos spomladi dala podreti, da bo mogoče speljati lep dohod na Žale.

Janescheve njive pred svetokrižkim pokopališčem so kupili l. 1921. gostilničar Semrajc in vrtnarja Šimenc in Kunovar, ki sta sčasoma ob cesti, ki vodi naravnost na pokopališče, postavila svoje cvetlične paviljone. Ta cesta tik hiš med hmeljniki, ki vodi naravnost na pokopališče, je bila napravljena šele v vojnem času; dotlej so se namreč pogrebi pomikali po Savski cesti in so šele na ovinku zavili mimo pokopališkega upraviteljskega poslopja na pokopališče.

V povojnem času je proti jugu ob Šmartinski cesti nastalo nekaj poslopij, štetih pod Šmart. cesto št. 32, 40, 42 in 46, ki so sedaj vsa last Stavbene družbe d. d.

Največ zelenojamskega ozemlja zavzemajo tovarne, ki so tod nastale.

Prva tovarna in sploh prva stavba, ki je nastala na ozemlju Zelene jame, je tovarna za klej,⁵ osnovana l. 1882. kot tvrdka Hirschson in Steinberg. L. 1886. je prešla v last tvrdke Luckmann in Bamberg. Leta 1903. je tovarno kupila akcijska družba za kemično industrijo na Dunaju. Po večjem požaru je bila leta 1918. prenovljena in v več etapah razširjena tako, da sedaj razpolaga s kompletno instalacijo za predelavo vseh živalskih odpadkov v vse vrste kleja, želatine, kostne masti, organskih gnojil in različnih krmil. Dokler ni tovarna napravila nujno potrebne kanalizacije, je bila vsa njena okolica neprijetna zaradi mlakuš, v katerih so žabe regljale svojo pesem, in neprijetnega ozračja. K tovarni za klej spada tudi travnik, ki ga je dala v najem zelenojamskemu športnemu klubu »Slovan«, ki je na njem priredil svoje igrišče, ki se je pa zadnja leta že opustilo.

Južno od tovarne za izdelavo kleja so l. 1909. zgradili Kolinsko tovarno⁶ hranil kot podružnico češke

⁵ Primerjaj: Dr. Rudolf Andrejka, Strojariji na Forštat. Kronika IV. (1937.), p. 132.

⁶ KLDB, Industrija dravske banovine.

ZELENA JAMA, TOVARNA ZA KLEJ

tovarne kavnih primesi. Konec l. 1925. je prešla v roke domačih gospodarstvenikov. Izdeluje poleg cikorijske še razne sladne in žitne kave.

Dalje proti vzhodu ob železniški progi stoji Kemična tovarna, ki izdeluje razne vrste kemičnih in metalurgičnih izdelkov. Tvrdko je ustanovil l. 1906. dr. Giulini Georg. Ta tovarna ima lastno centralo za proizvodnjo električnega toka.

Poleg Kemične tovarne še dalje ob železniški progi je tovarna pločevinastih izdelkov »Saturnus«, delniška družba. Podjetje je bilo ustanovljeno l. 1921. L. 1928. so prizidali stari tovarni nov trakt, da so mogli obrat razširiti in pomnožiti. Zaposluje največ delavcev izmed vseh tovarn, ki leže na zelenojamskem ozemlju.

Poleg tovarne Saturnusa je zadnji čas Mestna plinarna postavila tovarno katrana in karboleja.

Ravno v tem delu mesta je tovarna lanenega olja in firneža Hrovat & Komp., ki je začela z izdelavo lastnih izdelkov l. 1923. Poleg lanenega olja in firneža vseh vrst izdeluje tudi ricinovo olje in pločevinaste sode.

Po zelenojamskem ozemlju se vije 18 ulic oz. cest. Vzporedno s prvotno »zeleno jamo« je ulica Ob Zeleni jami (s 13 hišami) in vzporedno s to tečejo: Središka (z 28 h.), Moškerčeva (6), Zvezna (15), Koroščeva (23), Pokopališka (19), Bavdekova (11) in Gnidovčeva (8). Ob teh oz. preko teh pa drže: Ob železnici (3), Bazoviška (3), Tovarniška (34), Bezenškova (25), Pohlinova (9), Bernekerjeva (32), Ljubljanska (31), Šmartinska (9), Šmarska (1) in Med hmeljniki (3). — Ta svoja imena so posamezne ulice dobile, ko je bilo celotno zelenojamsko ozemlje priključeno Veliki Ljubljani. Tedaj je nekaj ulic dobilo nova imena zato, da so se mogle ločiti od ulic, ki so v prejšnji Ljubljani nosile ista imena. Ko je namreč bivša občina Moste prenehala dajati novonastalim hišam zaporedne hišne številke vasi Vodmat in vasi Selo, je nadela posameznim ulicam novega naselja lastna imena in sicer so petim najstarejšim oz. prvotnim ulicam ostala prvotna imena, kakor jih je ljudstvo samo začelo zbog hišne lege že spočetka imenovati: »Ob Zeleni jami« zaradi objamske lege; »Ljubljansko« zato, ker je tvorila mejo med Vodmatom in mestom Ljubljano; »Tovarniško«, ker je vodila do novih nastalih tovarn; »Središko«, ker se je raztezala po bivši poljski poti, ki se je vila sredi »Dolgih njiv«, in »Pokopališko«, ki je iz Zaloške ceste oz. iz Sela držala proti pokopališču sv. Križa. — Štiri ulice so prvotno nosile imena naših znamenitih pesnikov in pisateljev Vodnika, Prešerna,

Simona Gregorčiča in Fr. Detele. Vodnikovo ulico so prekrstili v Bernekerjevo po kiparju Fr. Bernekerju (* 4. X. 1874 v Lehenu poleg Šmartna pri Slovenjem Gradcu, se je po razpadu Avstrije naselil v Ljubljani, kjer je umrl 16. V. 1932); Prešernovo ulico v Bezenškovo po stenografu Antonu Bezenšku (* 15. IV. 1854 v Bukovju pri Celju; je Slovence s svojimi spisi posebno seznanjal z Bolgarijo, ker je bil univ. docent v Sofiji, kjer je umrl 11. XII. 1915); Simon Gregorčičevo v Moškerčevo po časnikarju in delavskem organizatorju Mihaelu Moškercu (* 30. X. 1872, † 11. VIII. 1924); Detelovo pa v Bavdekovo po nekdanjem moščanskem županu Martinu Bavdeku († 23. V. 1885), po domače Ulčarju, ki je bil tako odločen narodnjak, da je avstrijskega cesarja Fr. Jožefa, ki je l. 1883. obiskal Ljubljano, pozdravil v slovenščini, kar je za tedaj pomenilo veliko junaštvo; prav tako zavedna narodnjakinja je bila njegova edina hči Helena, ki je bila tedaj edina ženska častna članica in pokroviteljica družbe sv. Cirila in Metoda in je tudi svoje premoženje zapustila le v dobrodelne namene (največ za slepce). — Bivšo Prečno ulico so prekrstili v Zvezno, da se je z njo ohranil spomin na nekdanjo mejo med Vodmatom in Selom, ker se vije ravno po tej meji. Bivše Stranske ulice pa sploh ni več in so hiše ob njej uvrščene k Moškerčevi ulici.

Stanovanjskih hiš stoji na zelenojamskem ozemlju 253, ki nudijo bivališče 2896 prebivalcem, ki tvorijo 728 družin, izmed katerih je 219 posestniških, 509 pa najemniških strank.

Lastniki hiš v tem delu Ljubljane so največ železničarji in sicer nad polovico hiš. Izmed drugih hišnih posestnikov je nekaj delavcev, nekaj mestnih uslužbencev in nekaj raznih obrtnikov ter nekaj malega uradnikov in zasebnikov oz. zasebnic.

Med najemniki, ki si iščejo stanovanja na ozemlju Zelene jame, najdemo najrazličnejše poklice, v največjem številu delavce in železničarje.

Hiše na zelenojamskem ozemlju niso nikake palače, pač pa skromne stanovanjske hiše; skoraj sleherna ima poleg sebe skrbno gojen vrtniček. Prve stavbe, ki so nastale, so večinoma pritlične hiše, ki imajo tudi v podstrešju prirejene stanovanjske prostore. Hiše, ki so nastale v povojnem času in zlasti one, ki so bile zidane od l. 1930. dalje, imajo večinoma nadpritličje, podpritličje in mansardo. Eno- ali celo dvonadstropnih hiš je prav malo.

V Zeleni jami si niso stavili svojega doma razni bogataši, ampak ljudje, ki so si s skromnimi sredstvi skušali oskrbeti lastno streho. Ako pregledujemo v jubilejni knjigi ljubljanske Mestne hranilnice njeno prilogo ali pa v »Kroniki slovenskih mest« (II., stran 147) pregled obstoječih posojil ljubljanske mestne hranilnice, ki jih je le-ta dala na stavbe v Ljubljani, vidimo, da so ravno na ozemlju Zelene jame najbolj gosto nasejane bele pike, ki predstavljajo hiše, ki jim je ravno ljubljanska Mestna hranilnica pomagala, da so si mogli postaviti lastni dom.

Numeracija hiš ni enotno izpeljana. Pri poprečnih ulicah se pri nekaterih začne štetev od vzhoda proti zapadu, pri nekaterih (n. pr. pri Zvezni) pa od zapada proti vzhodu; prav tako pri Koroščevi ulici, pri kateri se začne v Tovarniški ulici in sega do Bazoviške in ker tam ne more naprej, pa začne vnovič v Tovarniški

in od tod proti zapadu. V novi Gnidovčevi ulici numeracija še ni izvedena.

Ko so v Zeleni jami nastajale hiša za hišo in so se že začele formirati ulice, je bilo tedanji občini treba misliti tudi na nočno razsvetljavo ulic. Ker so vztrajali na načelu, da je obližje železniške proge itak zadosti razsvetljeno od železniške uprave, so bile po tedanji občinski upravi oskrbovane le štiri petrolejske svetiljke po ulicah, katerih lega je od železniške proge bolj oddaljena. — Želja po električni razsvetljavi je v povojnih letih, zlasti l. 1922., vedno bolj rastla in tako si je občina izprosila od Kemične tovarne, da bo le-ta iz svoje lastne električne centrale za neko dobo let bližnje interesente oskrbovala z električnim tokom za stanovanjsko in za cestno razsvetljavo. Ko je leta 1925. rok te pogodbe potekel, se je občinski odbor odločil, napraviti v Pokopališki ulici lastno elektrarno. Stroški za to napravo naj bi se dobili s 100 % povišanjem davkov na alkoholne pijače. Ta lastna elektrarna je obratovala do l. 1929., ko jo je ljubljanska mestna občina kupila z inventarjem vred.

Del izkupička za elektrarno se je porabil za občinsko kanalizacijo, ki so jo začeli delati l. 1930.

Z dobro pitno vodo so bili stanovalci Zelene jame razmeroma zgodaj preskrbljeni. Prvi prebivalci novega naselja so si pač morali še skopati vodnjake, da so dobili talno vodo, le malokateri so se zadovoljili s kapnico. Že l. 1912. pa je tedanji občinski odbor zaprosil, da je smel po vsem zelenojamskem ozemlju svoje vodovodne cevi priključiti ljubljanskemu mestnemu vodovodu, kar se je po večini zgodilo leta 1913.

Pod prejšnjo občinsko upravo se je delalo tudi na to, da bi dobila Zelena jama lastno tržnico za živila ob Središki ulici (po obč. sklepu 4. maja 1930, ki pa ni bil izvršen).

Dne 5. marca 1939 je bilo za svetokrižki okraj s sedežem v Zeleni jami ustanovljeno Prosvetno društvo, ki je našlo svoje prostore v Mladinskem zavetišču. Poleg dosege društvenih smotrov se trudi Zelene jami še posebno osnovati bogato knjižnico.

Enotno organizirano je nastopila Zelena jama prvič ob VI. mednarodnem kongresu Kristusa Kralja, ki se je vršil v Ljubljani v juliju 1939 in sicer s svojo mladino v dveh skupinah — fantovski in dekliški — v značilnih enotnih belozelenih oblekah s svojimi lastnimi novimi prapori.

Zelena jama je v mestnem občinskem svetu t. č. zastopana po dveh zastopnikih: po vseučiliškem profesorju dr. Fr. Steletu ter mizarskem mojstru Mihaelu Mišvelju.

Da bi pusto naselje ob Zeleni jami nekoliko poživili, so v predvojnem času posestniki Vidmar, Peklaj in Brinovec ob cesti oz. železniški progi zasadili nekaj kostanjev in lip, ki jih je pa lansko leto železniška uprava, na čigar svetu so stali, dala podreti, ker je napravila ob železniški progi novo ograjo.

Malokaterega Ljubljana iz sredine mesta ali iz drugih predmestij zanima Zelena jama, pa ga ne mika, da bi jo šel pogledat v njeni skromnosti. Pa vendar bo skoraj slehernega Ljubljana zadnja zemeljska pot vodila ravno po zelenojamski naselbini tja gori na pokopališče k sv. Križu.

ŠOLSKI USPEHI V VIŠJIH RAZREDIH LJUBLJANSKIH SREDNJIH ŠOL IN RODBINA

IZ ANTROPOLOŠKEGA ODSEKA ODDELKA ZA ZDRAVSTVENO ZAŠČITO UČENCEV (HIGIENSKI ZAVOD)
V LJUBLJANI

B. ŠKERLJ

Z rodbino je v pričujoči študiji mišljeno dvoje: okolje in biološka podlaga, ki ju nudi rodbina. Zato je bilo treba raziskati nekatera konkretna vprašanja v zvezi s šolskimi uspehi, s čimer nikakor nočem reči, da morejo ravno izbrana vprašanja dati popolno sliko. Za biologa in evgenika je rodbina zanimiva po svojih dednih kakovostih in po okolju, ki ga — deloma prav na podlagi svojih dednih značilnosti — nudi svojemu poedinemu članu. Vsaka rodbina je, podobno kakor vsak individuum, enkratna, v svojih dednih značilnostih nedeljiva celota. Prvenstveno zato, s tega biološkega vidika je rodbina tako eminentno važna za družbo, narod in državo. Zato je pa tudi važno, da čim bolj spoznamo, kaj nudi odn. kaj more po svojih dednih, vrojenih posebnostih nuditi rodbina svojemu širšemu sociološkemu okolju, družbi, narodu, državi.

Možje in žene naroda so dedni produkti rodbin, iz katerih izhajajo, so nadaljevalci rodbinskih prednikov, so posredovalci med predniki in potomci. Za družbo in narod ni vseeno, kakšni so ti možje in žene, kakšni so očetje, kakšne matere, kajti od tega sta v

največji meri odvisna dedna kakovost potomcev in okolje, v katerem potomci zrastejo. Zato je važno, da vemo n. pr., koliko otrok je v kakšni rodbini, poklice staršev; okolje, v katerem rastejo otroci, se pa dá deloma presoditi tudi po rojstnem kraju; zlasti važna je razlika med mestom in deželo. Zanimivo pa je tudi spoznati, kakšnim rasam pripada določena izbrana skupina preiskancev.

V našem primeru gre za skupno 903, t. j. za ca. 60 % vseh dijakov in dijakinj *le višjih razredov* (VI., VII. in VIII.) ljubljanskih realnih gimnazij, klasične gimnazije in učiteljišča (l. 1937/38). Važno je bilo namreč, da moramo računati s t. zv. zaključenimi zakoni; to so taki, pri katerih ne moremo več pričakovati nadaljnjih potomcev, ker so starši odn. vsaj matere svojo produktivno ali generativno dobo zaključile. Šele iz takih zaključenih zakonov moremo pravilno preceniti povprečno število potomstva v vsaki rodbini. Praktično je bil tu smatran zakon za zaključen, ako 10 let po zadnjem otroku ni bilo več potomca ali pa, ako je mati bila stara 48 let ali če je kateri od

staršev umrl ali če so bili starši ločeni itd. Za nekatera vprašanja ni bilo mogoče obdelati vsega materiala, vendar obsega vedno dovolj primerov za dokaj zanesljive sklepe.

Kar se tiče presoje šolskih uspehov, se je upoštevalo 7 predmetov in sicer 3 jeziki, matematika, zgodovina in dva prirodoslovna predmeta. Iz 7 redov se je potem izračunala srednja vrednota in se ta kot povprečen uspeh spet zaokročila na štiri osnovne rede (5 — odlično, 4 — prav dobro, 3 — dobro, 2 — slabo).

Dasi bo način te preiskave najbrže vzbudil razne kritike, mislim, da nam nudi le nekaj koristnega vpogleda v načeta vprašanja. Najvažnejše pa je, da bi se raziskave načetih vprašanj morda z boljšimi metodami nadaljevale. V tej pobudi leži glavni poudarek naslednjih kratkih pregledov.

ŠTEVILO OTROK V RODBINI

Menda je bil *H. Muckermann* (S. J.) prvi, ki je dokazal posebno evgenično važnost razlik v plodnosti posameznih družbenih slojev in poklicev. Pokazal je s tem, kako nezadostno število otrok imajo socialno in inteligenčno najvišji sloji in kako veliko število porodov in otrok imajo od prirode slabo nadarjeni člani nižjih socialnih vrst, s čimer se utegne polagoma socialni in inteligenčni standard nevarno znižati. Da je inteligenčnost¹ v veliki meri dedna lastnost, je dokazano, prav tako tudi druge duševne in značajske lastnosti, veliko vredne in manj vredne. Tako se javi socialna struktura družbe v veliki meri kot dedna struktura in zato ni vseeno, koliko potomstva ima kateri družbeni sloj.² Na podlagi teh spoznanj si je n. pr. *Cattel* postavil upravičeno vprašanje, ali morda ne pada povprečna inteligenčnost med Angleži, in je prišel do poraznih zaključkov.³ Tako je bil I. Q. (t. j. inteligenčni kvocient, s katerim izrazimo mentalno ali duševno starost v odstotkih koledarske, pri čemer je I. Q. = 100 povprečen, pod 100 podpovprečen in nad 100 nadpovprečen):

za prejšnjo mestno generacijo 103,81, za podeželsko 95,8
za sedanjo mestno generacijo 99,80, za podeželsko 93,5
za bodočo mestno generacijo 98,31, za podeželsko 90,9

Diference so za mesto $4,01 + 1,49 = 5,50$, za deželo $2,3 + 2,6 = 4,9$. Iz teh števil spoznamo prav mnogo, pa žal nič dobrega: 1. I. Q. na deželi je nižji kakor v mestu in pada na deželi stalno, 2. v mestu je bil padec med prejšnjo in sedanjo generacijo velik, za naprej bo pa manjši. Prognoza za bodočo generacijo je dobljena z upoštevanjem števila potomcev, v tem tiči glavni vzrok sprememb in poteka obeh krivulj, ki jih dobimo na podlagi teh števil. Število potomcev je na deželi, tudi v Angliji, znatno večje kakor v mestu, toda padec tega števila je na deželi zelo počasen. V mestu je bil padec največji med prejšnjo in sedanjo generacijo; potem je bil dosežen nek stan-

dard (majhno število otrok), s čimer je bil očitno zabrzan prvotno hitri padec inteligentnostnega kvocienta. S tem je povedano vse. V dejstvu različnega števila potomcev raznih slojev tiči važen splošno narodni problem, ki ga ne smemo prezreti.⁴

Pri nas žal še vedno nimamo nobene splošne statistike o plodnosti poklicnih skupin niti ne osnovnih podatkov, komaj da vemo kaj o številu otrok na eno mater ali na rodbino in, kar vemo, ni dobljeno po uradnih ugotovitvah kakega statističnega urada,⁵ temveč le po prizadevanju osebno zainteresiranih.⁶ Zato žal k svojim podatkom nimam nobenega primerjalnega materiala. V splošnem nam pa kaže, da so imeli starši srednješolcev VI., VII. in VIII. razredov povprečno nekaj nad 4 otroke. Največ otrok, namreč 8,28 na rodbino, so imeli kmečki starši; sledijo jim po številu otrok (5,42) obrtniki, s 4,65 trgovci, potem profesorji in učitelji (4,94), nižji uslužbenci raznih kategorij in izučeni delavci (3,88), pripadniki akademskih in prostih poklicev (3,57) in končno ostali javni in privatni uradniki (3,45).

V tej seriji, ko gre za določen inteligenčni izbor (dijaki višjih razredov srednjih šol), ne gre toliko za razlike v inteligenčnosti kakor za resnične poklicne razlike. Slaboumnih in izrazito slabo nadarjenih staršev pri teh dijakih ne moremo predpostavljati. Vidimo torej zlasti veliko razliko med kmeti in vsemi ostalimi poklicnimi skupinami. Med kmeti in inteligenčno skupini trgovcev in obrtnikov. Nepričakovano malo otrok pa najdemo med nižjimi uslužbenci in izučeni

⁴ To je, kakor opozarja tudi *Cattell*, c., problem šele zadnjih 80 do 100 let, torej od masiranja prebivalstva v velemestih, odkar se je začelo stalno odčrpavanje podeželskega prebivalstva — vse to v zvezi z razvojem tovarn in veleindustrije, železnic in sploh modernega prometa. S tem je v zvezi tudi problem padanja I. Q. podeželskega prebivalstva. Prim. za ta del tudi: *Koch*, H.: Die Abwanderung der Begabten vom Dorf. Zeitschr. f. Rassenkunde. III, str. 37., Stuttgart 1936. in *Kunstle*, G. o istem problemu v istem časopisu (VII) 1938.

⁵ Tak urad ali oddelek bi bil tudi pri naši b. u. nujno potreben za najrazličnejša vprašanja Slovenije in njenih prebivalcev. Seveda bi moral biti na čelu strokovnjak statistik, izobražen matematik, ki pozna do podrobnosti vse probleme javne statistike. On bi v vprašanjih statistike urejal delo drugih strokovnjakov (gospodarstvenikov, inženirjev, zdravnikov itd. itd.). Z ozirom na *Vebrov* sicer dobro mišljen poziv v *Kroniki* (VII, str. 102., Ljubljana 1940.) se pa nekoliko bojim, da zadeva naše statistike ne krene spet na napačna pota. Imenovati *Mikič* v vitalno-statistični odsek pri Šoli narodnega zdravja v Zagrebu v eni sapi z *Agapovi* m psihometričnim zavodom v Beogradu je popolnoma zgrešeno, ker je notranje delo enega in drugega povsem različno. Statistika ni niti psihometrija niti psihologija ali filozofija in zahteva posebne strokovnjake; to velja seveda prav tako za vitalno statistiko. Testiranje samo na sebi pa sploh ne more spadati v okvir vitalno-statističnega dela, temveč samo statistična obdelava takega predmeta in njegova interpretacija z ozirom na praktične norme. Sploh pa, kakor rečeno, spada že sama organizacija kakršnega koli statističnega zavoda (torej tudi vitalno-statističnega) v roke izkušenega strokovnjaka statistika, za vsakogar drugega pa tudi tu velja: roke proč od tuje stroke!

⁶ *Škerlj*, B.: Bela kuga tudi pri nas. Naša doba str. 559., Ljubljana 1930., in isti: K vprašanju regulacije rojstev pri nas. Zdravn. vest. II, str. 276., Ljubljana 1930.

¹ Držim se tu razlikovanja med inteligenčno in inteligenčnostjo po *Schmidtu* (*Kronika* VI, str. 169., Ljubljana 1939.) — inteligenca je mišljena tu vedno kot poklicni sloj.

² *Škerlj*, B.: Socialno-antropološka studija k vprašanju manjnadarjenega otroka. Pedagoški zbornik Slov. šol. mat. 1933., Ljubljana.

³ *Cattel*, R. B.: Is national intelligence declining? *The Eugenics Review* XXVIII, str. 181., London 1936.

TABELA 1.

Uspeh	Število otrok v rodbini											Skupaj	
	1	2	3	4	5	6	7	8	9	10	in več		
slab	—	2	3	—	—	1	—	—	—	—	—	—	6
dober	46	83	81	59	36	27	30	16	15	18	16	16	427
prav dober	32	83	61	39	28	16	13	9	9	6	7	7	303
odličen	6	14	10	4	4	7	—	1	—	1	2	2	49
skupaj	84	182	155	102	68	51	43	26	24	25	25	25	785
%	10,7	23,2	19,8	13,0	8,7	6,5	5,5	3,3	3,1	3,2	3,2	3,2	100,2
povprečen uspeh	3,52	3,60	3,50	3,46	3,53	3,57	3,30	3,42	3,37	3,32	3,44		
						3,48			3,49				

delavci (specialisti). Rekel bi, da pride tu najbolj do izraza razmeroma slab gmotni položaj v zvezi z neko prirodno inteligentnostjo, ki presoja gmotne možnosti za vzgojitev potomstva.

Na splošno pa smo v okviru zapadnih in srednjeevropskih narodov lahko s številom potomstva še kar zadovoljni, dasi seveda že daleč zaostajamo za vzhodnejšimi Slovani. To velja za matere, ki so nehale roditi nekako pred 15—20 leti. Kako je bilo potem in je sedaj, ne vemo; morali bi pa vedeti kaj več — naloga, upajmo, bodočega statističnega urada za Slovenijo!

Po številu otrok v rodbinah je razlika med klasično gimnazijo in realnimi gimnazijami. Na klasični je več učencev iz mnogoštevilnih rodbin, kar ni čudno, če upoštevamo, da je na klasični gimnaziji mnogo več učencev z dežele. Povprečno je nekako 35 % učencev višjih razredov z dežele, toda na klasični jih je 52 %, na učiteljišču jih je tudi še nad 46 %, na realnih gimnazijah pa le 23—31 % (najmanj jih je bilo na II. drg.).

Splošni pregled nam daje Diagram 1. in v zvezi z uspehi tab. 1.

Razvidno je, da so uspehi učencev iz rodbin z dvema otrokoma najboljši; edinci so sicer nekoliko boljši kakor učenci iz rodbin z več otroki, vendar razlika ni velika. Če združimo še slabe in dobre uspehe na eni strani ter prav dobre in odlične na drugi, dobimo značilno potekajočo krivuljo diagr. 2. Pri edincih sta verjetno pretirana skrb staršev in neprimerno okolje glavni vzrok razmeroma slabih uspehov; pri onih iz

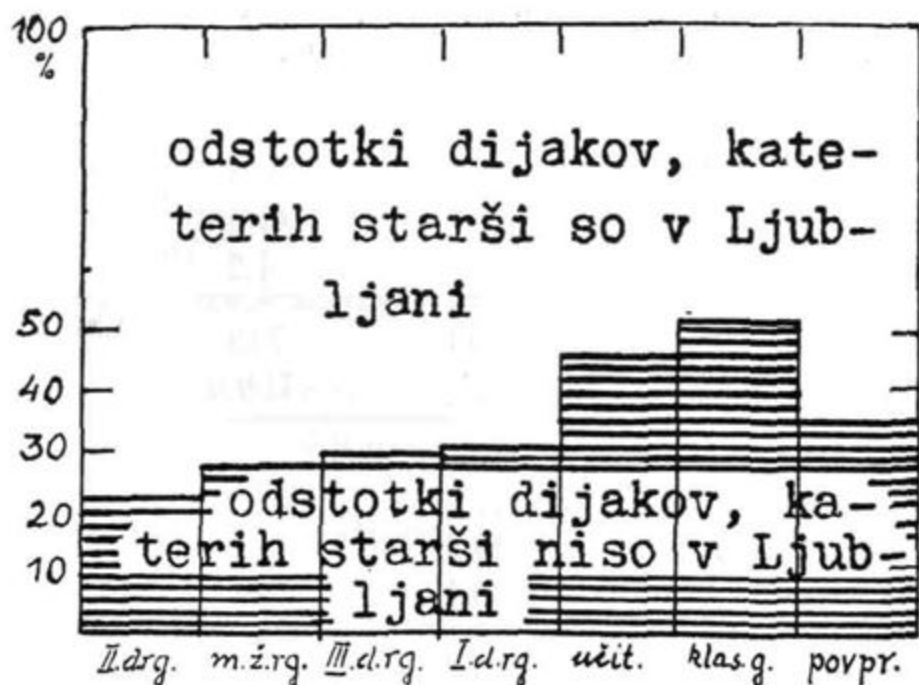

DIAGRAM 1

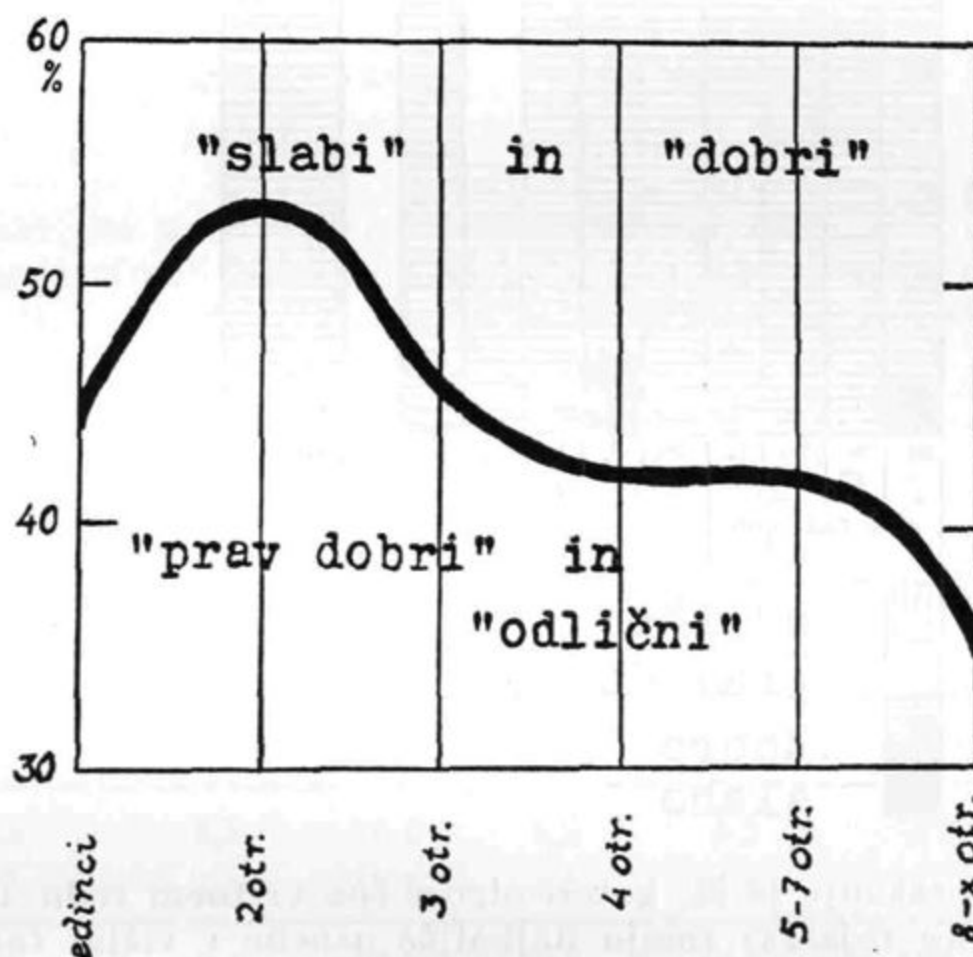

DIAGRAM 2

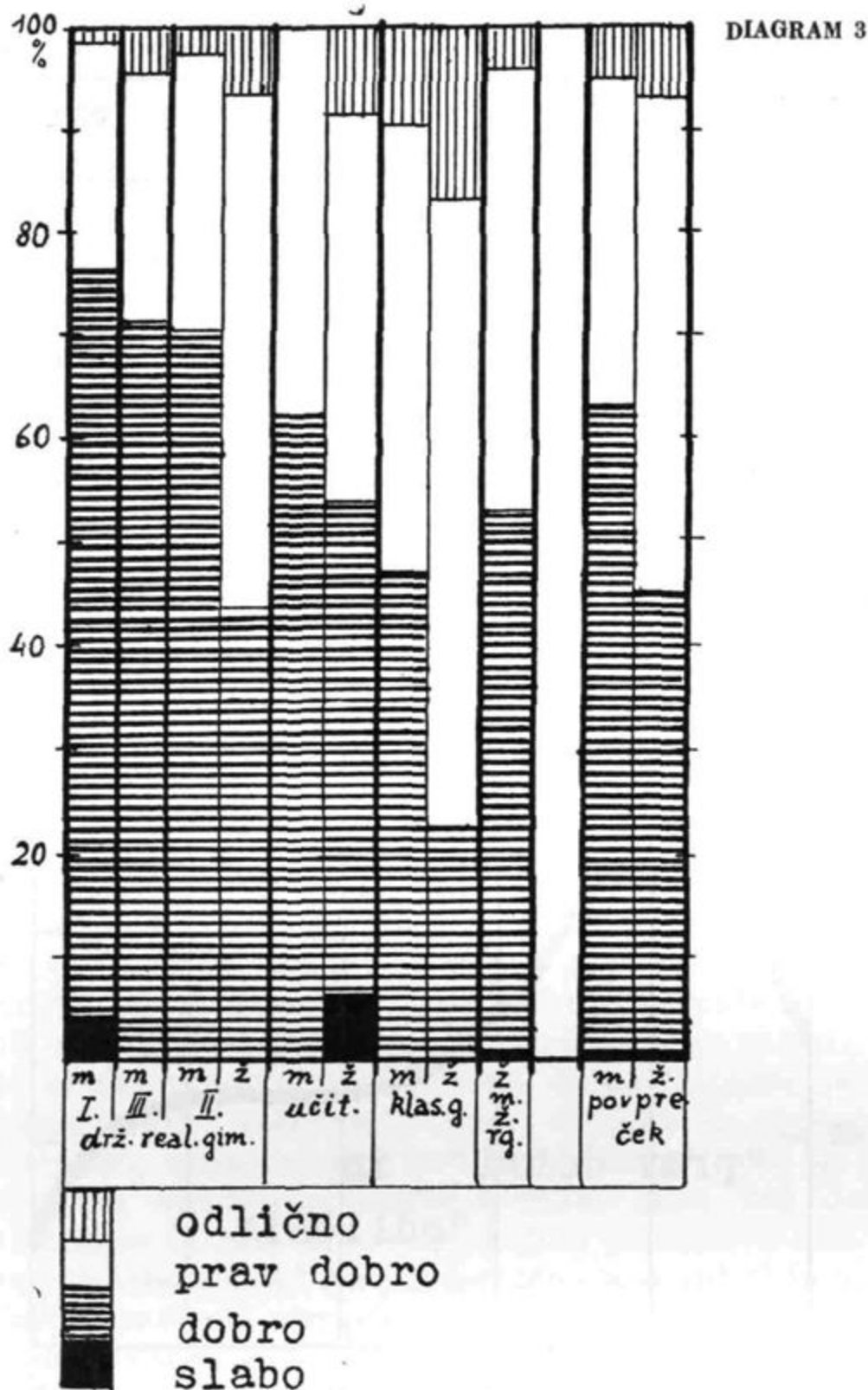
velikega števila otrok pa poleg slabše vzgoje najbrže tudi manjša inteligentnost. Slednje se morda sliši trdo, toda mnogi znaki govore za to, o nekaterih bo tudi tu še govora, deloma pa je videti že iz razprave o pomožni šoli.⁷ Razlike med spoloma tu niso upoštevane, ker se je dosledno pokazalo, da imajo dekleta mnogo boljše šolske uspehe kakor fantje (diagr. 3). Ker — po VI. Schmidt u l. c. — ni bistvene razlike v inteligentnosti fantov in deklet, je pač očitno, da so dekleta v šoli bolj marljiva odn. se bolj trudijo za dober uspeh (tab. 2.).

TABELA 2.

Uspeh	moški %	ženske %	povpr. uspeh	
			moški	ženske
slab	0,8	0,7		
dober	62,4	44,4		
prav dober	31,6	47,6	3,41	3,62
odličen	5,2	7,2		
skupaj (n)	500	403		

⁷ Prim. op. ²!

Vprašanje je še, kateri otroci (po vrstnem redu ali številu rojstva) imajo najboljše uspehe v višjih razredih srednjih šol. Če upoštevamo zopet štiri realne gimnazije in učiteljske na eni strani ter klasično gimnazijo posebej, razen tega pa še delimo po spolih, najdemo tole (tab. 3 in 4):⁸

⁸ Zaradi štednje prostora so v tabelah navedeni, razen osnovnih števil, večinoma le odstotki. Originalni podatki so dostopni pri avtorju.

Na klasični gimnaziji je jako malo deklet, zato nismo upoštevali spolnih razlik, ki so bistveno itak iste, namreč da imajo dekleta boljše uspehe. Povprečni uspeh na klasični gimnaziji je pa sploh mnogo boljši nego na realnih in na učiteljsku. Razen tega je važno, da je struktura dijakov po rojstnih številkah na klasični gimnaziji popolnoma drugačna kakor na realnih gimnazijah.

V obeh tabelah (3 in 4) so vse številke, razen v vrsti »število« odstotki; ležeče tiskane so tiste, ki so višje kakor ustrezajoče v rubriki »povpr. razdelitev uspehov«. Razen tega moremo v obeh tabelah primerjati, koliko katerih otrok je na klasični gimnaziji odn. na realnih gimnazijah in učiteljsku ter koliko katerih otrok je moških in žensk. Med spoloma razlika ni velika, pač pa je velika, kakor že omenjeno, med klasično gimnazijo in ostalimi tu upoštevanimi šolami.

Najboljše uspehe (na realnih gimnazijah in učiteljsku) imajo edinci in prvi otroci; povprečju ustrezajo drugi otroci, pri deklicah tudi še tretji, od četrth naprej pa je uspeh slabši, edino pri deklicah menda ne, toda v tem primeru je osnovno število (25) za veljavne sklepe najbrže le premajhno. Na klasični gimnaziji, kolikor so sklepi iz znatno manjšega števila zadovoljivi, pa so uspehi 2., 3. in 4.—6. otrok najboljše (zlasti uspehi drugih otrok!), slabši pa so uspehi edincev, prvorojencev in kasnejših otrok. *Za kasnejše otroke velja torej splošno, da v šoli ne uspevajo tako dobro, niti kakor bi ustrezalo povprečju!*

Tu trčimo na vprašanje socialnih in vrojenih vzrokov za te ugotovitve, zlasti za zadnjo. Res je, da imamo v socialno šibkejših slojih več otrok, toda vprašanje je tudi, *zakaj* imamo tam več otrok. Mislim, da je število otrok v rodbini resnično v zvezi z inteligentnostjo staršev, namreč vsaj toliko, ali morejo starši pravilno presoditi možnosti vzreditve večjega števila otrok. Ta razlaga skoraj gotovo ne bo popularna, ampak s tem je treba pri odkrivanju resnic vedno računati. Spomnimo se spet na dognanja zgoraj citiranega Cattela.⁹ Spominjam tu tudi še na ugo-

⁹ Ta avtor je celo številčno in grafično dokazal, kako pade I. Q. z večjim številom otrok in obratno, kako narašča število otrok z manjšim inteligentnostnim kvociantom in to v mestu in na deželi. Ni razvidno, da bi to moglo pri nas biti drugače.

TABELA 3.

Uspeh		edinci	1. otr.	2. otr.	3. otr.	4. do 6. otr.	kasnejši otroci	povpr. razdel. uspehov
Realne gimnazije in učiteljske	slab	2,7	2,3	2,6	1,9	3,5	—	2,5
	dober	53,3	48,6	59,4	57,3	71,0	66,9	58,3
	prav dober	37,0	44,0	36,0	33,0	21,5	32,1	34,9
	odličen	6,6	5,0	2,0	6,8	4,0	—	4,3
	število	73	218	153	103	149	53	749
	%	9,7	29,1	20,4	13,8	19,9	7,1	100,0
Klasična gimnazija	slab	—	—	—	—	—	—	—
	dober	56,3	52,6	20,7	33,3	35,8	54,5	42,3
	prav dober	37,5	35,1	58,6	55,5	54,7	39,4	46,5
	odličen	6,2	12,3	20,7	11,1	9,4	6,1	11,2
	število	16	57	29	27	53	33	215
	%	7,4	26,5	13,5	12,6	24,6	15,3	99,9

TABELA 4.

Uspeh	edinci	1. otr.	2. otr.	3. otr.	4. do 6 otr.	kasnejši otroci	povpr. razdel. uspehov	
moški	slab	5,0	3,1	2,9	4,9	1,5	—	2,9
	dober	62,5	61,8	68,6	70,7	77,2	89,3	69,6
	prav dober	30,0	33,0	27,1	17,1	18,2	10,7	24,8
	odličen	2,5	2,1	1,4	7,3	3,0	—	26,
	število	40	97	70	41	66	28	342
	%	11,7	28,4	20,4	12,0	19,3	8,2	100,0
ženske	slab	—	1,7	2,4	1,6	4,8	—	2,2
	dober	42,3	38,0	51,8	48,4	66,2	44,0	48,9
	prav dober	45,4	52,9	43,4	43,5	24,1	56,0	43,2
	odličen	12,1	7,4	2,4	6,5	4,8	—	5,7
	število	33	121	83	62	83	25	407
	%	8,1	29,8	20,4	15,2	20,4	6,1	100,0

tožitev, da imamo glavni kader manjnadarjenih otrok na pomožni šoli¹⁰ iz mnogoštevilnih rodbin in da gre tam nadpovprečno često za kasnejše in zadnje otroke. Mislim torej, da socialnega položaja samega ne moremo pravilno preceniti, ako ne upoštevamo tudi inteligentnostnega faktorja, *zakaj* se katera rodbina (odn. oče) nahaja v slabšem socialnem položaju. Slabi uspehi v šoli postanejo v zvezi s tem kaj lahko razložljivi.

rana, bo pač morala za odgovore na stavljena vprašanja služiti tudi tale, dasi ji je seveda mogoče ugovarjati. Tudi v tem oziru bo imel kak bodoči statistični urad še važno delo.

Že med realno in klasično gimnazijo je opazati neke tipične strukturne razlike med poklici staršev (tabela 5).

TABELA 5.

Poklici:	A	B	C	D	E	F	G	H	skupaj
realne gimnazije	10,3	7,3	40,8	8,3	9,3	16,0	1,9	5,9	612
klasična gimnazija	10,2	8,3	20,8	8,3	9,7	15,7	4,6	22,2	216
skupaj	10,3	7,6	35,4	8,3	9,4	15,9	2,7	10,2	828

POKLIC OČETA (STARŠEV) IN USPEH V ŠOLI

Poklic staršev more v nekem smislu biti merilo za presojo socialnega (gmotnega) položaja in inteligentnosti roditeljev naših dijakov višjih razredov srednjih šol. Zato je gotovo zanimivo izvedeti kaj o šolskem uspehu v tej zvezi. Material za to vprašanje obsega 467 mladeničev in 361 deklet (skupaj 828).

Razlikoval sem osem poklicnih skupin in sicer:

- A univerzitetni profesorji, prosti poklici (zdravniki, odvetniki, notarji, lekarnarji, velepodjetniki, ravnatelji denarnih zavodov itd.);
- B srednješolski profesorji in učitelji;
- C uradniki (državni, banovinski, mestni, privatni, častniki);
- D trgovci in trgovski potniki (zastopniki);
- E obrtniki;
- F nižji uslužbenci (zvaničniki i. pod.), izučeni delavci, železničarji, orožniki, podčastniki itd.;
- G delavci, sluge;
- H kmetje (ne glede na velikost posestev).

Ker pri nas poklicna razdelitev, ki bi ustrezala raznim socialnim in gmotnim položajem, ni standardizirana,

Med starši dijakov realnih gimnazij močno prevladujejo uradniki nad vsemi drugimi, med starši dijakov klasične gimnazije pa nekoliko prevladujejo kmetje celo nad uradniki in seveda nad ostalimi. To se zdi razumljivo, kajti klasična gimnazija naj bi bila — med drugim — tudi predizobraževalna šola za duhovniški poklic in na izbor klasične gimnazije s strani kmetov vpliva brez dvoma tudi katehetov nasvet. Vsi ostali poklici so na obeh tipih gimnazij približno ali povsem enako zastopani.

Po uradni statistiki naše banovine za šolstvo in prosveto za l. 1937/38, ko je bil nabran tudi pričujoči material, moremo dobiti vpogled v poklicno strukturo staršev srednješolcev za vse razrede. Žal pa ni mogoče razbrati menjave te strukture po posameznih razredih. Omenjena statistika razlikuje šest poklicnih skupin, tako da je bilo treba prišteti našo skupino C in $\frac{2}{3}$ skupine F skupini »uradniki« ter $\frac{1}{3}$ skupine F skupini »obrniki, industrijci«. Industrijce sem sicer štel pod skupino A, toda teh je bilo tako malo, da se na to število menda ni bilo treba ozirati.

Primerjava razdelitve poklicev staršev za vse srednješolske in za VI., VII. in VIII. razrede kaže predvsem, da so »kmetje« jako stabilen element, očitno dober izbor, ki konča, kar je začel; močno so narasli

¹⁰ Prim. spet op. 2!

odstotki za proste poklice in za obrtnike (in industrijce), na drugi strani je pa močno padel odstotek delavcev. Glede uradnikov vidimo, da je njihov odstotek na klasični gimnaziji nekoliko nižji, na realnih gimnazijah pa neznatno višji, pri trgovcih je obratno, toda prav tako neznatno. Glavne razlike so torej pri prostih poklicih, obrtnikih (v pozitivnem smislu) in delavcih (v negativnem smislu); to se pravi, da je odstotek delavskih potomcev do višjih razredov gimnazij tako močno nazadoval,¹¹ da se odstotki zlasti omenjenih dveh skupin relativno povečajo. Ostale poklicne skupine kažejo veliko stabilnost. Iz tega se pa naznačuje, da se sedaj bodoča narodova inteligenca regenerira predvsem sama iz sebe in iz obrtnikov — to velja zgolj kvantitativno. Kvaliteta je, kakor homo še spoznali, pri onih redkih delavskih potomcih, ki pridejo do višjih razredov, prav dobra; toda odstotek je neznaten.

Na splošno smo ugotovili, da so šolski uspehi na klasični gimnaziji mnogo boljši nego na realnih. To je lahko utemeljeno v boljšem, inteligenčno več vrednem izboru ali pa v večji popustljivosti pri redovanju. Po preiskavah naše poklicne svetovalnice vemo, da je vzrok v prvo navedenem dejstvu, v inteligentnostno več vrednem izboru. Razlika med dijaki in dijakinjami je spet ista, dijakinje so iz vseh poklicnih skupin staršev znatno boljše. Pri obeh spolih imajo povprečno najboljše uspehe otroci skupine B, profesorjev in učiteljev. Pri tem ima lahko poleg izbora po inteligentnosti in za šolanje posebno ugodnega okolja vlogo tudi dejstvo, da se ti otroci pri redovanju bolj pardonirajo, torej nekaka protekcija iz poklicne kolegialnosti — ta pomislek postavljam kot možen, ne da bi ga mogel meritorno dokazati. Ker za spolno razliko pri uspehih vemo in poznamo tudi poklicno strukturo obeh tipov gimnazij, moremo združiti uspehe obeh spolov in vseh gimnazij, tako dobimo tabelo 6.

TABELA 5 b.

Razdelitev poklicev za vse razrede:							
	svobodni poklici	uradniki	obrniki, industrijci	trgovci	delavci	kmetje	skupaj
klasična gimnazija	6,1	43,5	7,7	7,1	13,7	21,9	1086
realne gimnazije	4,6	57,5	8,9	9,9	13,3	5,7	4372
V višjih treh razredih (VI., VII., VIII.):							
klasična gimnazija	10,2	39,5	15,2	8,3	4,6	22,2	216
realne gimnazije	10,3	58,8	14,6	8,3	1,9	5,9	612

TABELA 6.

Poklici	A	B	C	D	E	F	G	H	skupaj	
									moški	ženske
uspeh slab		—	0,3	1,4	2,6	0,8	—	—	3	2
dober	51,8	36,5	54,2	50,7	55,1	63,6	54,5	54,8	289	158
prav dober	40,0	52,4	39,0	43,5	39,8	30,3	36,7	39,3	149	175
odličen	8,2	11,1	6,4	4,4	2,6	5,3	9,1	5,9	26	26
skupaj (n)	85	63	295	69	78	132	22	84	467	361
vrstni red po uspehu	2.	1.	5.	3.	7.	8.	4.	6.	828	

TABELA 7.

Poklici	A	B	C	D	E	F	G	H	Povprečni red
ženske	3,72	3,80	3,64	3,58	3,54	3,52	3,60	3,33	3,62
skupaj	3,56	3,75	3,52	3,51	3,42	3,40	3,54	3,51	3,51
vrstni red	2.	1.	4.	5./6.	7.	8.	3.	5./6	

Tudi te spremembe v strukturi poklicev staršev je treba presojati z vidika nadarjenosti, torej dednosti (prim. tudi za ta del VI. Schmidt, 1. c.).

¹¹ Nazadovanje se da razložiti iz gmotnih pa tudi iz vrojenih vzrokov. Schmidt l. c. je namreč pri teh otrocih dobil povprečno znatno nižji I.Q. (prim. Kronika l. c.).

Najslabše uspehe imajo otroci iz skupine F, kar se je zopet dalo ugotoviti pri obeh spolih. Pri otrocih iz male skupine G moramo računati z ostrim izborom, ki predpostavlja, da pridejo v višjo srednjo šolo — spričo razmeroma slabega gmotnega položaja — res le najboljše. Prihodnja tabela (7.) kaže povprečne rede šolskega uspeha po poklicnih skupinah.

Izsledki tabel 6. in 7. se dokaj ujemajo. Rekel bi še, da ustreza pri dekletih uspeh pričakovanjem nekoliko boljše kakor pri fantih.

Vobče moremo reči, da prihajajo iz poklicnih skupin E in F v višjo srednjo šolo najslabši dijaki in dijakinje, da pa je izbor posebno močan pri skupini G. Najboljši dijaki so (razen iz male skupine G) iz prvih treh poklicnih skupin, torej izrazito iz predstavnštva inteligence. Ta izsledek se dobro ujema z izsledki skušnje inteligentnosti po *Vl. Schmidtu*.¹²

Gotovo je zanimivo vprašanje, ali se pri nas inteligence (poklicni sloj!) regenerira še z dežele ali pa že iz mesta odn. sama iz sebe. Že prej sem omenil, da se na podlagi dobljenih podatkov more sklepati, da se naša inteligence obnavlja predvsem sama iz sebe in iz obrtniškega stanu. Podatki, ki jih imamo pred seboj, pa kažejo tudi, da je število kmečkih sinov in hčera v višjih razredih srednjih šol komaj še 10 %, dočim je 53,3 % dijakov in dijakinj iz izrazito inteligentnega stanu (poklicne skupine A do C). Kakor kažejo šolski uspehi, so ti tudi boljši kakor pri kmečkih otrocih. *Ta dejstva kažejo, da je dežela kot reservoir za bodočo inteligenco naroda najbrže že močno izčrpana.* Zavedam se, da potrebuje to, kar sem rekel, še nadaljnjih dokazov, zlasti bi bilo važno, vedeti več o I. Q. tudi s tega vidika, dasi je — za nižješolce — *Vl. Schmidt* že ugotovil, da imajo otroci inteligence višji I. Q. kakor kmečki. *Kar se tiče stopnjevitosti v mestnih poklicih* (skupine A do G), se I. Q. dobro ujema s tu dobljenimi podatki. Ko bodo objavljeni dovolj številni podatki še z dežele, se bo jasno pokazalo, ali zgornja sodba drži in v kolikem obsegu. Moram pa reči, da na podlagi pričujočih števil ne pričakujem več veliko z našega podeželja, pri čemer bi hotel posebno opozoriti na razdiralno delo alkoholizma, industrializacije in — tujskega prometa. Ti trije faktorji delujejo skupno v eno smer, da namreč naše podeželje ni niti več kvantitativno, še manj pa kvalitativno v stanu, da bi nadomestilo inteligenco, vodeče sloje naroda.¹³

POKLICNE ŽELJE DIJAKOV IN USPEH V ŠOLI

Poklicne želje so bile izražene na določeno vprašanje meni osebno; kljub temu je jasno, da odgovorov ne moremo smatrati povsem za obvezne, kajti včasih se spremeni želja tik pred nastopom pravega študija in često želja dijaka ne ustreza željam ali možnostim staršev. Vendar pa nam izražene želje posredujejo neko sliko želja mladih ljudi z višjih razredov srednjih šol. Precejšnja in razumljiva je razlika med spoloma, deloma pa tudi med dijaki realnih gimnazij in klasične gimnazije. Material za to vprašanje obsega skupno 748 odgovorov, katerih podrobnejša razdelitev je razvidna iz tab. 8.

¹² Prim. op. ¹!

¹³ Medtem ko sem to pisal, je izšel že zgoraj omenjeni *V e b r o v* članek, v katerem izraža avtor svoje osebno, mojemu popolnoma nasprotno, toda številčno nepodprto mnenje o podeželju. Le s pomočjo raziskav v terenu pa je mogoče d o k a z a t i, katera sodba je pravilna. Za enkrat vzdržujem svojo na podlagi raziskav in dobljenih statističnih podatkov, pričakujem pa številčne osnove tudi za nasprotno mnenje, ki ga bo treba, če se izkaže, da se naslanja na številčne (in dovolj številne) osnove, seveda prav tako upoštevati. Toda res samo, ako bo številčno

TABELA 8.

(Vse številke razen v zadnjih dveh vrstah so odstotki teh slednjih.)

Študij	spol	realne gimn.	klasična gimn.
filologija	m	6,4	22,4
	ž	15,1	38,2
filozofija, psihologija, zgodovina .	m	2,3	5,1
	ž	5,8	—
prirodopis, matematika, fizika .	m	4,5	13,5
	ž	8,2	2,9
kemija, farmacija	m	7,5	2,6
	ž	16,8	8,8
medicina, veterina	m	10,9	7,7
	ž	10,3	20,6
tehnične vede, agronomija	m	20,7	21,2
	ž	5,5	—
pravo, ekonomija, diplomacija .	m	13,5	11,5
	ž	4,1	5,9
teologija	m	4,1	2,6
	ž	3,0	7,1
umetnosti (upod., glasba)	m	6,5	11,8
	ž	20,7	6,4
druge želje	m	17,5	5,9
	ž	6,4	—
tako v poklic	m	10,3	5,9
	ž	—	—
skupno število	m	266	156
	ž	292	34

Kdor pazljivo prečita podane podatke, bo kaj lahko opazil razlike, tako n. pr., da je med dijaki klasične gimnazije izredno malo takih, ki imajo »druge želje« — študij je že nekako usmerjen, da je filologija zastopana predvsem na klasični gimnaziji, da pa ni razlike v odstotku onih, ki žele študirati tehnične stroke, da je študij ved na filozofski fakulteti ter študij kemije in zlasti farmacije postal značilno ženski, študij tehničnih ved in prava je želja moških, da daje klasična gimnazija več adeptov umetnosti, da želi več žensk kakor moških po maturi takoj v poklic itd.

Preseneča močna skupina bodočih tehnikov na klasični gimnaziji; zato me je pri teh zlasti zanimalo, od kakšnih staršev izvirajo. Izkazalo se je, da jih je več kakor $\frac{1}{3}$ kmečkih sinov! Ali ne vedo ti sinovi bolje, kam spadajo, kakor tisti, ki so jim svetovali, da naj študirajo klasično gimnazijo? To je tudi posebno zanimivo v zvezi z vprašanjem uspeha v šoli (tab. 9.), ki kaže, da so bodoči tehniki zlasti na klasični gimnaziji na skoraj najslabšem mestu. Podobno pa je tudi z bodočimi zdravniki! Ali so ti ljudje res manj inteligentni? Ne verjamem. Pač pa bi rekel, da so na napačni šoli. In — glede šole sploh se nam vsiljujejo spričo tab. 9. novi dokazi za enostransko usmerjenost naših gimnazij, zlasti seveda klasične.

pravilno podprto, vsak drug način diskusije bi bil v takih vprašanjih popolnoma brezploden in bi ga tudi a priori odklonil. Vprašanje samo pa se mi zdi praktično važno za ves razvoj bodoče narodnostne politike in bi gotovo potrebovalo posebne obdelave. Zlasti bi bilo treba eksaktno dognati inteligentnostno zmogljivost našega podeželskega prebivalstva, ne glede na to, ali lahko poseča šole ali ne; kajti tudi gmotni moment je pri izbiri onih, ki pridejo v mesto študirat, treba primerno upoštevati. Kratko, potrebna je obširna, vsestranska, eksaktna raziskava o tem vprašanju. (Prim. tudi op. ⁴!)

TABELA 9. (Kjer je premalo primerov, to velja za dekleta s klasične gimnazije, so številke v oklepajih.)

Študij	Spol	realne gimnazije		klasična gimnazija	
		povprečni uspeh	vrstni red	povprečni uspeh	vrstni red
filologija	m	3,88	1.	3,77	3.
	ž	3,80	1.	4,23	2.
filozofija, psihologija, zgodovina	m	3,84	2.	3,62	5.
	ž	3,76	2.	—	—
prirodopis, matematika, fizika	m	3,33	5.	3,57	8.
	ž	3,75	3.	(4,00)	(3.)
kemija, farmacija	m	3,45	3.	3,75	4.
	ž	3,65	5.	(3,67)	(7.)
medicina, veterina	m	3,24	8.	3,58	7.
	ž	3,44	9.	3,72	6.
tehnične vede, agronomija	m	3,31	6.	3,42	9.
	ž	3,56	6.	—	—
pravo, ekonomija, diplomacija	m	3,42	4.	3,61	6.
	ž	3,66	4.	(5,00)	(1.)
teologija	m	3,27	7.	4,25	1.
umetnosti (upod., glasba)	m	3,12	9.	4,00	2.
	ž	3,47	8.	4,00	4.
druge želje	m	3,11	11.	3,20	10.
	ž	3,43	10.	(3,00)	(8.)
tako v poklic	m	3,12	10.	—	—
	ž	3,50	7.	(4,00)	(5.)

Več zakonitosti najdemo pri podatkih z realnih gimnazij (mnogo večji material!), kjer je prav za prav malo spolnih razlik v vrstnem redu uspehov z ozirom na poklicne želje. Tako vidimo, da so bodoči filologi na prvem mestu, torej najboljši v šoli; oba spola na istem mestu najdemo razen pri njih še pri (bodočih) filozofih, juristih, tehnikih in bolj ali manj (ker vikariirajo) pri prirodopisnih predmetih. Slabi dijaki so (na realnih gimnazijah) teologi, medicinci in veterinarji, umetniki; najslabši pa tisti, ki imajo še druge poklicne želje, in takšni, ki hočejo po maturi takoj v poklic. Med slednjimi so pač ženske znatno boljše.

Dasi so na klasični gimnaziji uspehi z ozirom na poklicne želje v nekoliko drugačnem redu, se vendar ujema, da so filologi še na zelo dobrem mestu, dočim so na najslabšem tisti, ki imajo »druge« poklicne želje. Sicer pa so na klasični gimnaziji bodoči duhovniki in umetniki na najboljših mestih. Bodoči medicinci in tehniki so spet na slabih mestih kakor tisti z realnih gimnazij.

Mesti teh dveh skupin dokazujeta, da so ti ljudje ali res manj inteligentni kakor drugi ali pa da srednja šola za ti dve poklicni skupini ni prava šola, kjer bi se ti dijaki po svoji nadarjenosti in po svojih sposobnostih lahko izkazali. Ni pa nobenega dvoma, da je gimnazija obeh tipov še vedno močno enostranska, filološko-historično, torej zgolj dušeslovno usmerjena, in da se na taki šoli pač ne morejo uveljaviti dijaki z drugačno interesno sfero. Slišal sem očitek, češ da so ti enostransko nadarjeni; toda to velja v isti meri za enostransko nadarjene jezikoslovce, ki morejo tudi z manjšo splošno inteligentnostjo na sedanjem tipu srednje šole (gimnazije obeh tipov) bolje uspevati kakor drugi. Toda — predaleč bi nas zavajalo, če bi hoteli nadaljevati kritiko učnih načrtov naših gimnazij in duha na teh šolah — saj se nismo premaknili

za ta del v zadnjih 15—20 letih niti za korak, kakor dokazuje izredno zanimiv članek A. Škerlja.¹⁴ Res je, da profesor katere koli prirodoslovne stroke na univerzi ali tehniki ne more in ne sme danes predpostavljati niti tako elementarnih pojmov, kakor bi ustrezali n. pr. prvi deklinaciji v latinščini. Da so — pri takem duhu naše srednje šole — uspehi bodočih prirodoslovcev, medicincev in tehnikov tako slabi, pa vseka-

¹⁴ Članek ranjkega ravnatelja A. Škerlja v Novem mestu je izšel kmalu po svetovni vojni menda v »Jutru« (žal imam pri roki le izrezek brez običajnih bibliografskih navedb) in bi ga kazalo iztrgati pozabi kar v celoti, tako je še danes aktualen. Toda naj navedem vsaj nekaj misli: »Trditev, da se je humanizem tako izborno obnesel, kaže neko samozadovoljstvo, ki je lahko nevaren uvod v nepodjetnost in mrtvilo. Razen tega se hipotetično vprašanje, če bi ne bila danes naša kultura višja, da ni sledila humanizmu, ne da kratko zanikati.« Kar se tiče strokovne terminologije: »Te terminologije se nauče dijaki dotičnih znanosti na pamet, najsi so študirali filologijo ali ne.« »Kar zadeva pravoslovje, bi morda ne bila taka škoda, če bi se rimskega prava nekoliko osvobodili... kdor bo tuj jezik potreboval, se ga bo pač učil« (asirolog asirščine, teolog hebrejščine) .... »klinopis in hieroglifi so se dali razvozlati brez babilonščine in egipčanščine v gimnaziji« ... »Pomena formalne izobrazbe ne tajim...« »Za Cicerona pa niso mogli zajemati svoje 'humanitas' drugod kakor iz latinskih in grških pisateljev, tedaj iz živega jezika; niso se učili 2000 let starega jezika in ga analizirali oblikoslovno in sintaktično. In tu so naredili humanisti tisto usodno zmoto, ki je skozi stoletja tiščala k tlom razvoj domačih živih jezikov na ljubo mrtvi latinščini: ker so se Latinci učili latinščine in grščine, so tudi humanisti menili, da extra latinitatem non est vita. Ta vera v edino zveličavnost latinščine in grščine je ostala noter do naših dni in humanisti ne pomislijo, da danes že imamo živo literaturo, ki nam staro, dasi večno lepo, lahko nadomešča. Nadomešča tudi za pridobitev formalne izobrazbe. Če so Latinci in Grki, naš vzor, ob živem svojem jeziku znali formalno izobra-

kor ni čudno in najbrže vzrok tem slabim uspehom ne tiči v manjši splošni nadarjenosti ali inteligentnosti teh dijakov, temveč v šoli sami.

Poglejmo sedaj še, v kakšni zvezi je morebiti poklicna želja dijaka s poklicem odn. poklicno skupino staršev (očeta)! Material za odgovor na to vprašanje se je zmanjšal na 644 odgovorov, 369 moških in 275

žensk. Možna sta dva načina prikaza, 1. v določen študij hoče toliko in toliko odstotkov otrok določene poklicne skupine in 2. iz določene poklicne skupine hoče toliko in toliko sinov in hčera v določen študij. Odstotki so kajpada po obeh vidikih različno veliki, toda ob pravilnem čitanju tabele 10. se da razbrati vse, kar je važno.

TABELA 10. (Na določen študij hoče x % iz določene poklicne skupine.)

Študij	spol	A	B	C	D	E	F	G	H	število
filologija	m	6,5	6,5	23,9	4,3	15,2	13,1	8,7	21,7	46
	ž	17,0	17,0	41,5	5,7	—	15,1	—	3,8	53
filozofija, psihologija, zgodovina	m	—	—	30,8	7,7	7,7	46,1	7,7	—	13
	ž	13,3	6,7	20,0	—	13,3	33,3	6,7	6,7	15
prirodopis, matematika, fizika	m	—	4,3	21,7	4,3	30,4	21,7	8,7	8,7	23
	ž	—	9,1	45,3	9,1	13,6	4,5	9,1	9,1	22
kemija, farmacija	m	29,4	—	29,4	17,6	11,8	11,8	—	—	17
	ž	14,0	9,3	37,2	9,3	7,0	16,3	4,6	2,3	43
medicina, veterina	m	31,6	13,2	18,4	13,2	13,2	7,9	—	2,6	38
	ž	7,1	14,3	42,8	—	7,1	21,4	—	7,1	28
tehnika, agronomija	m	12,0	9,6	36,2	6,0	4,8	12,0	1,2	18,1	83
	ž	13,3	20,0	26,6	13,3	—	13,3	6,7	6,7	15
pravo, ekonomija, diplomacija	m	15,2	8,7	45,7	6,5	2,2	10,9	4,3	6,5	46
	ž	20,0	—	70,0	—	10,0	—	—	—	10
teologija	m	9,1	—	18,2	—	9,1	36,4	—	27,3	11
vojna akademija	m	4,0	12,0	56,0	—	4,0	12,0	—	12,0	25
promet. š.	m	—	—	35,0	5,0	5,0	40,0	—	15,0	20
umetnosti	m	33,3	—	16,7	16,7	25,0	—	8,3	—	12
	ž	33,3	13,3	26,6	6,7	6,7	6,7	—	6,7	15
druge želje	m	—	—	45,0	15,0	5,0	15,0	5,0	15,0	20
	ž	10,9	4,3	41,3	19,6	2,2	19,6	—	2,2	46
tako v poklic	m	—	6,7	20,0	20,0	20,0	26,6	6,7	—	15
	ž	10,7	7,1	21,4	17,8	3,6	28,6	—	10,7	28
povprečna razdelitev	m	11,6	6,8	32,4	7,8	10,0	16,0	3,5	11,7	369
	ž	13,1	10,5	37,4	9,5	5,1	17,1	2,2	5,1	275

ziti svojo mladino, jo bomo tudi mi lahko, bodisi ob materinem, bodisi ob kakem modernem tujem. S tem bi bila tudi formalna izobrazba kot podlaga znanstvenemu delu rešena.« (K temu odstavku bi hotel danes še dodati, da je pouk klasičnih jezikov ostal isti, formalna izobrazba pa je v zadnjih 15—20 letih padla v kljub temu na zelo nizko ravan. Torej ni rešitve v klasičnih jezikih samih!) »... Tudi kulturni pomen humanizma se pretirava. Pri- znavam, da je imel humanizem svojo kulturno misijo, ki jo je opravil, kakor je vedel in znal;« ... »Zato nikar ne pretiravajmo, ampak vprašajmo se, ali nam je za razvoj prihodnje naše kulture znanje klasične preteklosti neob- hodno potrebno?« »Kdo si upa trditi, da vsebina našega življenja ne raste, da se naši kulturni zakladi ne množe, da ne nastajajo vede, discipline, problemi, ki o njih stari še sanjali niso. In to niso samo realistične vede, discipline in problemi, to so vprašanja, ki zadevajo tudi izobrazbo srca, naše stališče nasproti sočloveku in vsemu stvarstvu: poglobitev znanja in razumevanja kulturne zgodovine in svetovne literature, sociologija, narodno gospodarstvo, na- ravoslovne vede.« »Menda gani, ki bi trdil, da ti predmeti ne spadajo v šolo. Opozoril bi na en pojav, ki jasno kaže pot razvoju naše šole. V nekem članku, ki je pisan bolj temperamentno kot stvarno, se je očitalo, da imajo dijaki na srednjih šolah svoje pивske klube, športne zveze itd. Jaz sem za odpravo teh združi- tev — toda čez noč se tega ne da doseči, ne samo ker to presega kompetenco Višjega šolskega sveta, ampak tudi, ker so te združitve viden izraz in posledica neke pomanjkljivosti v učnem na- črtu; to je treba najprej odpraviti, potem

bo ta bolezen — v kolikor ni političnega izvora — sama ponehala. Vestno se udeležujem sestankov v (teh) dijaških organizacijah in našel sem med drugim tole zanimivost: dijaška predavanja so zajeta iz filozofije, sociologije, na- ravoslovskih problemov, moderne svetovne literature — ne enega nisem še zapazil iz klasične filologije. Ure- dimo tedaj naš učni načrt tako, kot ga za- hteva čas, pa bodo 'pivski' in podobni klubi zaspali. Če pa fant v šoli ne najde tega, kar življenje od njega zahteva, potem si pač sam išče dušne hrane.« »Toda za te predmete, ki jih jaz danes v srednji šoli pogrešam, pri sedanjem učnem na- črtu ni časa; dobiti bi se dal samo z opu- stitvijo klasične filologije. Izbiro imamo to- rej: na eni strani klasično filologijo — na drugi zgoraj naštevane predmete in morda še kake druge. Zame ni oklevanja. Kar nudi pouk klasičnih jezikov dobrega, ni njih posebnost ali se da vsaj nadomestiti s čitanjem pre- vodov in razprav ter esejev. Poznam vse prednosti, ki jih ima čitanje originalov, toda tu smo na križpotju: ali se velja držati teh prednosti in opustiti vse, kar pridobimo z učenjem zgoraj navedenih predmetov, ki pa danes niso učni predmeti naše srednje šole? Kdo bi omahoval, ki sodi trezno?« Ravnatelj A. Škerlj je bil klasični filolog! (Razprti tisk izvira od mene.)

Kar zadeva omenjeno »historičnost« naše srednje šole, bi bilo treba pri najmanjšem izenačiti učenje modernega zemljepisa z učenjem zgodovine; kar bi bilo edino možno s skrčenjem učnih ur zgodovine (zlasti na sedanji način!), brez sleherne škode za kulturo človeštva... (Prim. tudi, kar pravi B. Shaw o zgodovini na usta Caesarjeva!)

Pravo sliko si naredimo lahko šele, ako primerjamo posamezne odstotke ob povprečni razdelitvi odstotkov na koncu tabele. Zato so vsi odstotki, ki so nad tem povprečkom, označeni z ležečim tiskom. Pri pazljivem čitanju trčimo na zanimive ugotovitve, toda predaleč bi šlo, da bi se tu o vseh tudi razpisali. Tab. 10. nam pove n. pr. za filologijo: želja za ta študij je nadpovprečna pri moških iz poklicnih skupin E, G in H ter pri ženskah iz prvih treh, izrazito inteligenčnih poklicnih skupin. Ali pa n. pr. za »takoj v poklic« se

pokaže, od kod so naši najboljši dijaki višjih razredov srednjih šol. Primerjava obeh ugotovitev bo najbrž zelo zanimiva in pričakovati smemo določno kongruenco.

Za to statistiko obsega material 902 primera; poleg drugih srednjih šol je vključeno tudi učiteljske. Na spol se pa pri tej statistiki ni bilo treba mnogo ozirati, ker itak vemo, da so ženske boljše dijakinje kakor moški. Obča razdelitev po rojstnem izvoru je za posamezne šole in za vse skupaj podana v tab. 11.

TABELA 11.

Šola*	Ljubljana mesto	Ljublj. okolica	Dolenjska in Logatec	Gorenjska	Štajerska	Italija (Primorci)	iz ostale Jugoslavije	iz drugih držav	skupaj	
	%	%	%	%	%	%	%	%	n	%
učiteljske	33,8	6,2	21,5	12,3	9,2	15,4	—	1,5	65	99,9
m. ž. rg.	50,4	6,3	11,0	7,1	10,2	8,7	0,8	5,5	127	100,0
I. drž. rg.	39,2	6,1	8,7	16,5	4,3	14,8	1,7	8,7	115	100,0
II. drž. rg.	44,5	8,7	15,5	7,2	7,9	8,7	3,0	4,5	265	100,0
III. drž. rg.	40,9	6,1	15,7	9,6	14,8	7,8	0,9	4,3	115	100,1
klas. g.	34,0	13,0	20,5	16,3	8,8	3,7	0,9	2,8	215	100,0
skupaj										
n	369	77	141	101	81	78	14	41	902	—
%	40,9	8,5	15,6	11,2	9,0	8,7	1,6	4,5	—	100,0

* Op. pri kor.: tu gre še za staro označbo šol!

odločijo nadpovprečno dijaki in dijakinje iz poklicne skupine D (trgovci — ti ostanejo najbrž večji del kar v domači trgovini ali pri kakem sorodniku), dijaki iz skupine E (obrtniki — isto), dijaki in dijakinje iz skupine F (ta daje najslabše študente!), dijaki iz skupine G (delavci, sluge — gmotni moment!) ter dijakinje iz skupine H (kmetje — najbrž tudi gmotni moment in le srednji uspeh). V tem smislu se da odkriti marsikaj zanimivega, n. pr. kopičenje bodočih filozofov iz skupin E, F in G, medicincev in veterinarjev iz skupin A, B, D in E pri moških, umetnikov iz skupin A in E itd. Če upoštevamo pri tem še šolske uspehe, potem spoznamo neko korelacijo n. pr. med skupinami E in F, slabšim uspehom in »drugo poklicno željo« ter »takoj v poklic«, zlasti pri dekletih. Prav tako spoznamo korelacijo pri dekletih iz skupin A, B in C, dobrim šolskim uspehom in filološkim študijem; itd.

Na koncu tega poglavja naj še povem, da je med dekleti bilo mnogo več za nadaljnji študij ali poklic neodločenih kakor med fanti. Zdi se, da mnoga dekleta ne študirajo iz posebnega zanimanja, temveč bolj iz dolgočasja — taka (in taki, če so) so seveda na univerzi in v poklicih največje breme zlasti še, ako niso inteligentne(i). Pač pa gre zelo mnogo deklet po maturi v abiturientski tečaj in to ne najslabša. Te se skrivajo v naši statistiki med »drugim« študijem.

ROJSTNI KRAJ IN USPEH V ŠOLI

Sestava ljubljanskih višjih srednješolcev po rojstnem izvoru je sama ob sebi zanimiva, še zanimivejša pa postane, ako poiščemo, od kod je največ dobrih in najboljših dijakov in dijakinj. Mnoge dežele in države imajo že geografske karte o rojstnih krajih svojih najboljših mož in tudi bodoči Atlas Slovenije predvideva tako karto. Pričujoča statistika nam pa lahko

Najbolj »ljublanski« šoli sta mestna ženska realna gimnazija (m. ž. rg.) in II. državna realna gimnazija (II. drž. rg.) — obe sta izrazito dekliški. Nadpovprečni odstotki so označeni z ležečim tiskom. Nepričakovano malo je dijakov in dijakinj iz najbližje ljubljanske okolice. Dolenjcev imamo nadpovprečno število na učiteljsku in na klasični gimnaziji, Gorenjcev na istih dveh šolah in na I. drž. realni gimnaziji, Štajercev in Štajerk na m. ž. rg. in na III. drž. rg., Primorcev na učiteljsku in I. drž. rg., iz ostale Jugoslavije na II. drž. rg. in v drugih državah rojene na m. ž. rg. in na I. drž. rg. Najmanj Ljubljančanov najdemo na učiteljsku in na klasični gimnaziji — tam se torej zbirajo dijaki iz province.

Glede šolskega uspeha ni razlike med Ljubljančani in izven Ljubljane rojenimi, povprečni uspeh je pri obeh kategorijah 3,5. Tab. 12. pa nam kaže, da najdemo med Ljubljančani nekaj manj »slabih« in nekaj več »odličnih«, med izven Ljubljane rojenimi pa nekaj več »prav dobrih« in manj »dobrih«.

TABELA 12.

Uspeh	v Ljubljani rojeni	izven Ljublj. rojeni
slabo	0,5	0,8
dobro	55,8	54,0
prav dobro	37,1	39,6
odlično	6,5	5,6
skupaj (n)	369	533

Iz posameznih slovenskih okrajev je razmeroma malo dijakov in dijakinj, največ jih je iz teh: Ljubljana okolica (77), Litija (37), Kamnik (34), Ko-

čevje (32), Novo mesto (27), Radovljica (26), Škofja Loka (24), Celje (22). Za te okraje (z nad 20 pripadniki po rojstvu) so bili šolski uspehi posebno izračunani, dočim so vsi ostali rojstni kraji upoštevani samo v združenih pokrajinah kakor v tab. 11.

Tab. 13. in diagr. 4. dajeta sliko o uspehih dijakov in dijakinj, rojenih v pravkar imenoma navedenih okrajih.

Daleč najboljši so dijaki in dijakinje, rojeni v novo-meškem okraju, najslabši pa tisti iz Kamnika, pa tudi Celjani in Radovljčani niso dosti boljši.¹⁵ Zanimivo je, da so ljubljanski okoličani le za spoznanje slabši od pravih Ljubljančanov (prim. tab. 14.!).

Po tej tabeli vidimo, da najbolje odrežejo Štajerci po rojstvu, toda iz prejšnje tabele vemo, da to ne morejo biti Celjani, ki dajo tako dober povprečen uspeh Štajercev; največ res dobrih dijakov je iz Prekije in Prekmurja. Slabe uspehe imajo naši rojaki, rojeni v sedaj italijanskem ozemlju in iz bivše Avstrije. Zelo dobri so pa oni maloštevilni dijaki in dijakinje, ki so rojeni v drugih državah in ki so deloma tudi res tujci; večji del gre tu za Čeha in Nemce — očitno dober izbor; njihovi starši so razni strokovnjaki in specialisti. Zanimivejši bodo ti podatki, ko bomo vedeli kaj več o zemljepisni razdelitvi I. Q. pri nas, in ko jih bo mogoče primerjati s karto rojstnih krajev naših velmož, ki se, kakor omenjeno, pripravlja za Atlas Slovenije.

Podrobnejši analizi z ozirom na uspeh dijaštva in njegov pretežno podeželski izvor (prim. tab. 11.!) bi hotel podati za klasično gimnazijo in učiteljske, zlasti primerjavo uspehov rojenih Ljubljančanov in drugje rojenih.

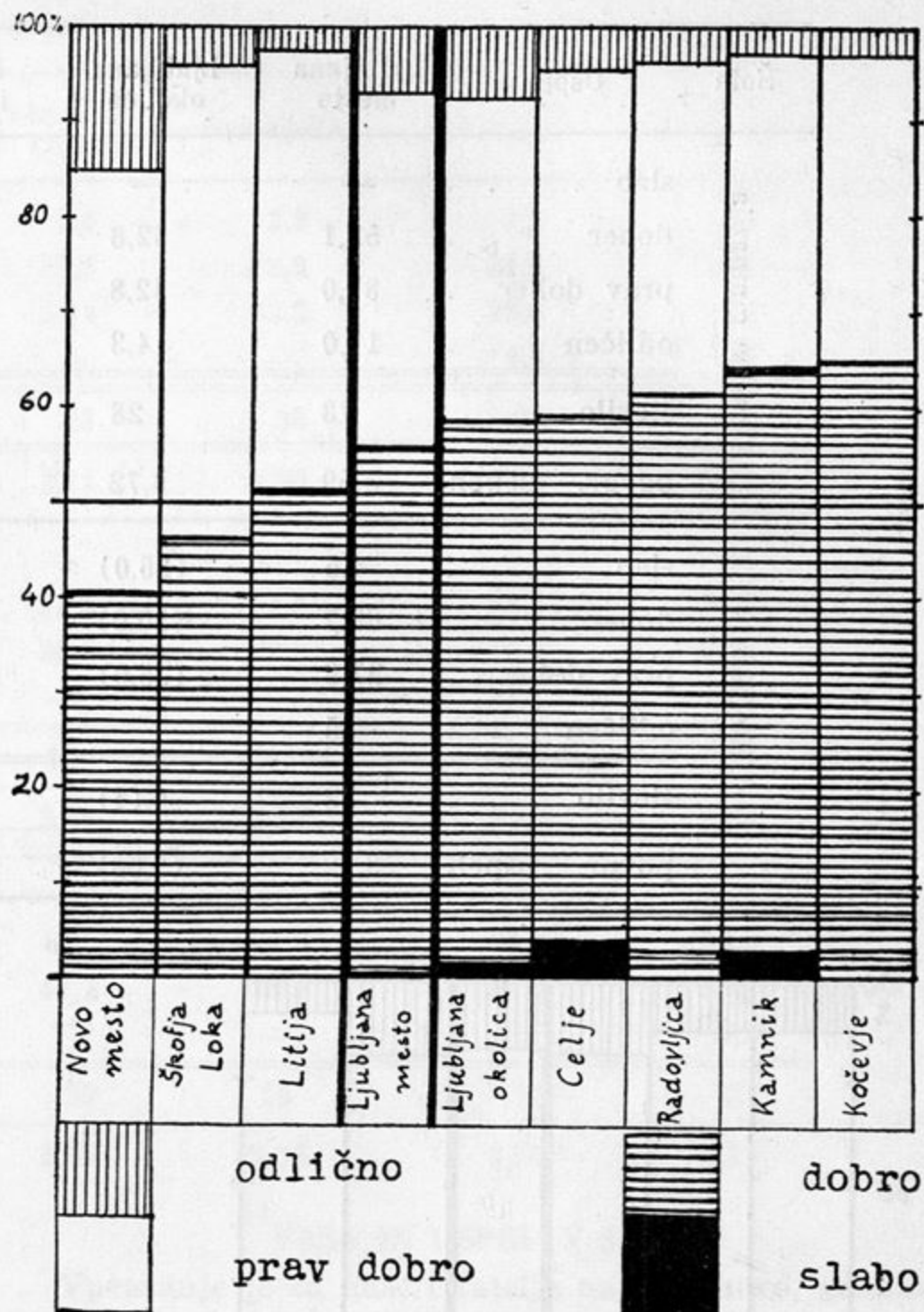

DIAGRAM 4

TABELA 13. (Ustrezajoče število dijakov v %.)

Uspeh	Ljubljana okolica	Litija	Kamnik	Kočevje	Novo mesto	Radovljica	Škofja Loka	Celje
slab	1,3	—	2,9	—	—	—	—	4,5
dober	57,1	51,3	61,7	65,6	40,7	61,5	45,8	54,5
prav dober	33,8	49,9	32,3	31,2	44,4	34,6	50,0	36,4
odličen	7,8	2,7	2,9	3,1	14,8	3,8	4,2	4,5
število	77	37	34	32	27	26	24	22
povprečni uspeh	3,48	3,52	3,36	3,37	3,74	3,42	3,58	3,41

TABELA 14. (Ustrezajoče število dijakov v %.)

Uspeh	Ljubljana mesto	Ljubljana okolica	Dolenjska in Logatec	Gorenjska	Štajerska	ostala Jugoslavija	Italija	Avstrija	druge države
slab	0,5	1,3	0,7	1,0	—	7,1	—	—	—
dober	55,8	57,1	53,2	51,5	46,2	42,8	65,4	62,9	42,8
prav dober	37,1	33,8	39,7	42,6	48,8	42,8	30,8	29,6	57,2
odličen	6,5	7,8	6,4	4,9	5,0	7,1	3,8	7,4	—
število	369	77	141	101	81	14	78	27	14
povprečni uspeh	3,50	3,48	3,52	3,32	3,59	3,50	3,38	3,44	3,57

¹⁵ Za podrobnejši razbor n. pr. poklicne strukture in socialnih razmer teh dijakov so pa osnovne številke le

dokaj majhne. Ob večjem materialu bi bilo gotovo zanimivo, izvesti podrobnejšo analizo in kontrolo teh podatkov.

TABELA 15 A.

Šola	Uspeh	Ljubljana mesto	Ljubljana okolica	Dolenjska in Logatec	Gorenjska	Štajerska	„Primorci“
Klasična gimnazija	slab	—	—	—	—	—	—
	dober	52,1	42,8	43,2	31,4	23,5	(37,5)
	prav dober	37,0	42,8	45,5	57,1	64,7	(62,5)
	odličen	11,0	14,3	11,4	11,4	11,8	—
	število	73	28	44	35	17	(8)
	povpr. uspeh	3,59	3,72	3,68	3,80	3,88	(3,63)
Učiteljišče	slab	4,5	(25,0)	—	—	—	—
	dober	63,7	(50,0)	42,9	(37,5)	(40,0)	(70,0)
	prav dober	27,3	(25,0)	50,0	(50,0)	(60,0)	(30,0)
	odličen	4,5	—	7,1	(12,5)	—	—
	število	22	(4)	14	(8)	(5)	(10)
	povpr. uspeh	3,32	(3,00)	3,64	(3,75)	(3,60)	(3,30)

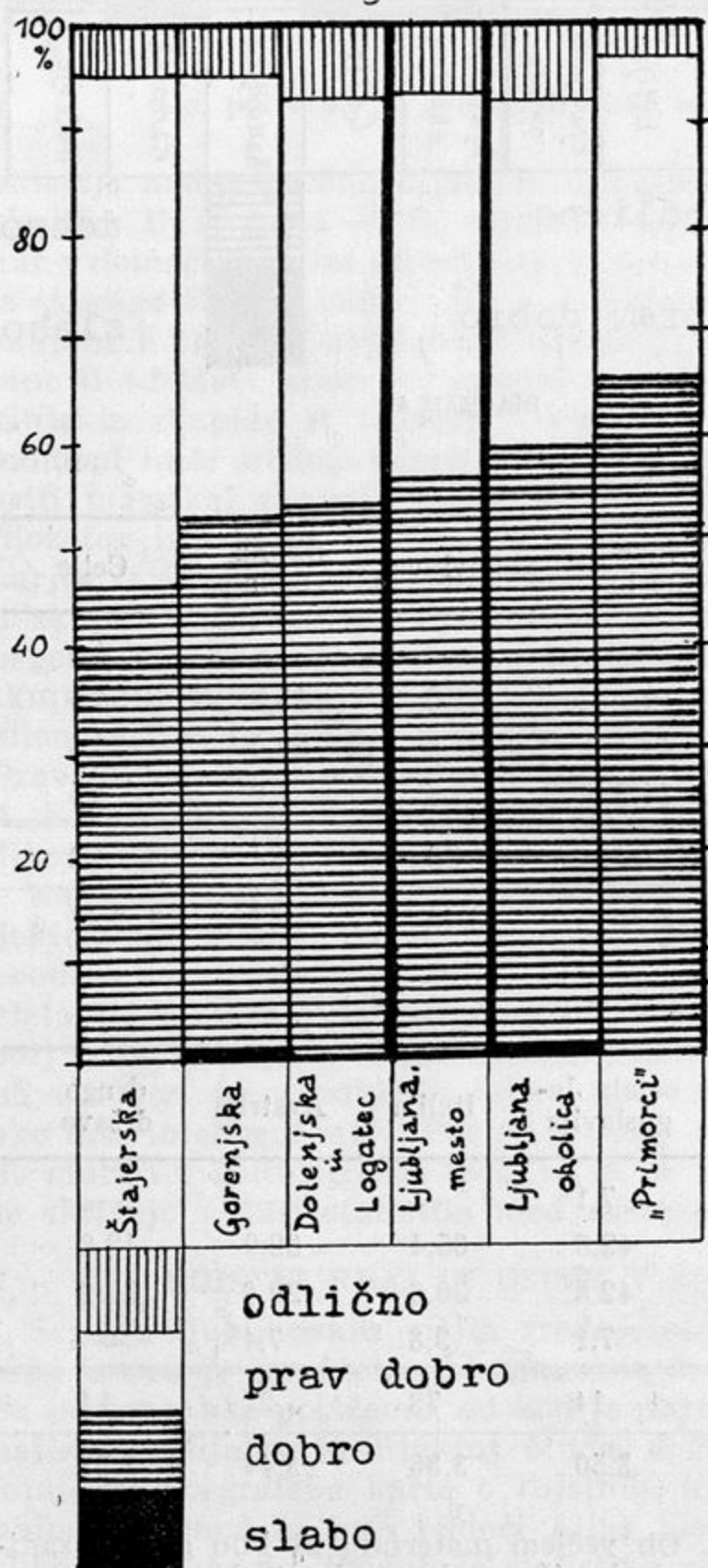

DIAGRAM 5

Število primerov z učiteljišča je samo po sebi pre-majhno, dopolnjuje pa sliko s klasične gimnazije. Ugotovimo, da so »Ljubljančani« na teh dveh šolah razmeroma slabi dijaki proti izven Ljubljane rojenim. Najboljši so Štajerci, razmeroma slabi »Primorci« — toda slednjih je jako malo in je ta ugotovitev morda zarisana.

Slika se pa takoj spremeni, ko preidemo na realne gimnazije in k dekletom. Tu odrežejo »meščani« in »meščanke« znatno bolje, pri dekletih z mestne ženske realne gimnazije, ki niti ni tako »meščanska« kakor II. drž. rg., so v mestu rojene daleč najboljše. Povsod pa ugotovimo, da so Štajerci in Štajerke med najboljšimi ali najboljši dijaki, dočim »Primorci« med srednjimi, slabšimi ali najslabši, edinole dekleta z m. ž. rg. so med izven Ljubljane rojenimi najboljša (toda število je majhno). O vzrokih za sedaj še ni mogoče meritorno govoriti. Zanimivo bi pa bilo, primerjati s temi dognanji tudi I. Q., važno delo, ki še čaka izpolnitve.

Preostaja še, da primerjamo šolske uspehe po tem, ali žive starši izprašanih dijakov in dijakinj v Ljubljani ali pa živijo izven Ljubljane, bodisi da žive njihovi otroci med šolskim letom pri tujcih v mestu ali pa da se vozijo v šolo. Iz tab. 16. razberemo zanimivo ugotovitev, da je med spoloma otrok, katerih starši bivajo stalno v Ljubljani, z ozirom na uspeh velika razlika: fantje so znatno slabši. Pri tistih pa, katerih starši žive izven Ljubljane, je ta razlika le neznatna. Dalje vidimo tudi, da so pri fantih, katerih starši ne živijo v Ljubljani, uspehi na šoli znatno boljši, pri dekletih pa je narobe. Odličnjakinj je n. pr. le 1,9 % vseh, katerih starši žive izven Ljubljane, pač pa 8,7 % vseh, katerih starši so v Ljubljani. Tudi to razmerje je pri fantih obratno, dasi ne s tako veliko razliko.

Pri vseh teh ugotovitvah bi hotel še enkrat opomniti čitatelja na to, da gre tu za dijake VI., VII. in VIII. razredov, torej za v določeni smeri že izbran material. Izbran v tem smislu, da so še slabši dijaki že itak odpadli v nižjih razredih. Čast podeželanov rešijo

TABELA 15 B.

Šola	uspeh	Ljubljana mesto	Ljubljana okolica	Dolenjska in Logatec	Gorenjska	Štajerska	„Primorci“
I. in III. drž. real. g. (skoraj sami moški)	slab	—	—	3,6	3,3	4,8	—
	dober	75,0	78,5	75,0	73,3	61,9	76,9
	prav dober	22,8	7,1	21,4	23,3	28,6	19,2
	odličen	2,2	14,3	—	—	4,8	3,8
	število	92	14	28	30	21	26
	povpr. uspeh	3,27	3,36	3,18	3,20	3,33	3,27
Mestna ženska r. g.	slab	1,6	—	—	—	—	—
	dober	42,2	(62,5)	71,4	(77,8)	53,8	54,5
	prav dober	48,5	(37,5)	28,6	(22,3)	46,2	36,4
	odličen	7,8	—	—	—	—	9,1
	število	64	(8)	14	(9)	13	11
	povpr. uspeh	3,62	3,37	3,28	3,22	3,46	3,54
II. drž. real. gimn. (skoraj sama dekleta)	slab	—	—	—	—	—	—
	dober	49,1	60,8	43,5	47,3	33,3	65,2
	prav dober	44,0	39,2	48,7	52,7	60,0	30,4
	odličen	6,8	—	7,7	—	6,7	4,3
	število	118	23	39	19	15	23
	povpr. uspeh	3,58	3,39	3,64	3,35	3,74	3,39

TABELA 16.

Uspeh	Moški		Ženske	
	starši so v Ljublj.	starši iz-ven Ljublj.	starši so v Ljublj.	starši iz-ven Ljublj.
slab	0,3	1,0	1,3	—
dober	68,0	53,9	44,0	48,6
prav dober	27,2	38,7	46,0	49,5
odličen	4,5	6,4	8,7	1,9
število	294	204	300	103
povprečni uspeh	3,36	3,50	3,62	3,53

zlasti dijaki klasične gimnazije in z dežele prihaja na študije v mesto — že iz ekonomskih razlogov — verjetno pač najboljši izbor. Ampak število je majhno! Toda še ti »izbrani«, ki prihajajo, niso povprečno najboljši dijaki, temveč le srednji.

I. Q. pri teh dijakih višjih razredov se ne sklada več tako s šolskim uspehom kakor pri nižješolcih (prim. VI. Schmidt, l. c.). Samostojno misleči mladeniči niso vedno najboljši dijaki, skoraj bi rekel nasprotno. Večja — rekel bi — discipliniranost se opaža pri dekletih, ki imajo dosledno boljše šolske uspehe. Ako je v postpubertetni dobi I. Q. pri obeh spolih tudi še približno enak, vrojena inteligentnost pri fantih in dekletih torej enako zmožljiva, potem so boljši uspehi deklet razložljivi samo z večjo pridnostjo odn. večjo discipliniranostjo pri šolskem delu.

Vsa naša dognanja pa bodo prišla v pravo in mnogo zanimivejšo luč šele, ko bomo vedeli kaj več o naravnih duševnih predpogojih za študij.

RASA IN USPEH V ŠOLI

Vprašanje je za naše čitatelje najbrže novo, vendar so drugje že poskusili dognati zveze med rasno pripadnostjo in šolskimi uspehi (n. pr. na Poljskem¹⁶), tudi med rasno in raznimi sposobnostmi (talenti)¹⁷ ter med rasno in inteligentnostjo (to zlasti v raznih prekomorskih državah in kolonijah).

Za razumevanje nadaljnega hočem v kratkem tabelarično podati rasno opredelitev z glavnimi znaki, ki je tu služila za podlago.¹⁸

Visoka rast, okrogla glava, rjave oči, temni lasje
dinarska rasa (d),
Visoka rast, okrogla glava, sive ali modre oči, temni lasje . . . savska (s),
Visoka rast, okrogla glava, sive ali modre oči, svetli lasje . . . norijska (no),
te tri rase tvorijo t. zv. dinotavrijsko rasno skupino;
nizka rast, okrogla glava, rjave oči, temni lasje
alparmenska rasa (aa),
nizka rast, okrogla glava, sive ali modre oči, temni lasje . . . panonska (p),

¹⁶ Bykowski, L. J.: Betrachtungen über Rassenauslese in polnischen Schulen. Zeitschr. f. Rassenkde. IV, str. 9., Stuttgart 1936.

¹⁷ Făcâoaru, I.: Beitrag zum Studium der wirtschaftlichen und sozialen Bewährung der Rassen. Zeitschr. f. Rassenkde. IX, str. 23., Stuttgart 1939. (Delo izvira iz Rumunije.)

¹⁸ Škerlj, B.: Die rassische Gliederung der Menschheit. Zeitschr. f. Rassenkde. IV, str. 284., Stuttgart 1936.

nizka rast, okrogla glava, sive ali modre oči, svetli lasje . . . baltska (b),
 te tri rase tvorijo t. zv. evrazijsko rasno skupino;
 visoka rast, dolga glava, rjave oči, temni lasje
 atlantska rasa (a),
 visoka rast, dolga glava, svetle oči, rjavi lasje
 cromagnonska (c),
 visoka rast, dolga glava, modre oči, svetli lasje
 nordijska (n),
 visoka rast, dolga glava, rjave oči, svetli lasje
 skandinavski (sk),
 nizka rast, dolga glava, rjave oči, temni lasje
 sredozemska (m),
 nizka rast, dolga glava, modre oči, svetli lasje
 vislanska (v),

to so rase t. zv. evrafijske skupine; za vse velja pripomba, da se ne sme zamenjati glava z obrazom: z glavo je tu označen le možganski del in ta je podolgovat ali okrogel in sicer v pogledu od zgoraj.

Pri zbiranju materiala je bila rasna pripadnost posameznikov določena samo na pogled, le v dvomljivih primerih je bila oblika glave določena s šestilom (kefalometrom). Razen bolj ali manj čistih rasnih pripadnikov je bilo določenih mnogo mešancev, zlasti mešancev med aa in d, b in no ter tudi nekaj rasno neopredeljivih. Slednjih je med moškimi več kakor med ženskami.

Med moškimi in ženskami je sploh dokaj razlike v rasni razdelitvi, kar je bilo pri nas že večkrat dognano,¹⁹ dasi vzroki niso znani. Tudi v antropologiji nagiblje mnogo raziskovalcev k nazoru, da je ženska

vobče boljši predstavnik svoje vrste (torej vrste h. sapiens) kakor moški. Iz tega razloga se mi zdi nujno, da podam rasno razdelitev za oba spola ločeno. Material obsega 382 žensk in 469 moških. Ker gre večinoma za ljudi med 16. in 21. letom, je mogoče, da njih rasni videz še ni dokončno ustaljen (vemo, da morejo n. pr. lasje še potemniti), vendar pa more dati neko sliko, zlasti dopušča — v mejah tega materiala — primerjavo med Ljubljano in slovenskimi pokrajinami.

Ležeče tiskane številke pomenijo, da je tiste rase v tisti pokrajini več kakor ustreza povprečku za Slovenijo — še enkrat poudarjam — v tem materialu. Ljubljana (mesto) je označena z dinarsko raso, z dinarsko alpskimi mešankami ter z rasno nedoločljivimi elementi (kar je vobče znak velikih mest!). Ljubljanska okolica ima nadpovprečen odstotek savske, alparmenske, baltske in skandinavske (?) rase; Gorenjska je označena po dinarkah, norijski, alparmenski, nordijski rasi ter alpskodinarskih mešankah; Dolenjska po dinarkah, panonkah, baltkah, skandinavkah (?) ter baltskonorijskih mešankah; Štajerska po alpkih, panonkah, baltkah, atlantkah, nordijkah ter baltskonorijskih mešankah; primorske Slovenke so označene po norijkah, alparmenkah, panonkah (?), sredozemkah in skandinavkah (?). Po tabeli se tudi hitro orientiramo, katera od treh velikih rasnih skupin prevladuje v kateri pokrajini.

Tab. 17 B je treba čitati na isti način. Razlike so, kakor sem že zgoraj omenil, dasi razlog ni jasen; toda tu ni mesto za teoretična antropološka razglabljanja. Kjer se pa razdelitev ali značilnost ujemata, smemo menda sklepati na neko zakonitost.

TABELA 17 A. Ženske (rase v %.)

Pokrajine	d	s	no	aa	p	b	a	m	n	sk	v	aad	bno	nedo- ločno	skup. štev.
Ljubljana mesto .	15,0	8,5	9,6	16,6	4,8	13,4	1,6	—	2,1	0,5	0,5	11,8	4,3	11,2	187
Ljubljana okolica	14,3	11,5	11,5	28,6	—	17,1	—	—	2,9	2,9	—	5,7	2,9	2,9	35
Gorenjska . . .	20,7	6,9	20,7	20,7	—	3,4	—	—	6,9	—	—	20,7	—	—	29
Dolenjska in Logatec . . .	21,6	9,8	11,8	19,6	5,9	17,7	—	—	—	2,0	—	3,9	7,8	5,9	51
Štajerska . . .	4,3	8,7	6,5	21,7	8,7	21,7	2,2	—	8,7	—	—	4,3	6,5	6,5	46
»Primorke« . .	8,8	8,8	17,7	20,6	5,9	14,8	—	2,9	2,9	2,9	—	2,9	2,9	8,8	34
Slovenija . . .	13,6	8,9	11,3	19,4	4,7	14,7	1,0	0,3	3,1	1,0	0,8	9,2	4,3	8,1	382

TABELA 17 B. Moški (rase v %.)

Pokrajine	d	s	no	aa	p	b	a	m	n	sk	v	aad	bno	nedo- ločno	skup. štev.
Ljubljana mesto .	14,5	15,6	8,1	17,2	4,8	11,3	2,7	—	7,0	0,5	1,1	4,8	3,2	9,1	186
Ljubljana okolica	10,6	6,4	17,0	25,5	—	12,8	2,1	—	2,1	—	—	8,5	2,1	12,8	47
Gorenjska . . .	7,6	9,1	12,1	21,2	6,1	18,2	3,0	—	6,1	—	—	4,5	4,5	7,6	66
Dolenjska in Logatec . . .	13,4	8,5	14,6	19,5	7,3	18,3	—	—	—	1,2	—	3,7	1,2	12,2	82
Štajerska . . .	8,9	11,1	15,6	13,3	2,2	8,9	2,2	—	13,3	4,4	2,2	4,4	4,4	8,9	45
»Primorci« . .	9,3	23,2	20,9	9,3	—	—	2,3	—	9,3	2,3	—	—	7,0	16,3	43
Slovenija . . .	11,9	12,8	12,6	17,9	4,3	12,4	2,1	—	6,0	1,1	0,6	4,5	3,4	10,5	469

¹⁹ Škerlj, B.: Rasna slika Jugoslavije. Geogr. vest. XII/XIII, str. 156., Ljubljana 1937.

Isti: Zur Rassenkunde der Jugoslawen. Zeitschr. f. Rassenkunde. VII, str. 145., Stuttgart 1938.

Tako vidimo n. pr., da je v Ljubljani sami nadpovprečen odstotek dinarcev, v okolici nadpovprečen odstotek alparmencev, na Gorenjskem istotako (in najbrže tudi nordijcev!), na Dolenjskem nadpovprečen odstotek dinarcev, panoncev in baltcev, morda celo skandinavcev (?), na Štajerskem nadpovprečen odstotek nordijcev in pri primorskih Slovencih nadpovprečen odstotek norijcev.

O šolskih uspehih posameznih rasnih pripadnikov nas pouči tab. 18.

TABELA 18.

Spol	d	s	no	aa	p	b	a	m	n	sk	v	aad	bno	nedo- ločno
moški	3,40	3,31	3,45	3,39	3,09	3,49	3,50	3,00	3,26	3,60	3,00	3,72	3,33	3,62
ženske	3,59	3,49	3,63	3,60	3,93	3,47	4,00	4,00	3,69	3,43	3,50	3,64	3,77	3,76
moški	3,38			3,38			3,33							
ženske	3,57			3,58			3,65							

TABELA 19.

Poklicna želja	svetle kompleksije		temne kompleksije		Število	
	moški	ženske	moški	ženske	m	ž
filozofija (filologija, zgodovina)	35,1	38,1	48,1	46,4	54	71
prirod. (matem., fiz., med., veter. itd.)	39,3	29,8	44,7	48,6	74	101
tehnika (agron., vojna ak., promet)	47,5	42,7	34,9	57,2	123	14
pravo in teologija	34,5	30,0	52,2	60,0	56	10
umetnost in drugo	28,8	42,2	36,0	58,5	41	97
					348	293

Če se ozremo le na tiste rase in rasne mešavine, ki jih je vsaj preko 5 % (tab. 17.!), ugotovimo, da imajo v dinotavrijski skupini pri obeh spolih najboljše uspehe pripadniki norijske rase, najslabše pa pripadniki savske. V evrazijski skupini imajo pri ženskah najboljše uspehe pripadnice alparmenske rase, pri moških pa pripadniki baltske. Nordijci imajo pri moških podpovprečen šolski uspeh. Zelo dober uspeh imajo pri moških in ženskah *rasno nedoločljivi dijaki in dijakinje*. Od ras, ki so zastopane z več kakor 5 %, imajo najboljše uspehe pripadnice norijske in pripadniki baltske rase (z izjemo nedoločljivih); obema je skupna svetla barva oči in las in okrogloglavost (brahikefalija). Ostale rase pa so številčno tako slabo zastopane, da izsledki ne morejo veljati za popolnoma zanesljive.

Če primerjamo med seboj rasne skupine, se pri obeh spolih uveljavi skoraj popolna izenačitev med dinotavrijsko in evrazijsko rasno skupino; dočim so pripadnice evrafriške skupine (ki jih pa vseh skupaj ni 5 %) boljše, so pripadniki iste skupine (ki jih je manj kakor 10 %) nekoliko slabši od pripadnikov prvih dveh rasnih skupin.

Mnogo nam torej ta primerjava ne pove. Najobveznejše je morda dognanje v okviru dinotavrijske skupine, ker je tam največ primerov. Zanimivo je, da so na Poljskem našli v višjih razredih srednjih šol stalno rastoči odstotek nordijcev.²⁰ S te strani pri nas nimamo še obdelanega primerjalnega materiala; treba pa je že naprej reči, da so rasne diagnoze na nedoraslih in zlasti pri otrocih v puberteti jako nezanesljive, ker so tudi rasni znaki še v razvoju.

²⁰ Prim. op. 16!

Vobče je treba reči, da med rasami ni pričakovati velikih razlik v sami inteligentnosti, pač pa so že dognane razlike v posameznih nadarjenostih (talentih).

Če primerjamo uspehe še po barvi oči in las (ločeno), doženemo, da pri barvi las ni bistvene razlike med temnimi in plavimi, pri barvi oči so pa temnooki pri obeh spolih za spoznanje boljši. Toda obe zgoraj omenjeni najboljši rasi, norijska in baltska, sta po barvi oči in las svetli.

Na te pa tu, po šolskih uspehih, ne moremo sklepati; za ta del zvemo več v zvezi s poklicnimi željami preiskancev.

Pazljiv opazovalec kaj lahko vidi, da je n. pr. med našimi letalci in mornarji nadpovprečno mnogo svetlo-
okih, pa tudi svetlolasih. Ali ni to znak posebnega poklicnega izbora med rasami ali rasnega izbora med poklici? Zveza med raso in poklicem ni novo opazovanje; po dosedanjih ugotovitvah v inozemstvu smemo zlasti pri mehanikih in tehnikih računati z višjim odstotkom svetlih kompleksij (t. j. barva oči in las skupaj), na Dunaju n. pr. pri strojevodjih z višjim odstotkom nordijcev (*Lebzelter*²¹). V našem materialu opazimo, kakor kaže tab. 19., da se svetle kompleksije v resnici relativno najmočneje vežejo s tehniko, temne pa s pravom in teologijo.

Posebno značilne so razlike pri moških. Pri ženskah je bodoča poklicna struktura razumljivo močno drugačna (mnogo več jih je n. pr., ki hočejo absolvirati samo še trgovski tečaj, nekaj je sester itd.). Vendar pa se, dasi z manjšimi razlikami, tudi pri njih odražata oba vrhova. Med moškimi rubrike »umetnost in drugo« je največ »mešancev« in sicer teh, ki imajo modre ali sive oči in temne lase, t. s. zlasti pripadniki savske in panonske rase.

Ako se zanimamo samo za barvo oči — torej ne glede na vse ostale rasne znake — najdemo pri moških v istem vrstnem redu bodočih poklicev kakor v tab. 19., te odstotke: 50,0 %, 55,5 %, 64,2 %, 49,0 % in 62,4 %; v poslednjem odstotku so to pot zajeti tudi

²¹ Brezina, E. u. V. *Lebzelter*: Über Körperbeschaffenheit von Lokomotivführern. Mitt. Anthropol. Ges. LXV, str. 51., Wien 1935.

vsi zgoraj omenjeni »mešanci«. Predpostavka, da je največ »svetlih« ljudi pri tehniških strokah, se je torej tudi v tem materialu obistinila. Zdi se, da je s svetlimi kompleksijami v ožji zvezi nek mehaničen čut. Res se je tehnika razvila in se še razvija zlasti v severni in zapadni Evropi odn. pod tem kulturnim področjem, kjer je relativno največ svetlih ljudi. Na drugi strani je pa zanimivo dognanje, da se »temni« ljudje zbirajo zlasti pri pravu in pri teologiji. Toda tudi to nam potrjuje bežen pogled na ulico, vsaj kolikor se tiče teologov.

Tabela 20. nam končno kaže še masacijo posameznih ras v posameznih poklicnih skupinah.

in zlasti psihotehničnih poskusov. Vsekakor bi mogla tudi rasna pripadnost v ne premelem odstotku nuditi neko oporo pri izbiri poklica, treba pa bo najti še primernih metod za vrednotenje in vzporejanje vseh dobljenih izsledkov.

S pričujočo razpravo niso izčrpani vsi problemi, ki bi se dali brati iz nabranega materiala, vendar pa vsaj glavni, ki so zanimivi v zvezi s šolskim uspehom, s čimer je, kakor upam, ustvarjena vsaj realna podlaga za diskusijo. Kajti vtis imam, da se pri nas o mnogih vprašanjih, ki zadevajo življenje naroda, mnogo preveč filozofira in mnogo premalo konkretnega ve. Škoda pa je truda, izgubljati čas z mlatenjem prazne

A. Moški.

TABELA 20.

Bodoči poklic	d	s	no	aa	b	n	aad	povprečni odstotek
filozofija	14,6	12,0	11,8	17,0	19,7	4,0	26,7	15,5
prirodoslovje	14,6	16,0	26,4	23,7	16,4	20,0	30,0	21,2
tehnika	31,3	36,0	44,1	32,2	37,7	52,0	23,3	35,3
teologija	2,1	4,0	—	5,1	4,9	—	3,3	3,2
pravo	22,9	8,0	8,8	11,9	9,9	16,0	13,3	12,9
umetnost	2,1	8,0	2,9	1,7	4,9	4,0	—	3,4
drugo	12,5	16,0	5,9	8,5	6,6	4,0	3,3	8,3
število	48	50	34	59	61	25	30	348

B. Ženske.

filozofija	27,9	23,3	21,6	21,8	19,0	38,4	15,2	24,2
prirodoslovje	27,9	50,0	32,4	34,4	26,2	15,4	42,5	34,4
tehnika	4,7	—	8,1	6,2	2,4	7,7	6,1	4,8
pravo	4,7	—	2,7	3,1	2,4	7,7	6,1	3,4
umetnost	9,3	10,0	5,4	6,2	7,1	—	3,0	5,8
drugo	25,6	16,7	29,7	28,2	42,9	30,8	27,3	27,3
število	43	30	37	64	42	13	33	293

Tisti odstotki, ki so nadpovprečni, so označeni z ležečim tiskom. Posebno pažnjo posvetimo moškim ne le, ker jih je več, temveč tudi, ker je poklicna razdelitev prikrojena bolj na moške poklice (kar vidimo že iz primerjave »drugih« poklicev pri obeh spolih). Pri bodočih filozofih, filologih in zgodovinarjih opazamo predvsem alpece, baltece in alpskodinarske mešance; pri prirodoslovcih (v najširšem smislu, prim. tab. 19.!) najdemo največ norijcev, alpecev in alpskodinarskih mešancev. Pri tehnikih (spet v smislu tabele 19.) pa prevladujejo izključno tri svetle rase: norijska, baltska in nordijska, slednja celo absolutno! Obratno je zanimivo, da ni med bodočimi teologi niti enega visokega svetlega človeka, torej pripadnika norijske ali nordijske rase. Med pravniki najdemo relativno največ dinarcev in nordijcev, zanimiva kombinacija in konstatacija z ozirom na rasnopsihološke trditve in ugotovitve *H. F. K. Güntherja, Clausa, Ortnerja* i. dr. Med bodočimi umetniki je največ pripadnikov savske in baltske rase; med temi, ki imajo še razne druge želje, pa relativno največ pripadnikov dinarske in savske rase. Pri ženskah je tabelo treba čitati na isti način; naznačuje se masacija svetlih ras pri tehničarkah, dinarske in nordijske rase pri pravnihah (kakor pri moških), sicer pa so razlike dokaj velike.

Tudi te ugotovitve bodo dobile večji pomen, ko jih bo mogoče primerjati z izsledki poklicne svetovalnice

slame. Plodne diskusije morajo sloneti na konkretnih podatkih, sicer so povsem šušmarske in nekoristne.²² Še enkrat poudarim, da bodo vsa tu načeta vprašanja prišla v pravilnejšo luč šele, ko homo imeli popolnejšo statistiko in pa podatke od psihotehničnih preizkušenj po približno istih vidikih. Ti podatki bodo lahko služili za kontrolo tu podanih ugotovitev.

Povsem teoretična vprašanja o zvezi med biotipom in okoljem, pri čemer je en in drug pojem treba razumeti v najširšem smislu, na podlagi le-tega materiala še niso zreli za javno diskusijo. Odpirajo se pa zanimivi vidiki, ki jih bo treba podrobneje raziskati v večji delovni skupnosti med praktičnimi delavci na terenu, zlasti med raziskovalci, ki so vajeni eksaktnega, eksperimentalnega in statističnega dela. S samim teoretiziranjem in filozofiranjem o splošnošolskih problemih se sicer more morda zgraditi filozofsko neoporečna stavba, toda — stanovati se v njej ne da, ker s praktičnim življenjem naroda nima mnogo zvez, ako jih ima sploh kaj!

²² Vzorne diskusijske podlage so v zadnjem času n. pr. tehtni članki *N a g o d e t a* (Tehnika in gospodarstvo, Misesl in delo). Mnogo konkretnega so ustvarili tudi že učitelji glede vprašanj naše ljudske šole. Taka naj bi bila osnova diskusije tudi v stvareh, ki zadevajo naše srednje šolstvo in prosveto sploh. Pričujoča razprava je v tem smislu skromen prispevek, katerega glavni namen je, da zbudi diskusijo o načetih vprašanjih.

GOSTILNIČARSKI IZVESEK PRED ŠKOFIJO

HUDOVERNIKOVA HIŠA V KOLODVORSKI ULICI 23 (PREJ 128, ODN. 126 IN 19) KI SO JO AVGUSTA 1940 PODRLI, DA ZRASTE NA NJENEM MESTU PALAČA „SLOVENSKEGA DOMA“

ZGODOVINA HUDOVERNIKOVE HIŠE, KOLODVORSKA ULICA 23 V LJUBLJANI*

RUDOLF ANDREJKA

Severno od stare Ljubljane, tam kjer poteka danes Kolodvorska cesta, se je razvilo najpozneje v 16. stoletju naselje, ki je segalo od današnje Dalmatinove ulice do stika današnje Slomškove ulice s Kolodvorsko ulico. Ljudstvo mu je dalo, najbrž zaradi slabe ceste, ki je držala skozi naselje v mesto, ime Blatna vas, ki se je predkraja tako trdo prijelo, da je prešlo tudi v uradne spise in zemljiške knjige z malo posrečenim prevodom Kothdorf. Ime Blatna vas se je držalo tega predkraja vse do l. 1849., ko je nastal se-

verno od njega, skoraj v premočrtnem podaljšku vaške ulice, kolodvor južne železnice. Od tedaj se je začelo staro ime naselja polagoma umikati novemu imenu, Kolodvorski ulici.

Blatna vas je bila izrazit predkraj ljubljanski ter je že razvidna v Valvasorjevi grafični zbirki mesta Ljubljane iz l. 1670. V nji se razločno vidi sedanja Kolodvorska ulica z vsemi svojimi stranskimi ulicami (današnjo Dalmatinovo, Komenskega ulico itd.). Na desno in levo jo obdajajo nizke kmetske hiše, pa tudi

* *Viri.* Krstne, poročne in mrliške knjige stolnega župnega urada Sv. Nikolaja od 1677—1781, župnega urada Sv. Petra od 1782—1889 in župnega urada Marijinega označenja v Ljubljani od 1785—1928.

Sodni zapisniki mesta Ljubljane 1668, fol. 167; 1682, fol. 72; 1693, fol. 55; 1724, fol. 137—39; 1725, fol. 171, in 1742, fol. 67. Ljubljanski mestni davčni urbarji 1706—1745 in Kammer-Zins Urbarium 1725—1764. Urbarij magistratnega, prej komendskega imenja 1738—1796. Fascikel 57/1514 iz l. 1799.; Francoski fascikel 10, akt 3, vse v ljubljanskem mestnem arhivu.

Zemljiška in zastavna knjiga šempetrskega predmestja, Fol. 181, konskr. šte. 126. Vereinigtes Grundbuch der Pfarrkirchengült St. Peter und Mariafeld, konskr. šte. 112. Listinska zbirka pogodb k starim zemljiškim knjigam

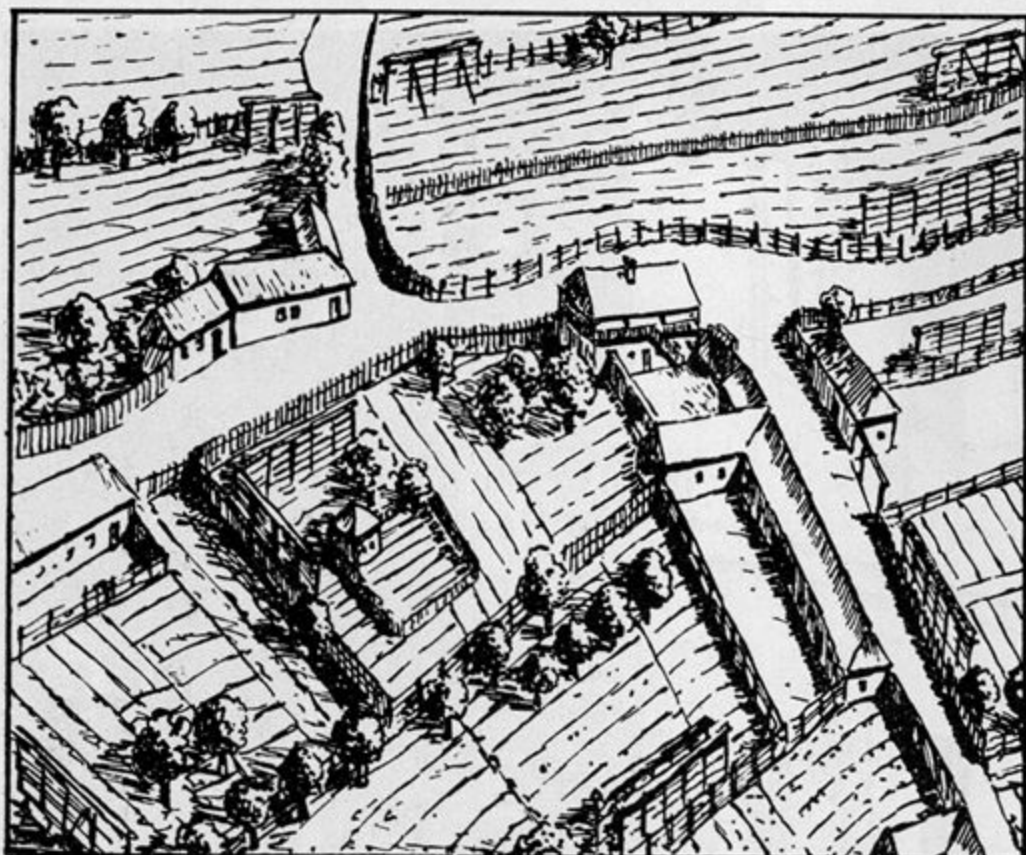
1750—1850, Tom. II, fol. 33—35; IV, fol. 114; VII, fol. 41 do 42; X, fol. 201; fol. 29; XXI, fol. 271; XXII, fol. 29, vse v arhivu Narodnega muzeja v Ljubljani.

Seznamki ljubljanskih hišnih posestnikov od 1787 do 1902.

Uradni šematizmi ljubljanskega gubernija od 1796—1848. Izpiski iz pol ljudskih štetij za mesto Ljubljano 1830, 1857, 1869, 1880, 1890, 1900 in 1910 v domovinskem uradu mestnega poglavarstva v Ljubljani.

Mnoge osebne podatke o radovljiških Hudovernikih je blagovoljno dala prečast. m. Eleonora Hudovernik v uršulinskem samostanu v Ljubljani, podatke o Kandučevih in ljubljanskih Hudovernikih pa gospod Josip Hudovernig v Ljubljani.

BLATNA VAS LETA 1670. (po risbi v Valvazorjevi zbirki)
Hudovernikova hiša je na skrajnem levem robu slike

večje stavbe, v katerih spoznamo pristave ljubljanskih meščanov, ki so tod imeli svoje vrtove.

Taka pristava, ki je stala na voglu današnje Dalmatinove ulice, je bila predhodnica nekdanje Štrukljeve gostilne in današnjega hotela Štrukelj. Levo od nje proti severu je bila prav tako pristava z obsežnimi vrtovi, predhodnica poznejše Hudovernikove hiše, ki je predmet te razprave.

Ta pristava (Hofstatt) s sosodnim velikim vrtom in pripadajočimi 3 njivami na ljubljanskem polju je bila pred 250 leti podložna komendi nemškega križevniškega reda v Ljubljani. Šele leta 1738., ko je mestni magistrat kupil večino posestev te komende na severu Ljubljane, je prišla pod mestno gosposko.

I. STAREJŠI LASTNIKI

1. RODBINA DE ALBERTIS

Ob koncu 17. stoletja je bila pristava v lasti ljubljanske trgovske rodbine *De Albertis*, ki so se bili pojavili v Ljubljani prvič okoli l. 1639. kot kramarji na čevljarskem mostu v osebi Zuana de Albertis¹ ter tam obratovali do l. 1668. Z Janezom Krstnikom de Albertis, najbrž Zuanovim sinom, se dvigne rod v trgovski stan. Janez de Albertis je bil sprva v službi pri svojem svaku, trgovcu Karlu Riccardiju, poročnem z njegovo sestro Katarino de Albertis, po Riccardijevi smrti (1662) pa je prevzel njegovo trgovino in hišo, ki je stala na voglu Glavnega trga in Ključavničarske ulice (današnja Samčeva hiša, Mestni trg 21).

Iz zakona z ženo Marijo Elizabeto sta se Janezu Krstniku de Albertis med ostalimi rodila sin Marko Anton (1678) in hčerka Marija Regina (1683), ki je bila v prvem zakonu poročena s trgovcem Janezom

¹ Njegova vdova Magdalena de Albertis je prosila l. 1668. magistrat za znižanje najemnine v prodajni lopi na čevljarskem mostu (mestni sodni zapisnik 1668, fol. 167). L. 1670. se ne navaja več kot najemnica.

² Vse te rodbine (Albertis, Galliard, Riccardi, Tazolli) so bile laškega pokolenja ter so tvorile z nekaterimi drugimi (Menegaglia, Reya, Radeschini, Reymondi, Vannino,

Feliksom Tazollom, v drugem pa s trgovcem Janezom Gottliebom Galliardijem.²

Marko Anton de Albertis je po očetovi smrti (26. januarja 1709) nadaljeval njegovo trgovino na Glavnem trgu; vpisan pa je kot trgovec v mestnih davčnih urbarjev že od l. 1705. do 1725. V tem letu je umrl ter zapustil poleg žene iz drugega zakona Eve še sina Janeza Antona iz prvega zakona (z ženo Jero), ki sta se pa morala skozi desetletja tožariti za svojo dediščino z ostalimi dediči, zlasti z Janezom Galliardijem. Vdova je pri tem obubožala in dobivala naposled od magistrata mesečno podporo, sin Janez Anton de Albertis pa se od l. 1728. ne omenja več v nobenem mestnem davčnem seznamku, dokaz, da ni nadaljeval očetove trgovine.

Edino kar mu je še ostalo po očetu Marku Antonu, je bila pristava v Blatni vasi, ki pa jo je še pred l. 1743. prodal puškarju in meščanu Janezu Rotarju. Odslej se za Janezom Antonom de Albertis kakor tudi za vso to rodbino izgublja vsaka sled.

2. ROTARJI

Novi lastnik domca v Blatni vasi, Janez Rotar (Rotter), je bil že l. 1722. puškar in meščan v Ljubljani. Stanoval je v mestni hiši Za zidom, ki je stala, naslonjena na utrjeno vodno obzidje ob Ljubljani, tam, kjer se steka danes Krojaška ulica v Cankarjevo nabrežje. V tej hiši so od nekdanj bivali in delovali puškarji, tako od 1710 do 1725 Jurij Ragelj, od 1725 do 1760 Janez Rotar, od 1760 do 1765 njegov sin Karl Rotar, od 1770 do 1787 Dominik Mayer, od 1787 do 1805 Jožef Mayer. Ko se je konec 18. stoletja odpravilo utrjeno obzidje za vodo na obeh straneh špitalskega mostu in se je od l. 1825. naprej začelo oblikovati tako zvano Frančevo (današnje Cankarjevo) nabrežje, je postala ta hiša prometna ovira in so jo med 1830—1840 podrli.

Janez Rotar, ki sam ni imel svoje hiše v mestu, se je zelo brigal za svoj domec v Blatni vasi, na čigar prostranem vrtu je nemara rad počival od naporov svojega nezdravega obrta. Spremenil je posestvo v svoboden grunt s tem, da je dne 3. marca 1743 odkupil na njem bremenečo umrlino 45 fl. nem. veljave, kakor tudi 10. in 20. penez, tako da je posestvo odslej vpisano v mestnih urbarjih za svobodni grunt (freieigenthumbliche Hueben), od katerega je bilo odrajtovati samo letno urbarščino in morebitne deželne doklade.³

Janez Rotar je zapustil svojo pristavo v Blatni vasi svojemu sinu in univerzalnemu dediču Karlu Rotarju,⁴ ki jo je pa že dne 10. oktobra 1781 prodal za 1030 fl. vrtnarju Juriju Lumberju. Prepis na Lumberja se je v stari zemljiški in zastavni knjigi šempetrskega predmestja izvršil šele 5. novembra 1789.

Čeprav Karl Rotar ni bil dolgo lastnik domca v Blatni vasi, je njegova osebnost za krajevno, pa tudi

Bartolotti, Franzoni) močno italijansko primes v ljubljanskem trgovstvu prve polovice 18. stoletja.

³ Urbarji bivšega komendskega imenja (Der komendisch gewessten magistratischen Gült, 1744—1757) v mestnem arhivu: Bey St. Johannes.

⁴ Tomo II, fol. 33—35 listinske zbirke šempetrskega predmestja v arhivu Narodnega muzeja.

umetnostno zgodovino Ljubljane tako pomembna, da se je treba malo dalje pomuditi pri njem tem bolj, ker je o njem doslej še prav malo znanega.⁵

Karl Rotar, sin puškarja Janeza Rotarja in Marije Kumar, je postal že okoli l. 1778. znamenit graver in vrezovalec pečatov (Siegelschneider, Siegelstecher). Sloves njegovih umetniških del je segal daleč čez meje Kranjske in celo Avstrije.

V krstnih maticah tedanjih ljubljanskih župnij (šenklavške in šempetrške) sicer ni najti njegovega rojstva, vendar se da sklepati po poročnih podatkih njegovega očeta Janeza v zvezi s podatki njegove osmrtnice,⁶ da je bil Karl Rotar rojen v Ljubljani okoli l. 1743.

Sprva se je učil pri očetu z mlajšim bratom Janezom puškarstva, toda kmalu ga je gnala prirojena darovitost, da je začel sprva na puškah, potem pa tudi na drugih predmetih vrezovati železne in kovinaste obloge. Okoli l. 1763. je odšel na Dunaj, kjer ga je njegov rojak in slavni vrezovalec Jernej Andrej Šega temeljito izobrazil v vseh panogah vrezovalne umetnosti, zlasti pa v vrezovanju pečatov, ki je bila tedaj še zelo iskana in dobro plačana obrt. V tej obrti je dosegel Karl Rotar, ko se je vrnil v Ljubljano, prav umetniško popolnost in veljal za najboljšega vrezovalca grbov in pečatov na jugu države. Med stalne svoje naročnike je štel ne samo kranjske deželne stanovne, kranjsko plemstvo, družbo ostrostrelcev v Ljubljani itd., ampak je prejemal naročila tudi z avstrijskega dvora na Dunaju, iz Angleške in Peterburga.

Njegov mlajši brat Janez Rotar, rojen okoli l. 1748., je podedovano očetovo obrt puškarstva dvignil do ne navadne višine, tako da je slovel za enega najboljših puškarjev v Avstriji. Ta Janez Rotar je bil (izza 8. februarja 1773) poročen z Rozalijo Göttinger, a je že mlad umrl dne 31. januarja 1781 v hiši Za zidom 262, zapustivši vdovo in petletnega sina Janeza Žigo.

Po bratovi smrti se je Karl Rotar umaknil iz javnega življenja, prodal svojo pristavo v Blatni vasi in se preselil najprvo v Dittlovo hišo na Sv. Petra cesti 142 (danes št. 7), potem pa v Peter Supančičevo (pozneje Šuprovčevo) hišo⁷ na Marijinem trgu 44. Tam je dne 19. januarja 1804. umrl za živčno mrzlico.

3. LUMBERJI

Dosedanji gospodarji naše pristave, ki je dobila ob prvem številjenju mesta številko 128 Šempetrsko predmestje, niso stalno živeli na tem posestvu niti od njega. V tem pogledu je bila ta pristava slična sosedni pristavi s št. 129, ki je stala na voglu tako zvane Premegarske (danes Dalmatinove) ulice ter bila v lasti bogatega jerharja Nikolaja Schlechterja, ki pa je stanoval na Marijinem trgu.⁸ Prav tako je na voglu Polj-

⁵ O njem prav na kratko Hoff, Gemälde von Krain II, str. 60, in po njem Radics, Umetelnost in umetelna obrtnost Slovencev v LMS 1880, s. 50.

⁶ Laib. Ztg. 24. januarja 1804, Inländische Begebenheiten, kjer se omenja, da je umrl v 61. letu.

⁷ Ta hiša je stala na voglu Slonove (danes Prešernove) ulice in je imela od l. 1805. številko 49, od l. 1877. pa številko 43. Po potresu so jo podrli.

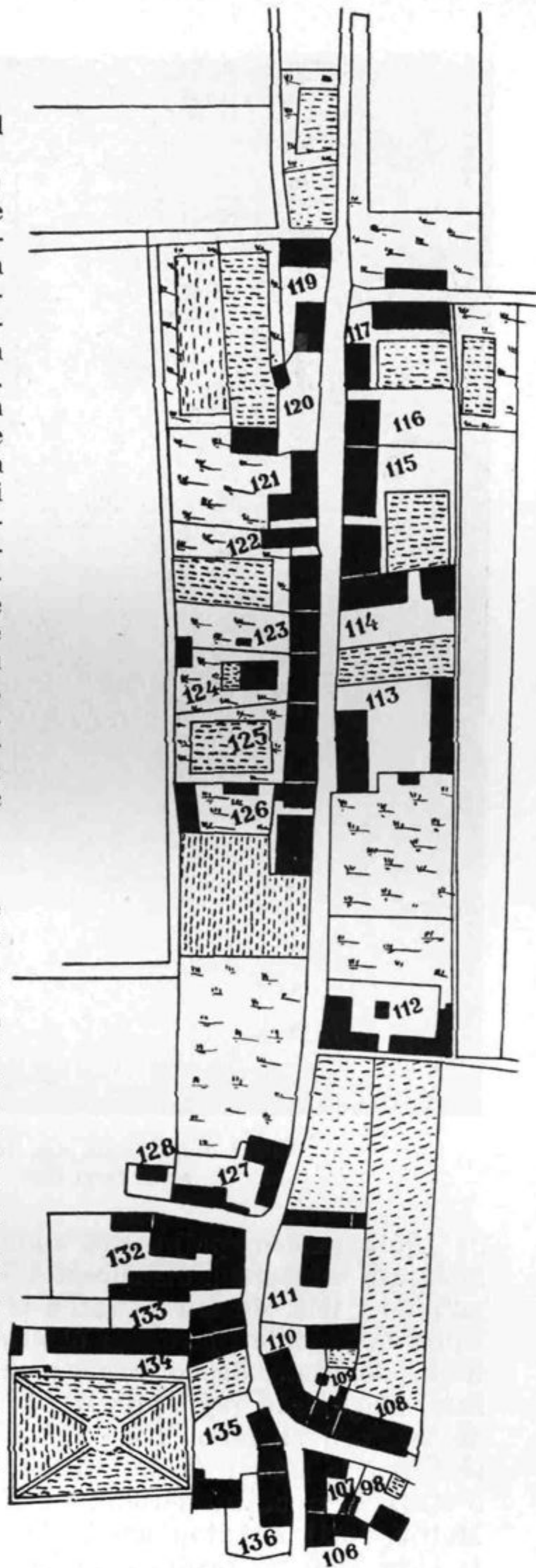
⁸ Pristava je pozneje prešla v last krčmarja in voznika Jožefa Černeteta, za njim pa Franceta Štruklja. Danes stoji na tem mestu hotel Štrukelj.

BLATNA VAS LETA 1825. (po katastrski mapi)

V sredi poteka od spodaj navzgor (smer: jug - sever) glavna ulica Blatne vasi, današnja Kolodvorska ulica. Prva ulica, ki se steka vanjo z leve, je današnja Dalmatinova (prej Dolga) ulica. Domačija na tem voglu s št. 127 je predhodnica hotela Štruklja. Nanjo meji njiva, v katere gornjem koncu stoji hiša št. 126, predhodnica Hudovernikove hiše št. 23. Od nje se vrste proti severu hišice št. 125—121, ki še danes stoje (št. 25—33). Njih domača imena so bila: Kurent (125), Kranjc (124), Hrušovec (123), Habé (122) in Mežan (121).

Blatna vas se je nehala na severu pri hiši št. 129 (Kušar), ki je stala na voglu današnje Pražakove ulice odnosno pri Prelihovi, pozneje Drelsetovi hiši št. 117, kjer se je stekala z vzhoda stara pot iz Vodmata, današnja Slomškova ulica.

Na desni strani Kolodvorske ulice, tam kjer se cepi od nje takratna Poljska, (danes Komenskega) ulica, stoji dr. Koglova pristava št. 112, od l. 1830. last Gašperja Kanduča.

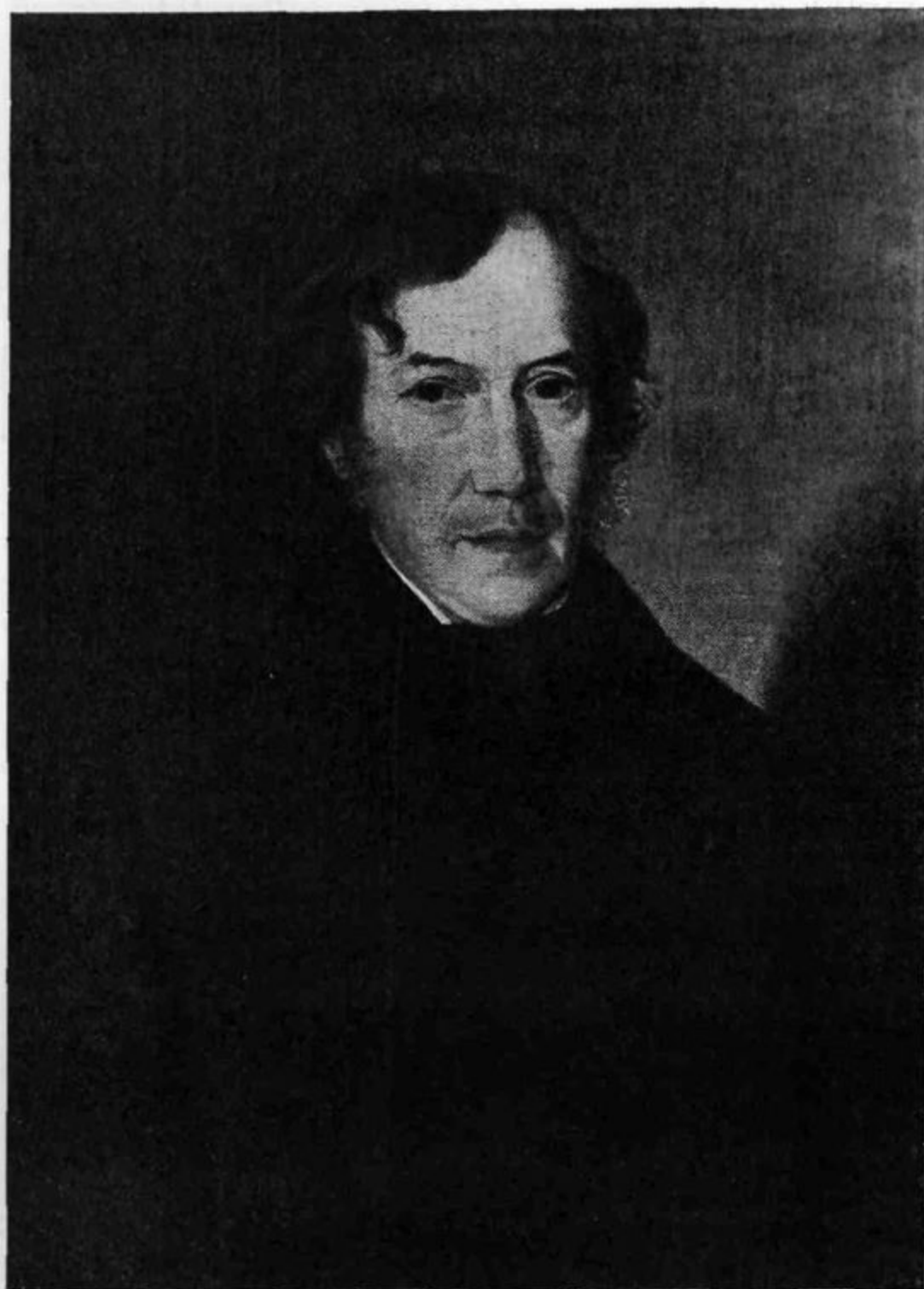

ske (današnje Komenskega) ulice nasproti Lumberjeve hiše stala večja pristava številko 115 Šempetrskega predmestja z obsežnimi vrtovi, katere lastniki so stanovali v mestu (od 1787 do 1808 pl. Gasperini, od 1806 do 1830 protomedik dr. Karl Bernard Kogl).

Le proti severu se je vrstilo za Lumberjevo hišo 5 do 6 pritličnih kmetskih hiš, sezidanih tesno vsak-sebi, z dokaj razsežnimi dvorišči in vrtovi proti zapadu. Njih lastniki so bili izvečine vozniki in izvoščki (Holzfuhrmann, Lohnkutscher). Od njih so se nekateri držali na hiši skoraj do naših dni, tako Kukci na št. 21 (25), Jankoviči na št. 27 (31), Potočniki na št. 29 (33) in Kušarji na št. 33 (37).

Jurij Lumber je kot prvi novoselec bivše Albertijeve odnosno Rotarjeve pristave poskusil živeti od tega posestva, ki je obsegalo vrt pri hiši in 3 njive

PRIMOŽ HUDOVERNIK star. (1772—1845)
Slikal Pavel Kūnl

na Ljubljanskem polju. Kot stalno nameščen vrtnar bližnjega samostana diskalceatov na Dunajski cesti je računal s tem, da mu bo razen te službe tudi obdelovanje in gojenje njegovega obširnega vrta za hišo že toliko donášalo, da bo mogel preživeti sebe in mlado ženo Magdaleno roj. Majeršič, ki jo je l. 1781., star 46 let, vzela za ženo. Toda račun se mu ni obnesel. sčasoma je moral skrbeti poleg sebe in žene še za 5 otrok, ki so se mu narodili v l. 1782. do 1799. (sinovi Matija, Jurij in Anton, hčerki Alojzija in Neža). Ostal je sicer tudi po razpustu diskalceatskega samostana še za vrtnarja pri njihovih naslednikih, usmiljenih bratih, a donos te službe je bil prepičel za tako veliko družino; tudi leta so njega že začela pritiskati, dolgovi pa posestvo.

Ko je dne 7. decembra 1800, star 65 let, umrl v bolnišnici usmiljenih bratov na Dunajski cesti 24, so dolgovi skoraj dosegli vrednost njegove domačije.

V tej stiski se je našel rešitelj posestva v osebi 29 letnega vrtnarja Jožefa Voltiča z Zg. Šiški, ki je zasnubil najstarejšo domačo hčerko, 19 letno Marijo Lumber. V ženitovanjskem pismu z dne 28. maja 1801 se je ženin zavezal, da bo svoje priženilo 1400 fl. porabil za poravnavo dolga na hiši, zato pa je bodoča tašča, vdova Magdalena Lumbar v svojem imenu in kot varuhinja ostalih mladoletnih otrok prepustila zaročencema v last domačijo št. 128 Šempetrskega predmestja s pripadajočim vrtom in 3 njivami na Ljub-

ljanskem polju (Krevlja, Pri grmu in Pri ferdamanem kozovcu) ter privolila v to, da se izvrši prepis v zemljiški knjigi. Dne 8. junija 1801 sta se zaročenca poročila pri Frančiškanih in prevzela nato domačijo v Blatni vasi.

O ostalih Lumberjevih otrocih vemo le za Jurija Lumberja, ki se je okoli l. 1827. poročil z Marijo Selanovo iz Trnovega in živel med 1828—1850 v Trnovem 39 kot voznik.

4. VOLTIČI⁹

Tudi Jožef Voltič, doma iz Št. Vida pri Stični, je kot edini samostojni vrtnar v Blatni vasi poskušal svojo srečo na novem domu št. 128. Žena Marija roj. Lumber mu je rodila 3 otroke (Marijo, Matijo in Antona), a umrla l. 1813., stara šele 31 let. Mladi vdovec se je že naslednjega leta poročil z 28 letno Marjeto Vadej, hčerko hišnega posestnika Ignacija Vadeja ter imel z njo 3 otroke (Antonijo, Marijo in Janeza Miho).

Vrtnarstvo, s katerim se je spočetka izključno ukvarjal, pa mu ni donášalo dovolj zaslužka, zato se je že od l. 1808. poprijel obrta, ki so ga izvrševali vsi njegovi sosede v Blatni vasi, namreč prevoznštva. V naslednjih letih ga je čedalje bolj izvrševal, tako da mu je ob smrti bil že glavni poklic. Umrl je, star 55 let, 19. septembra 1821 na svojem domu v Blatni vasi, št. 126 (po novem številjenju).

Vdova Marjeta Voltič je ostala na posestvu, ki se je takrat cenilo na 2469 fl., po odbitku davščin pa na 1964 fl., sama s 6 nedoletnimi otroki iz prvega in drugega zakona, razen tega je živela na hiši še Voltičeva mati. Na podstavi izročila z dne 18. aprila 1823 in poravnave z dne 3. oktobra 1826 je bilo prepisano posestvo na vseh 6 otrok, otroci iz prvega zakona (Marija, Matija in Anton), ki jim je bil za varuha določen trgovec Gašper Kanduč, pa so imeli prejeti iz očetove zapuščine še vsak po 200 fl.

Vse te okolnosti so hudo obremenjevale vdovo; vrtnarstvo ji ni donášalo skoraj nič, prevoznštvo pa je pa smrti Jožefa Voltiča prenehalo. V tej stiski se je dne 14. februarja 1825 poročila s svojim hlapcem Jakobom Liparjem; z njim je dobila vsaj moško moč k hiši, ki ji je pomagala pri prevoznštvu.

Vseeno pa je gospodarstvo čedalje bolj hiralo. Voltičevi so se zatekali k bogatemu varuhu Kanduču, ki jim je od l. 1825. naprej posojeval večje vsote, a jih tudi vknjiževal na hišo. Sinovi iz prvega zakona so se polagoma odseljevali s hiše, ko so prihajali do kruha, hčerko Marijo, roj. 17. oktobra 1810, pa je okoli 1829 vzel Andrej Podkrajšek v Trnovem 25.

Ker se dolgovi niso odplačevali, so proti koncu l. 1839. dosegli že vsoto 1992 fl. Posestvo se je gnalo na izvršbo in dne 15. junija 1840 je bila hiša št. 126 v Blatni vasi z vrtom, 3 njivami na Ljubljanskem polju in njivo na Friškovcu na dražbi domaknjena najvišjemu ponudniku, bivšemu varuhu Voltičevih otrok, Gašperju Kanduču za 3700 fl. Prepis na njega se je izvršil v zemljiški knjigi dne 23. januarja 1841.

O nadaljnji usodi Voltičeve rodbine nam zemljiška in zastavna knjiga šempetrskega predmestja ne vesta ničesar povedati. Prav tako ni Voltičevih najti v drugih uradnih spisih.

⁹ V maticah Woltitsch in Boltitsch, v zemljiški knjigi Woltitsch in Woltschitsch.

II. NOVEJŠI LASTNIKI

1. GAŠPER KANDUČ

Novi gospodar je dal takoj staro Voltičevo hišo v Blatni vasi 126 do tal podreti. Na njenem mestu si je l. 1841. sezidal enonadstropno, 20 m dolgo, čedno fasadirano meščansko hišo z 9 okni v prvem nadstropju, dočim so hišna vrata delila pritličje v dva neenaka dela, od katerih je imel levi tri, desni pa 5 oken na ulico. Na južnem koncu hiše je potekal čez 2½ m visok zid do sosednega Černetovega (pozneje Štrukljevega) posestva. Na tem koncu hiše, tik pred početkom vrtnega zida, je bila vzdana v višini 1½ m od cestnih tal ovalna, ½ m visoka vdolbina, v kateri je bilo razpelo, vedno okrašeno s cvetjem. Podboji hišnih vrat so bili iz domačega marmorja; v sredi nad vhodom so bile vklesane začetnice gospodarjevega imena C. C. (= Caspar Candutsch) in leto zidave 1841. Za gospodarske potrebe posestva so služila široka lesena vrata na severnem koncu hiše, ki je mejil na Kukčevo posestvo št. 125.

Takšna je bila zunanja podoba nove Kandučeve hiše, ki se je neizpremenjena ohranila skoraj eno stoletje.

Njen graditelj in prvi gospodar je bil izrazita osebnost v takratnem gospodarskem pa tudi upravno-političnem življenju Ljubljane, tako da je treba o njem spregovoriti malo obširneje.

Gašper Kanduč se je rodil dne 30. decembra 1768 na Koroškem, na ozemlju gospostva Federauna pri Beljaku ter je začel trgovino izvrševati okoli l. 1792., najbrže v Beljaku. Imel je brata Andreja, ki je bil med 1810—1820 trgovec v Pliberku, kjer se mu je iz zakona z Marijo Findenik rodila dne 25. novembra 1814 hčerka Katarina.

Okoli l. 1798. je prišel Gašper Kanduč v Ljubljano ter tu odprl v dr. Koglovi hiši v Čevljarski ulici (danes Jurčičev trg 1 odnosno Čevljarska ulica 1) kot naslednik trgovca Jožefa Matije Miheliča trgovino s špecerijskim blagom. Že 8. novembra 1799 je bil sprejet med ljubljanske meščane, leto za tem (dne 20. aprila 1800) pa se je poročil v Križankah z Jožefo Jugovic iz bogate meščanske rodbine Jugovicev iz Kranja. Za priče sta mu bila dr. Janez Golmajer in trgovec Jožef Wurschbauer.

Istega leta je postal član reprezentance ljubljanskih trgovcev, l. 1806. je bil že nje podnačelnik.

Leta 1810. je preselil svojo trgovino v Franc Domianovo hišo na Velikem trgu 260 (danes Mestni trg 22), ter jo dne 10. novembra 1815 v Domianovem konkurzu izdražil. Tam se je razen s špecerijsko trgovino pečal tudi s komisijskimi in spedijskimi posli (Trst in Koroška), pri katerih je zlasti v Napoleonovih časih znatno obogatel. Za francoskega medvladja v ilirskih deželah ga je ilirski guverner Bertrand dne 13. januarja 1812 imenoval za člana ljubljanskega občinskega sveta in istega leta še za člana ljubljanskega trgovskega sodišča. Tudi po odhodu Francozov in vzpostavitvi avstrijske vlade se je znal Kanduč vzdržati na tem sodišču in bil od 1817 do 1824 celo njegov predsednik.

Neoporečne zasluge za dvig denarnega gospodarstva Ljubljane in cele Kranjske si je pridobil Kanduč s tem, da je ustanovil dne 4. novembra v zvezi s še

FRANČIŠKA HUDOVERNIK ROJ. KRISTAN (1788–1863)
Slikal Pavel Kūnl

štirimi ljubljanskimi meščani in županom Janezom Nepomukom Hradeckim Hranilnično društvo (Sparcasseverein) v Ljubljani, ki se je razvilo sčasoma v mogočno Kranjsko hranilnico, današnjo Hranilnico dravske banovine v Ljubljani. Za prvo dobo, dokler se ni našla v Galetovi hiši na Mestnem trgu 1 posebna pisarna, je Kanduč rade volje prepustil Hranilničnemu društvu v poslovanje del svoje trgovske pisarne na Mestnem trgu 260 in mu dal tudi svojega knjigovodjo Ivana Khama kot kontrolorja na razpolago. Ostal je društvu odnosno hranilnici zvest do smrti in bil od l. 1820.—1893. tudi član njenega kuratorija.

Leta 1825. se je Kanduč začel počasi odmikati trgovskim poslom, ki jih je bil izvrševal polnih 33 let. Svojo špecerijsko trgovino je prodal trgovcu Mihi Kuku, spedijsko in komisijsko podjetje pa trgovcu Karlu Lambertu Luckmannu, ki ga je že od vsega početka tudi denarno podpiral. Vendar si je ob svojih 60 letih ohranil še toliko prožnosti in podjetnega duha, da se je kmalu nato lotil žimarske industrije v Kranju odnosno Stražišču, ter jo vodil do leta 1832., ko jo je prodal Gašperju Prevcu.

Istega leta je sprejel, 62 let star, častno mesto meščanskega svetnika¹⁰ (bürgerlicher Rat) pri ljubljanskem magistratu, ki ga je opravljal še celih 16 let.

¹⁰ V nasprotju z magistratnim svetnikom, ki je bil plačan uradnik magistrata.

KATARINA HUDOVERNIK ROJ. KANDUČ (1814–1886)
Slikal Miha Stroj

Sicer pa je že malo prej sklenil, da se umakne iz stanovanja v stari in zatohli svoji hiši na Mestnem trgu v naravo. V ta namen je bil kupil dne 16. februarja 1830 bivšo pristavo¹¹ svojega prijatelja, protomedika dr. Karla Bernarda Kogla v Blatni vasi 112 na voglu tedanje Poljske ulice s krasnimi, obširnimi vrtovi ter si tam sezidal lično enonadstropno hišo, v kateri so stanovali tudi njegovi in ženini sorodniki. Svojo hišo na Mestnem trgu 260 (danes 22) je 28. decembra 1836 prodal trgovcu Francetu Ks. Souvanu za 14.000 fl. v srebru.

Medtem mu je umrl brat Andrej Kanduč, trgovec v Pliberku, zapustivši mlado hčerko Katarino povsem osirotelo in samo v tujini. Ker Gašper Kanduč ni imel otrok, je vzel bratovo hčerko Katarino za svojo in jo imel odslej pri sebi v Ljubljani. Veljala je že takrat za njegovega glavnega dediča. Kmalu se je pojavil za njo ženin v osebi podjetnega 27 letnega trgovca Primoža Hudovernika iz Radovljice. Poroka je bila 9. oktobra 1838 pri Sv. Petru; opravil jo je stolni prošt Luka Burger, za priči sta bila protomedik dr. Karl Bernard Kogl in radovljiški okrajni sodnik Anton Perko. Mladoporočenca sta bivala nekaj let pri Kandučevih v njihovi hiši št. 112, leta 1841. pa sta se

¹¹ Lastniki te pristave in njenih vrtov so bili od 1787 do 1800 Friderik pl. Gasperini, »k. k. Oberstwachmeister«, od 1800–1806 njegova sinova Venčeslav in Bernard, od 1806–1809 dr. Karl Bernard Kogl, od 1809–1820 Alojzij Zitterer, od 1820–1830 dr. Karl Bernard Kogl, od 1830 do 1853 Gašper Kanduč.

vselila v enonadstropno hišo, ki jo je dal Gašper Kanduč na mestu nekdanje Voltičeve domačije nemara prav zanju sezidati.

Kandučeva sta bila pravi lik premožnih ljubljanskih patricijskih rodbin takratne dobe. Ob vsej tvegavosti in časih brezobzirni (primer Voltič!) podjetnosti gospodarja jima je potekalo življenje v udobnosti in zadovoljstvu, ki bi bilo popolno, če bi se jima bili rodili otroci. Kanduča sta bila oba zelo pobožna in knezoškof Anton Alojzij Wolf je bil vsak teden pri njih v gosteh. Še danes hranijo v Hudovernikovi hiši št. 12 pod steklenim poveznikom majhno monštranco z relikvijami, verjetno škofov dar, in Layerjevo sliko zadnje večerje, na kateri ima eden izmed apostolov (edini, ki je obrit) škofove poteze.

Da rodbina ni bila brez umetniških ambicij, dokazujejo znani slike Fortunata Berganta Ptičar in Prestar in lepa Langusova kopija madone po Rafaelu, nadalje cela vrsta Strojevih portretov, ki so pozneje prešle v last Hudovernikovih.

Kandučeva sta v svoji hiši št. 112 živela še 22 let po vselitvi vanjo. Leta 1852. pa sta oba hitro zapored umrla: dne 24. maja Jožefa Kanduč za sušično mrzlico, dne 15. junija pa Gašper Kanduč za ostarelostjo.

V svoji oporoki je postavil Gašper Kanduč svojo nečakinjo Katarino, omoženo Hudovernik, za univerzalnega dediča vsega svojega premoženja. Prepis na njeno ime se je izvršil v zemljiški knjigi dne 31. decembra 1856 na temelju prisojila z dne 6. maja 1856.

2. HUDOVERNIKI ¹²

Od l. 1853., ko je podedovala Katarina Hudovernik premoženje svojega strica Gašperja Kanduča in s tem tudi hiši št. 112 in 126 v Kolodvorski ulici, je obdržala te hiši trdno v svoji lasti ter jih ni delila z nikomer, niti s svojim možem.

¹² Ime Hudovernik je čisto slovensko, zato ga tudi tako pišemo, sledeč prvotnim vpisom (n. pr. v zemljiški knjigi). Ker so Hudoverniki bivali v Spodnjih Lazih po vsej verjetnosti že pred izbruhom verskih razprtij na Kranjskem, ne gre imena izvajati iz njih večje ali manjše vernosti (hudovernik po enih: zelot, po drugih krivovernik), ampak iz krajevnih posebnosti njihovega posestva. Hudovirnik (pozneje Hudovernik) bi bil torej kmet, ki mu je domačija blizu hudovirja, to je kraja, kjer voda hudo vre iz tal (Pleteršnik I, s. 287).

JUŽNI TRAKT JOSIP HUDOVERNIKOVE HIŠE NA VOGLU KOLODVORSKE IN KOMENSKEGA ULICE, V KATERI OBRATUJE OD L. 1909. PRVA KRANJSKA IZDELOVALNICA PREŠITIH ODEJ

In vendar se je pokazal *Primož Hudovernik* vrednega naslednika svojega tasta ter znal z novimi podjetji množiti premoženje, ki mu ga je prinesla žena v zakon.

Ljubljanski Hudoverniki izvirajo po Primožu iz Radovljice, po njegovem očetu Primožu star. pa iz Spodnjih Lazov 3 pri Gorjah, kjer so Hudoverniki izpričani že l. 1596. in kjer so se obdržali do danes. V drugi polovici 18. stoletja sta kmetovala na gruntu celozemljak Andrej, za njim pa njegov sin Jakob Hudovernik. Jakobov sin Primož Hudovernik star., rojen l. 1772. v Spodnjih Lazih, se je v začetku 19. stoletja priselil v Radovljico in si tam s trgovino pridobil veliko premoženje.¹³

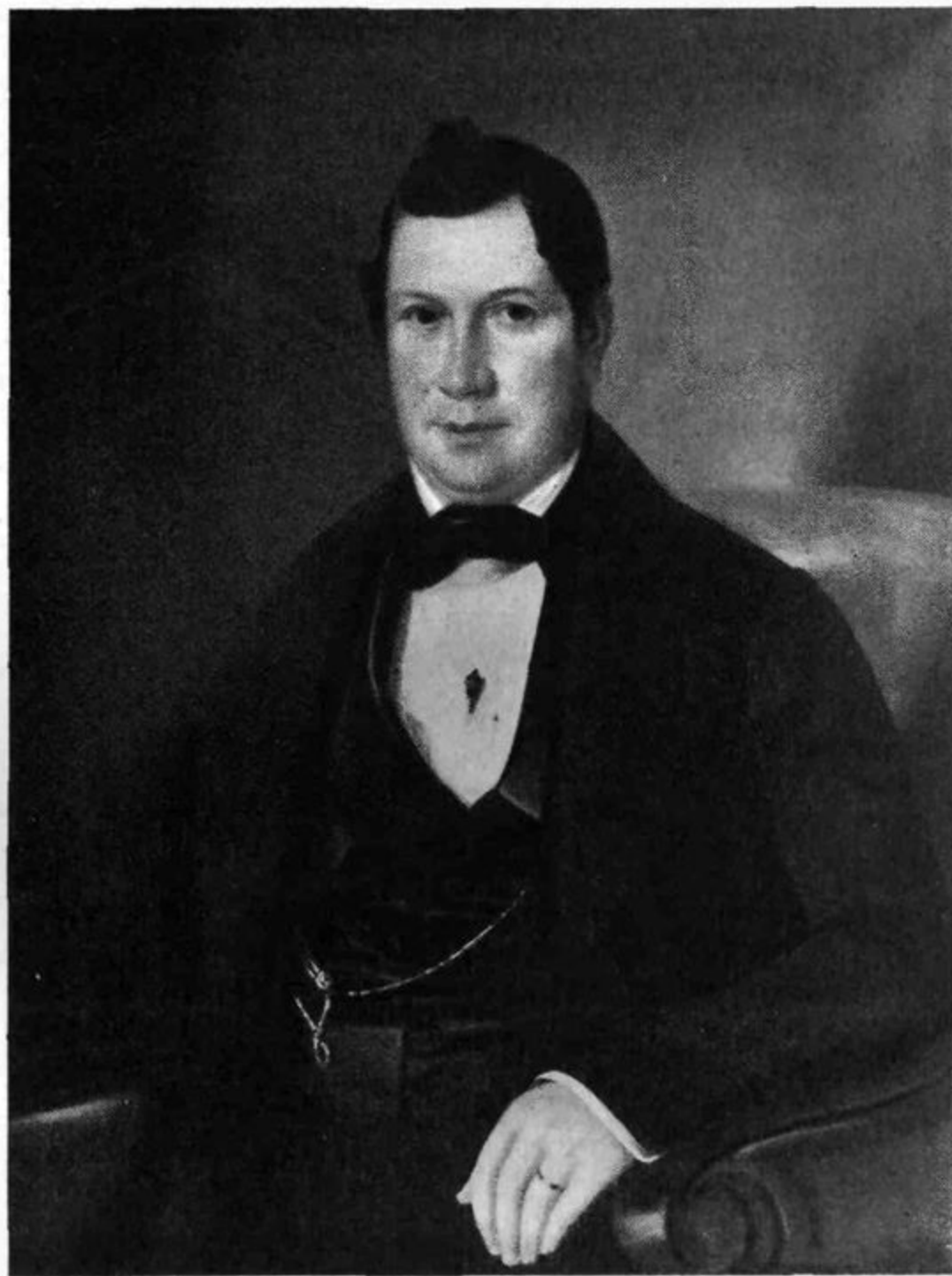
Njegov drugorojeni sin *Primož Hudovernik ml.*, roj. 1. julija 1811 v Radovljici 3, je okoli l. 1830. prišel v Ljubljano, se tu izučil v trgovskem poklicu ter bil med 1833—1837 poslovodja v špecerijski in semenski trgovini starega Ferdinanda Schmidta na Kongresnem trgu 28 (poznejša Miha Kastnerjeva trgovina, Kongresni trg 11).

Kmalu po poroki s Katarino Kandučevo, najpozneje pa l. 1840., je ustanovil v Kolodvorski ulici 112 trgovino z deželnimi pridelki (zlasti z medom in voskom), ki jih je izvažal na Koroško, Gor. Štajersko in severne avstrijske dežele.

L. 1857. je kupil od Gašperja Prevca v Kranju njegovo žimarsko in sitarsko industrijo v Stražišču, ki je obratovala s 40 lesenimi statvami preproste sestave. Hudovernik je takoj uvedel v obrat statve sodobnejše konstrukcije in jih sčasoma pomnožil na 120. V tem podjetju je za časa največjega razmaha delalo nad 100 oseb. Potrebna žima se je dobavljala preko Hamburga iz Rusije in sicer 200—250 centov na leto.

Sčasoma je postal Primož Hudovernik poleg Antona Globočnika in Janeza Benedika glavni predstavnik žimarske industrije v Stražišču. Njegova trgovska hiša je stala na glavnem trgu v Kranju nasproti tedanji Ogrinčevi hiši, vstric Mayerjeve gostilne. Izdelki podjetja, zlasti njegova sita, so zaslovela daleč čez meje avstrijske države. Že na svetovni razstavi v Londonu 1862 je dobil Hudovernik zanja priznalno diplomo, na svetovni razstavi v Parizu 1867 bronasto svetinjo, na dunajski svetovni razstavi 1878 veliko bronasto, na industrijski in poljedelski razstavi v Trstu 1882 pa zlato priznalno svetinjo.

¹³ *Primož Hudovernik star.* je imel poleg obširnih posestev tudi 6 hiš v Radovljici, med njimi veliko dvonadstropno (danes Fürsagerjevo) hišo vstric Dovžanove gostilne. V zakonu (8. februarja 1808) s Frančiško Kristan iz premožne fužinarske hiše v Kropi se mu je rodilo 16 otrok. Izmed njegovih sinov je bil *Ignacij*, roj. 18. julija 1813, akademski slikar (umrl okoli 1840 na potovanju v Italiji), *Viktor*, roj. 1814, zdravnik na Moravskem, *Friderik*, roj. 18. julija 1820, lokalist na Rovih, potem od 1866—1901 župnik v Lescah (umrl 16. marca 1905 v Kranju), *Janez*, roj. 22. junija 1823, sodni pristav v Stični, potem v Novem mestu (njegov sin je bil notar Aleksander Hudovernik, zaslužni pravnik in prvomestnik Ciril-Metodove družbe). V Radovljici sta ostala sinova *Jernej*, roj. 1816, umrl 1893 (njegov sin Vinko, roj. l. 1866., je bil ravnatelj Radovljiške hranilnice, hčerka Jožefa, roj. 1863, pa deluje kot m. Eleonora še danes v uršulinskem samostanu v Ljubljani) in *Franc Serafin* (1825—1888), ki je podedoval očetovo premoženje. Od Serafinovih moških potomcev živi samo še njegov vnuk Alfred Hudovernik v Mariboru.

PRIMOŽ HUDOVERNIK ml. (1811—1889)
Slikal Miha Stroj

Hudovernik je bil tudi med prvimi člani trgovske in obrtne zbornice za Kranjsko in izvrševal to funkcijo do l. 1859.

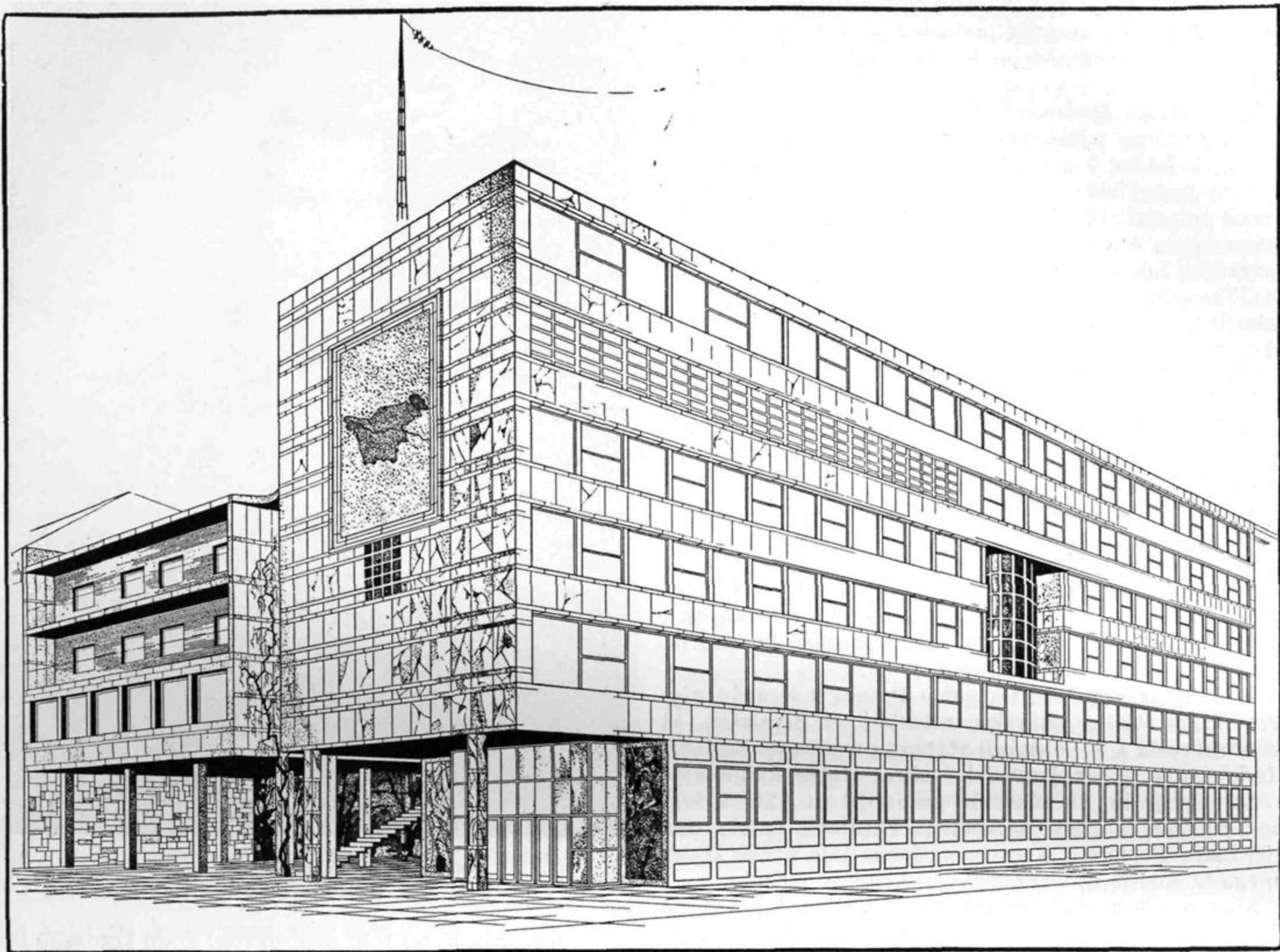
S kakšno ljubeznijo in razumevanjem se je Primož Hudovernik posvetil svojemu žimarskemu podjetju, kažejo njegovi zapiski iz l. 1878., ki jih hrani njegov vnuk, gospod Josip Hudovernig v Ljubljani, in ki jih tu podamo v slovenskem prevodu, ker nam lepo razsvetljujejo dvig in upadanje domačega žimarstva v 19. stoletju.¹⁴

¹⁴ *Zapiski Primoža Hudovernika o žimarski domači obrti l. 1878.:*

»Sita iz žime so se po ustnem izročilu začela izdelovati v začetku 17. stoletja v Stražišču pri Kranju. Spočetka so tkalci izdelovali samo sita preproste vrste in tudi teh le toliko, kolikor so jih zmogli po svojih denarnih sredstvih. Potrebno žimo so naročali na Kranjskem. Sčasoma pa so postali Italijani, ki so imeli že od prej stalne zveze s škofjeloškimi platnarji, pozorni na to novo domačo obrt ter jeli nakupovati v Stražišču čedalje več sit. S tem se je v tem obrtu izboljšala ne samo razpečava, ampak tudi kakovost izdelkov, ker so se Stražiščani lotili tudi izdelovanja finejših sit. Ker žime ni bilo več dovolj na Kranjskem, so začeli kranjski prekupci nakupovati velike zaloge žime po Bavarskem in jo potem prodajali z znatnim dobičkom domačim sitarjem. Proti koncu 18. stoletja pa je začela uvažati žimo v naše kraje tudi Rusija, ki je postala danes najmočnejša pa tudi najboljša dobaviteljica tega blaga.

Konec 18. stoletja je ustanovil Natalis Pagliaruzzi prvo večjo izdelovalnico sit v Kranju. Njegovim prizadevanjem

SLOVENSKI DOM

V novi hiši v Kolodvorski ulici 126 se je rodil Primož Hudoverniku dne 15. septembra 1841 sin edinec Jožef, ki se je komaj 20 let star, dne 15. oktobra 1861 poročil z 18 letno Kristino Pavlič, hčerko takrat že umrlega Ignacija Pavliča, bivšega poštarja pri Sv. Ožboltu in poznejšega pivovarnarja v šiški. Mladi par se je vselil v hišo v Kolodvorski ulici 126, iz katere sta se bila Primož in Katarina Hudovernik že l. 1853. po Kandučevi smrti preselila v nasprotno hišo v Kolodvorski ulici 112.

se ima kranjsko sitarstvo zahvaliti, da se je tako razširilo po svetu, saj je Pagliaruzzi svoja sita izvažal v Francijo, Belgijo, Holandsko in Španijo. Največ in s posebnim zaslužkom pa jih je razprodajal na svetovnem sejmu v Sini-gagliji, kjer so se že od nekdanj vsa Gornja in Spodnja Italija zalagali s siti.

Naša sita se tko na lesenih statvah, kakršne so bile pri nas doma običajne. Te statve so bile prej zelo preprosto izdelane, šele l. 1833. so se začele uvajati izboljšane in ročnejše sestave, ki so se do danes ohranile, dasi tudi te niso popolne.

Žima se dobavlja v surovem, neopranem stanju. Pranje in prebiranje žime, sploh vsa potrebna nadaljnja ravnanja z njo vrše posebni delavci. Tkalcem se odmerjajo po številu statev določene množine žime raznih izmer in barv; obračun se vrši vsak teden, ko se oddajajo izdelana sita.

Sina Jožefa je Primož Hudovernik polagoma uvajal v svoja podjetja želeč, da postane nekoč njegov naslednik. Ali usoda je hotela drugače. Jožef je začel bolehati na zavratni pljučni bolezni, ki ji je podlegel, star šele 31 let, dne 24. avgusta 1871. Zapustil je poleg vdove Katarine, ki ga je preživela za celih 57 let († 10. januarja 1928), še troje otrok. Od njih se je poročila hčerka Marija (1885) s trgovcem Viktorjem Schifferjem, Kristina pa (1889) z zavarovalnim ravnateljem Viktorjem Morotom. Rod je nadaljeval sin edi-

Tkalec nima po navadi razen svojih statev nobenega premoženja ter se mu morajo izročati precejšnje vrednosti žime zgolj na upanje; če je stiska velika, pa mu je treba priskočiti še s podporami v gotovem denarju. Kakor v češkem Rudogorju (Erzgebirge) čipkarji, tako so tudi naši sitarji med najrevnejšimi ljudskimi sloji in nimajo, razen nekaj izjem, niti pedi lastne zemlje ter živijo s svojo številno deco tako rekoč iz rok v usta. Ko se jim odvzame delo, padejo v največjo bedo, ker niso izurjeni v nobenem drugem obrtu nego samo v sitarskem.

Razpečavanje naših sit se krči od leta do leta, deloma zaradi rastočega uporabljanja tvorniških sit iz žice, deloma zaradi drugih nevšečnosti v svetovni konjunkturi in batí se je, da bo naša domača industrija docela opešala. Odpuščanja sitarjev, ki so se pri nas deloma že začela, se utegnejo potem še povečati. Kaj potem, če bo zapadlo 400—500 tkalcev v največjo bedo?«

nec Jožef Hudovernig ml., roj. 2. avgusta 1872, ki se je l. 1892. poročil z Ivano Luckmann, hčerko veletrgovca Ivana Luckmanna v Ljubljani.

Dne 11. avgusta 1886 je umrla Primožu Hudoverniku soproga Katarina v starosti 72 let. Šele sedaj je prišel Primož Hudovernik kot njen univerzalni dedič v last obeh hiš v Kolodvorski ulici (112 — 18, 126 — 19), toda že 3 mesce pozneje (9. avgusta 1889) je sledil svoji soprogi v večnost, zapustivši vse svoje imetje vnuku Jožefu Hudovernigu ml. (prisojilo z dne 24. maja 1890).

Jožef Hudovernig ml. je nekaj časa nadaljeval dedova žimarska podjetja. Žimarstvo v Stražišču je opustil že l. 1895., trgovino z deželnimi pridelki v Ljubljani, Kolodvorska ulica 18, pa je vodil v čedalje manjšem obsegu do l. 1914.

Leta 1909. se je odločil, da izrabi obširna skladišča za deželne pridelke, ki jih je dal Primož Hudovernik svojčas sezidati na dvorišču in ob južnem traktu hiše v Kolodvorski ulici 112 (18). V ta namen se je zvezal z Antonom Vrhuncem, poslovodjo tvrdke I. C. Mayer v Ljubljani, in z njim osnoval »Prvo kranjsko izdelovalnico prešitih odej« (obrtni list z dne 25. decembra 1909, reg. št. 153). Po Vrhunčevi smrti (1912) je prevzel tovarno izključno v svoje roke in jo vodi do danes.

Podjetje je v preurejenih prostorih prav lepo uspevalo, saj je bilo prvo ne samo na Kranjskem, ampak tudi v Avstriji, kjer so se izdelovale prešite odeje na tovarniški način s pomočjo posebnih, v Nemčiji naročenih strojev. Tovarna je zaposlovala takoj spočetka 14 delavcev, delala pa je skoraj samo za domači kon-

sum, predvsem v Ljubljani. V prvotni kapaciteti se je vzdržala do l. 1925., potem pa je zaradi rastoče konkurence v Sloveniji (Celje, Škofja Loka) zmanjšala produkcijo na polovico.

Treba se je še na kratko ozreti na nadaljnjo usodo tu obravnavane hiše, Kolodvorska ulica 126, ki je dobila l. 1877. številko 19, leta 1901. pa 23. Kot univerzalni dedič po Primožu Hudoverniku je Jožef Hudovernig ml. podedoval tudi to hišo, a jo že 22. junija 1892 prodal svoji materi Kristini roj. Pavlič, ki je tam preživela svoje ostalo življenje. Po njeni smrti (1928) so hišo podedovali njeni otroci Jožef Hudovernik ml., Marija por. Schiffer in Kristina por. Moro (prisojilo z dne 18. aprila 1928), a so jo že dne 15. decembra 1928 za 620.000 din prodali Delniški tiskarni v Ljubljani. Ta jo je 1. septembra 1929 prodala za 650.000 din tovarnarju Maksu Focku in odvetniku dr. Benotu Sabothyju iz Kranja. Od njih jo je dne 30. julija 1938 kupila s pripadajočim velikim vrtom vred za 1,520.000 din zadruga Lastni dom v Ljubljani.

*

Na mestu ponižne pritlične pristave — kupljene leta 1840. za 3700 fl., se je pred 100 leti sezidala za tiste čase prav postavna in udobna meščanska hiša. Čez nadaljnjih sto let pa raste na istem stavbišču, ki mu gre cena v milijone, Slovenski dom — ponosna palača slovenske prosvete. Tako se v zgodovini in usodi posameznih hiš v malem zrcali tudi razvoj in razmah našega mesta.

„VITALNOSTATISTIČNI ZAVOD“ V LJUBLJANI

D R. F E D O R M I K I Č, šef Odseka za vitalno statistiko Šole za narodno zdravje v Zagrebu

I.

REPLIKA NA ČLANEK G. PROF. VEBRA

Nekateri strokovni prijatelji iz Slovenije so me opozorili na članek g. univ. prof. dr. F. Vebra, ki je izšel v »Kroniki 2. VII. 1940 pod naslovom »Vprašanje vitalnostatističnega zavoda v Ljubljani«. Naprosili so me, da zavzamem stališče napram izvajanju v imenovni razpravi. Sporočili so mi željo g. urednika »Kronike«, da svoje mišljenje iznesem v »Kroniki«. Razmišljal sem, če bi bilo oportuno, da koristno zamisel g. prof. Vebra s kritičnimi pripombami oslabim, predvsem pa, da ga odbijem v času, ko bi lahko pomagal zamisel tudi realizirati. Če sem se kljub temu odločil, da se oglasim, sta bila za to merodajna dva razloga. Prvi razlog je, da potrebujejo nekatera izvajanja g. prof. Vebra korekture, da ne bi javnost, ki čita »Kroniko«, dobila o vsebini pojma vitalne statistike krive predstave. Drugi razlog je, da sem — po sugestiji prijateljev — morda le poklican, da ne zamolčim svojih misli k vprašanju, ki ga je zastavil g. profesor.

Pojem vitalna statistika (življenjska statistika) ima svoj razvoj. Veže se danes s pojmom biometrija (mer-

jenje življenjskih pojavov). Za »Hrvatsko enciklopedijo« sem obdelal pojem biometrije na sledeči način:

»Biometrija je znanost, ki nas uči, kako je treba proučevati kvantitativne izglede vseh življenjskih pojavov v najširšem smislu. To dosegamo z eksaktnimi metodami merjenja in s precizno ter rafinirano matematično analizo. Izraz se je udomačil v 90. letih preteklega stoletja.

S pojmom biometrije je ozko vezan pojem statistike. Pod imenom statistike se običajno razume znanost, ki poskuša s številkami dognati razne pojave. Tako enostavna definicija vodi avtorje kakor tudi čitatelje do tega, da dobivajo o pomenu statistike heterogene pojme. V Nemčiji se je gledalo na statistiko prvenstveno kot na del nauka o državi ter se je identificirala s »Staatenkunde«, t. j. z naukom, ki se bavi z raziskovanjem in opisovanjem družbenih pojavov na temelju popisa prebivalstva. V Angliji je vzknila statistika pod imenom *politična aritmetika*, a danes se razvija dalje pod imenom *vitalna statistika*. Definicij o pojmu statistike je mnogo; preko 120 definicij je znanih. Tudi naš pokojni rojak Žižek je posvetil statistiki in klasifikaciji pojma statistike posebno razpravo (izšla je posthumno).

Dogaja se, četudi redko, da uporabljajo namesto imena statistike izraz *bioaritmetika*. Mogli bi reči, da se naj pojem bioaritmetika definira kot nauk, ki raziskuje življenjske pojave z numeričnimi vrednostmi.

Vidimo torej, da ni bistveno ime obravnavanega pojma, temveč njegova vsebina. G. prof. Veber bi želel, da se predlagani institut bavi predvsem z merjenjem inteligentnosti ter s postavljanjem aktualnih inteligentnostnih meril (testov). Zdi se mi, da bi tako zasnovani delokrog bil preozek.

Predvsem naj nam bo jasno, kaj statistika premore. Kratko rečeno: ona naj pokaže stanje in nato gibanje raziskovanih pojavov. Kadar analizira stanje, naj se ozira na strukturo pojavov ter na variacijo in korelacijo v strukturi. Ko razpolaga s serijo stanj raznih smeri, predvsem z ozirom na čas, pristopa k raziskovanju smeri gibanja.

Mišljenje g. prof. Vebra, da iz strukture lahko zaključujemo na dinamiko, je lahko v izjemnih primerih pravilno, v večini pa ne. V mojih demografskih študijah o zvezah med starostno strukturo in dinamiko rasti prebivalstva mi je ta problem postal popolnoma jasen. Zato mi je izjava g. prof. Vebra preoptimistična ter ne ustreza dejstvu, zlasti pa ne v gospodarstvu, kjer so problemi še bolj zapleteni, a material še bolj heterogen nego v demografskih raziskovanjih.

Tudi na ožjem področju razprave se z gosp. prof. Vebrom ne morem strinjati, namreč, da naj bi vitalnostatistična raziskovanja predlaganega vitalnostatističnega zavoda šele omogočila uspešno delo poklicnih svetovalnic. Iz navedenih definicij in iz koncepcije o statističnem zavodu, ki sledi, se dajo razlogi zato deducirati. Razen tega pa imamo do sedaj v Sloveniji samo eno poklicno svetovalnico.

Ponavljam, četudi mi je misel g. prof. Vebra o potrebi vitalnostatističnega zavoda v Ljubljani simpatična, vendar gornje pripombe najbrže ne bodo odveč. Naj mi bo v naslednjem dovoljeno izraziti lastne misli o organizaciji Statističnega zavoda v Ljubljani.

II.

POGOJI STATISTIČNEGA ZAVODA V LJUBLJANI

Ali so pogoji za statistični zavod v Ljubljani dani? Imamo statistične odseke pri higienskem zavodu, pri okrožnem uradu za zavarovanje delavcev (g. Lah), pri raznih državnih, banovinskih, občinskih in privatnih uradih (Delavska zbornica, Kmetijska zbornica, Industrijska in trgovska zbornica itd.). Razen tega je tu socialnoekonomski institut, ki veže socialne interese heterogenih faktorjev. Nikakor ne smemo pozabiti naše univerze z odličnimi delavci na ekonomskem (g. prof. dr. Bilimovič), socialnem, demografskem (geografski institut: gg. prof. dr. Melik, doc. dr. Ilešič), antropološkem (doc. dr. Škerlj) itd. polju. V Ljubljani je tudi banovinska poklicna svetovalnica (g. dr. Schmidt). V zadnjem času vrše odlična statistična raziskovanja naši učitelji: tu so predvsem gg. Debevec in Kimovec ter legija ostalih, ki zbirajo osnovni material (v. monografijo Möderndorferja, Slovenska vas). Gotovo so še faktorji, ki jih nisem omenil.

Vsa ta številna elita bi verjetno imela interes na tem, da bi se osnoval tak Statistični zavod v Ljub-

ljani, kjer bi se dana stremljenja mogla kolektivizirati ter delovati s povečanim učinkom za splošnost. *Duhovni* pogoji za ustanovitev takega zavoda so torej dani.

Drugi osnovni faktor, ki naj omogoči osnovanje in delovanje predlaganega statističnega zavoda v Ljubljani, je *primerna denarna dotacija*. S kolektivnim naporom naštetih interesentov, predvsem občine, banovine, države ter denarno močnih ustanov, ne bi bilo nemogoče ustvariti zavod, ki bi bil za Slovence reprezentativen. Zavod bi moral biti moderno opremljen z dovoljnim številom računskih strojev, bogato strokovno knjižnico, z ostalimi tehničnimi in računskimi pripomočki ter z zadostnim strokovnim osebjem. Predvsem pa bi morali imeti biometrični laboratorij za interno delo ter za teoretično in praktično delo z visokošolci in ostalimi, ki bi se želeli praktično priučiti uporabe modernih statističnih metod. Za vzdrževanje takšnega dela je potrebno toliko denarja, da se delo lahko svobodno razvija in razširja v vseh tistih smereh, ki jih žele ustanovitelji — to bi bili morda omenjeni interesenti. Ko govorimo o denarju, ne smemo pozabiti, da tudi publicistično delo, nujno zvezano s takim zavodom, zahteva denarja.

III.

DELO STATISTIČNEGA ZAVODA

Delo predlaganega zavoda naj bi se po moji zamisli gibalo v treh smereh: zavod naj bi bil administrativni, znanstveni in pedagoški center za statistiko. Kot administrativni center naj bi imel odseke za:

- a) državno tožilstvo,
- b) banovinsko statistiko,
- c) občinsko statistiko,
- č) splošno statistiko.

Tu bi se mogla koristno koordinirati administrativna statistika državnih, banovinskih in občinskih uradov. Mnogo dvojnega in trojnega administrativnega dela bi tako izostalo. Istočasno bi se zbrani material mogel tudi strokovno pravilno in znanstveno obdelovati, kar se danes dogaja le izjemoma. Primerov nalašč ne navajam, ker bi se morda kdo čutil užaljenega, kar ni svrha te razprave, ter ne bi spremenilo stvarnega stanja. Iz tako zasnovanega centralnega instituta bi se polagoma in po potrebi lahko razvile tudi samostojne banovinske in občinske ustanove (občinski statistični urad, sličen tistemu, ki ga vodi direktor g. Šrajber v Zagrebu).

Administrativni material bi služil kot dobra osnova za znanstveno delo. Tako bi bil statistični zavod tudi v zvezi s tokovi življenja ter bi dobljene skušnje lahko enako uspešno uporabljal za spopolnjevanje teoretsko-statističnega dela kakor tudi pri svojem pedagoškem delu.

Znanstveno uveljavljanje statističnega zavoda bi moglo predvsem sloneti na sodelovanju s posameznimi strokovnjaki z univerze. Pri vseh tistih raziskovanjih, ki bi zahtevala obdelavo materiala s kolektivnimi metodami, bi se mogli posamezni univerzitetni instituti nasloniti na statistični zavod. Veliko korist bi imela od statističnega zavoda tudi fakulteta, ki ima stolico za sociologijo in statistiko, zlasti, če bi

se sociologija tretirala po anglosaksonskih vzorih, statistično. V to skupino znanstvenega dela bi se dala uvrstiti tudi želja g. prof. Vebra po raziskovanju inteligentnosti in postavljanju naših nacionalnih testov, kolikor se s tem problemom Poklicna svetovalnica ne bi hotela baviti odn. kolikor tega že ni izvršila. So pa še druga področja psihičnega življenja, ki bi bila pristopna raziskovanjem z biometrijskimi metodami. Raziskovanja kolektivov fizičnega življenja bi pa gotovo bila številnejša, ker je v teh znanostih duh matematične eksaktnosti a limine bolj naklonjen statistični obdelavi nego v spekulativnih znanostih.

Od znanstvenega delovanja statističnega zavoda bi mogle imeti korist tudi privatne ustanove, na primer posamezne stroke naše industrije, če bi sodelovale z zavodom; tu prihajajo v poštev vprašanja in študij notranje organizacije in racionalizacije dela (administrativno in strokovno delo). Metode za takšna raziskovanja so namreč statistične: *primitivna računanja s procenti, s katerimi se nekateri zadovoljujejo, niso še statistika.*

Tako bi lahko navajal stroko za stroko. Pri vsaki stroki bi se dalo naštetih nekoliko momentov, kjer bi biometrična metoda mogla pomagati, da dobimo temeljitejše in nove poglede v skrivnosti življenjske vsakdanjosti.

Pedagoško delo bi se vršilo v tečajih s teoretičnimi predavanji in s praktičnimi vajami. Pri praktičnih vajah bi prihajali v poštev predvsem disertanti in pa organizirane skupine (n. pr. učiteljski »Pokret«), ki

bi razpolagale z lastnim osnovnim materialom. V teh tečajih naj bi se polagala pretežna važnost na to, da bi se paralelno z modernimi statističnimi metodami uporabljala tudi moderna tehnična sredstva.

IV.

ZAKLJUČEK

Ljubljana kot znanstveno, administrativno, gospodarsko in kulturno središče dravske banovine bi potrebovala moderen statistični zavod. Takšen zavod naj bi sodeloval z vsemi, ki se želijo okoristiti z modernimi statističnimi metodami: z znanstvenimi ustanovami enako kot z administrativnimi, s teoretiki enako kot s praktiki. Zamišljam si ga prvenstveno kot znanstveni zavod, ki bi neposredno mogel služiti praksi.

Ustanovo, kakor jo zamišljam, naj bi podprli denarno vsi javni faktorji, predvsem pa oblasti, ki bi jim v prvi vrsti služila. Ne bi bilo morda napak, če bi bil zavod na nek način vezan na univerzo. Od materialnih sredstev bi bil odvisen njegov uspeh. Brez primernih sredstev pa ne bi kazalo ustanavljati statističnega zavoda, ker bi bil v tem primeru njegov pomen nesorazmerno majhen.

Slovenci so znani kot sposobni statistikarji. Njihova vzgoja, šole in ambient dajo relativno velikemu številu dobro podlago za takšno vrsto dela. Pridnost in vztrajnost naredita še svoje. Tako bi predlagani zavod lahko dal na raznih poljih pobude za novo znanstveno delo, a istočasno bi mogel izvežbati mnogim strokam dobre organizatorje in specialiste.

ČASTNI MEŠČAN DR. ANTON KOROŠEC

Dne 14. decembra 1940 je v Beogradu umrl prosvetni minister, predsednik senata in častni meščan Ljubljane dr. Anton Korošec, politični voditelj Slovencev. Dne 17. decembra se je vršil ob navzočnosti zastopnika Nj. Vel. kralja, najvišjih predstavnikov državne uprave, vodilnih predstavnikov jugoslovanske in slovenske politike in najvišjih slovenskih kulturnih ustanov ter ogromnih množic iz vse Slovenije njegov pogreb na Navju v Ljubljani, ki je s tem pogrebom postalo resnično častno pokopališče zaslužnih slovenskih mož.

Dr. A. Korošec je bil rojen dne 12. maja 1872 v Biserjanah pri Sv. Juriju ob Ščavnici. Po dovršeni gimnaziji je študiral bogoslovje v Mariboru, a pozneje nadaljeval bogoslovne študije in dosegel l. 1905. doktorat na univerzi v Gradcu. V življenju se je takoj od začetka posvetil politiki in se uveljavil najprej kot organizator in časnikar. L. 1906. je bil izvoljen v dunajski državni zbor in ostal poslanec do razpada Avstrije. L. 1907. se je ustanovila prva katoliška slovenska politična organizacija na slovenskem štajerskem. Na njeni listi je bil l. 1909. izvoljen Korošec tudi za štajerskega deželnega poslanca. V deželnem zboru je vodil kot predsednik Slovenskega kluba od l. 1910. dalje zaradi Slovincem krivičnega postopanja nemške večine obstrukcijo, ki je skoraj za vedno onemogočila delo štajerskemu deželnemu zboru.

Medtem je tudi v dunajskem parlamentu naraščal njegov pomen. Postal je podpredsednik hrvatsko-slovenske parlamentarne skupine in član avstrijske delegacije na Dunaju in v Budapešti. Ko je dr. Šušteršič odložil predsedstvo hrvatsko-slovenskega kluba, je postal predsednik dr. A. Korošec. L. 1917. je klub sklenil tesnejše sodelovanje s Čehi.

L. 1917. je bil Korošec izvoljen za predsednika Jugoslovanskega parlamentarnega kluba in v parlamentu prečital znamenito »Majsko deklaracijo«. Na-

† DR. ANTON KOROŠEC MED SLOVENSKIM LJUDSTVOM

Foto: Pavlovčič

slednje leto se je razvilo po Sloveniji živahno deklaracijsko gibanje z velikimi tabori. Največja teh manifestacij je bila 23. in 24. marca v Ljubljani, ko so mu zastopnice slovenskega ženstva izročile spomenico z 200.000 podpisi. Od tega časa se je začel naravnost triumfalni razvoj po dr. Korošcu vodene politike, on pa je postal njen nesporni voditelj. Ko se je v Zagrebu v začetku oktobra 1918 ustanovil skupen Narodni svet za vse avstro-ogrske Srbe, Hrvate in Slovence, je bil Korošec izvoljen za njegovega predsednika. Narodni svet se je izrekel za združitev vseh Srbov, Hrvatov in Slovencev v enotno državo. Na čelu odposlanstva Narodnega sveta je nato odpotoval v Ženevo in Pariz in si prizadeval, da zavezniki priznajo Narodni svet v Zagrebu za vlado avstro-ogrskih Jugoslovanov, te za zavezniški narod, jugoslovanske dobrovoljce pa za vojskujočo se stranko. Z noto dne 8. novembra 1918 je N. Pašić kot zastopnik kraljevine Srbije priznal Narodni svet za zakonito vlado avstro-ogrske skupine Jugoslovanov. Med Koroščevo akcijo v inozemstvu, ki je zadela na različne ovire in se zavlekla, se je dne 1. decembra 1918 izvršilo v Beogradu zedinjenje dežel Narodnega sveta s kraljevinama Srbijo in Črno goro v enotno kraljevino Srbov, Hrvatov in Slovencev.

V prvi jugoslovanski skupni vladi je dr. Korošec dobil mesto podpredsednika. Odslej je vse do smrti naraščal pomen dr. Korošca v jugoslovanski politiki.

Pri volitvah 18. marca 1923 je njegova stranka SLS dobila ogromno večino, s čimer mu je slovenski narod potrdil že v prevratnih dneh konec vojne priznano voditeljstvo. Že prej se je Korošec upiral pretirani centralistični ureditvi jugoslovanske države; zaradi uspešnejše borbe za svoj politični načrt je sedaj navezal ožje stike s Hrvatsko kmetjsko stranko in delom srbskih radikalov in demokratov. V času največje notranjepolitične krize je bil od 27. julija 1928 do 2. jan. 1929 ministrski predsednik. Po proglasitvi šestojanuarske ustave je spočetka sodeloval v vladi, pozneje pa odstopil in se postavil na čelo slovenske opozicionalne politike. Zato je bil obsojen v internacijo, iz katere se je po 20 mescih vrnil na pogreb tragično umrlega kralja Aleksandra Zedinitelja in pol leta nato zopet v zelo težavnih časih naše države postal notranji minister. Pri volitvah l. 1938. mu je slovenski narod skoraj soglasno izrekel zaupanje in je odslej do smrti veljal za edinega kvalificiranega političnega voditelja Slovencev. Postal je predsednik senata in nazadnje v juniju 1940 prosvetni minister.

Z dr. Korošcem je legla v grob najpomembnejša politična osebnost v zgodovini Slovencev. Pod njegovim vodstvom je narod dosegel uspehe, na katere je tisoč let čakal. Vemo sicer, da razmere soodločujejo pri razvoju osebnega pomena zgodovinskih osebnosti, prepričani pa smo prav toliko tudi o tem, da te osebe niso slepa orodja v igri dogajanj, ampak da njih čas nosi tudi njihov pečat. Voditelj je sredstvo, po katerem se uveljavlja narod, toda kako se uveljavi, je pogosto osebna zasluga voditeljeva. Ne dvomimo, da je pokojni dr. Korošec imel v sebi velik del tiste sugestivne moči, ki voditelju daje sposobnost in pravico, da krmari po lastnem preudarku in prevzema odgovornost tudi v položajih, ko ni časa za obotavljanje. Ob njegovi smrti smo čitali dosti označb politika in

narodnega voditelja dr. Korošca, a se nam zdi, da je najbolj nepravilna tista med njimi, ki ga je označila kot politika iz načela, zaradi užitka v igri, ki jo listim, kateri ga obvladujejo, nudi ta poklic. Dr. Korošec je namreč tolikokrat z dejanji dokazal, da vestno prisluškuje razpoloženju naroda, čeprav ga je bilo skrajno težko speljati na pot plehke, le v trenutnem blesku žive demagogije, da mu pač ne bo mogoče dokazati brezbriznosti do narodnih interesov. Zato smo prepričani, da se moti tudi tisti, ki bi hotel ločiti njegovo delo doma od političnega dela v državni prestolnici. Le v soglasju obeh, čeprav bi ta zveza za oko ne bila vselej jasna, si moremo razložiti to, kar je dr. Korošec kot politični voditelj naroda dajal takrat, ko so mnogi mislili, da se mu bo jemalo. Najvažnejše in najdokaznejše za njegovo ozko zvezanost z najglobljimi težnjami naroda je prav, da je kljub dejstvu, ki so kazala, da se mu bo jemalo, svojemu narodu prav z odločbami tistega središča, ki so ga dolžili, da jemlje in s tem ogroža slovensko narodno osebnost, dr. Korošec vedno znova in znova dajal. Dajal pa ni drobtin, ampak s tem dajanjem ustvarjal temelje naši narodni osebnosti, ker je dajal premišljeno in se boril vselej za tisto, kar je največ zaleglo. Najvišje kulturne ustanove slovenskega naroda, katere vse si je priboril šele v jugoslovanski državi, so žalovale za dr. Korošcem kakor žalujejo za najboljšimi očeti. Univerza mu je pa prav zadnje leto njegovega življenja izkazala najvišjo čast, katero premore, ko ga je promovirala za častnega doktorja juridične fakultete.

Ljubljana ni pripravila dr. Korošču samo zadnjega počivališča, bila mu je tudi drugi njegov dom. Tudi ona ga je že poprej priznala za svojega, ko ga je izbrala za svojega poslanca in nazadnje za častnega meščana. O tem, kako ga je cenila, priča najbolje govor župana dr. J. Adlešiča na žalni seji mestnega sveta dne 15. decembra 1940, ko je takole govoril:

Visoki mestni svet!

Dvakrat je bil mestni svet ljubljanski zbran okrog dr. Antona Korošca v tej dvorani.

Čudovito lepa je bila tista cvetna sobota, 23. marca 1918, ko je složna Ljubljana vodniku naroda, dr. Antonu Korošču, izpregla konje in ga pripeljala v mestno hišo kot triumfatorja.

V slovenskih srcih je tedaj zmagala ideja majske deklaracije in vsa Ljubljana z vsem narodom mu je tedaj složna prisegla zvestobo ter složno korakala dalje za njim v boje in k zmagi za svobodo.

Drugič je pa dr. Anton Korošec prišel lani 20. februarja v to dvorano, da sprejme iz naših rok insignije častnega meščanstva ljubljanskega.

Kakor je bil dr. Anton Korošec pri svojem prvem obisku na cvetno soboto 1918 triumfator svojih idej, tako smo ga lani v tej dvorani pozdravljali kot triumfatorja njegovih dejanj.

Leta 1918. je bil program vseh Slovencev: majska deklaracija, lani smo pa poudarjali, da je edini program Slovenije — dr. Anton Korošec.

Danes smo se pa zbrali v tej dvorani, da se poklonimo njegovemu velikemu, nesmrtnemu duhu.

Neizmerna je žalost ob slovesu, toda še močnejša je naša volja, še globlja je naša zvestoba, da bo še naprej naš edini program — dr. Anton Korošec.

Tako razsipno nas je obdaroval z zakladi svoje duše in uma, tako močno nas je privezal s svojo ljubeznijo nase, da njegov duh v naših srcih nikdar ne more umreti, da bo misel nanj vedno vladala in vodila naša dejanja in nehanja.

Kakor je resnična pesnikova beseda »V delih svojih živel sam boš večno«, tako trdno se zavedamo, da bo duh dr. Antona Korošca v našem in v srcu vsega slovenskega naroda živel večno.

Spominjamo se njegovih tako prisrčnih in toplih besed, ki jih je povedal nam in vsej Ljubljani v tej dvorani, ko je sprejel častno meščanstvo naše bele Ljubljane. Tako je povedal: »Marsikatere vezi me vežejo na Ljubljano. Že 20 let živim na njenem pomeriju in za njenim obzidjem. Čeravno je moj domicil v lepem obmejnem Mariboru, vendar že 20 let živim med vami, že 20 let sem de facto Ljubljančan in sedaj, ko ste me izvolili za častnega meščana, sedaj se lahko imenujem de iure, sedaj lahko rečem: »Civis labacensis sum!« — častni meščan Ljubljane sem.

To je zame velik ponos, da se smem tako imenovati. To je moja osebna nota in vi ste tej noti dali tudi legalno podlago...

Ponosen sem pa tudi zaradi tega, da sem častni meščan bele Ljubljane, ponosen, ker vem, da je Ljubljana odkritosrčno nacionalna, ker vem, da bo Ljubljana, kakršna je bila in kakršna je, taka tudi ostala. Kadar doživi človek kaj velikega, je umevno, da išče besed... Tudi jaz iščem izrazov, da bi lahko pribil sedanji moment in da bi lahko skladno temu dogodku to poudaril.

Zato mi dovolite, da odkrito, iskreno, globoko občuteno in čisto preprosto povem. Sem hladen politik in ne govorim v frazah, ampak preprosto, globoko občuteno: Ljubim Ljubljano in jo bom ljubil do konca življenja.

Tako je govoril veliki pokojnik zadnjič v tej dvorani.

Dragi tovariši!

Po teh besedah največjega sina matere Slovenije, po besedah častnega meščana mesta Ljubljane, ki je delal zgodovino svojemu narodu in našemu mestu, tudi mi ob njegovem slovesu doživljamo nekaj velikega in iščemo izrazov, kako bi pribili sedanji moment in ga skladno temu pretresljivemu dogodku tudi poudarili.

Ali nam ni že sam pravkar povedal, kaj naj storimo in kako naj delamo? Pri isti priliki nam je dal svoj program, ko je dejal:

»Dolžnost vsakega slovenskega javnega delavca je, da Ljubljano ljubi. Ljubljana je kulturno in gospodarsko središče. Vsakemu Slovencu mora biti pred očmi to, da dela za Ljubljano. Jaz mislim, da nisem preskromen, če povem, da sem storil, kolikor je bilo v mojih močeh, za Ljubljano, in mislim, da bom tudi v bodoče storil, kar bodo dale prilike, da bomo izgradili to kulturno in gospodarsko središče naše domovine. Jaz vam v tem trenutku to ne samo povem, ampak tudi obljubljam.

LJUBLJANSKI OBČINSKI SVET PRI POGREBU DR. A. KOROŠCA

Foto: Pavlovčič

Obljubo bom tudi izpolnjeval, kakor sem jo tudi do sedaj zmerom. In trudil se bom, da bo postala resnica.

In postala je resnica. Dr. Korošec je napravil Ljubljano za naše pravo kulturno in duhovno središče in pravo prestolnico slovenskega naroda; on nam je pridobil univerzo, on je spopolnil vse univerzitetne zavode, on nam je pridobil Akademijo znanosti in umetnosti, on nam je priboril Glasbeno akademijo in mnoge druge najvišje kulturne ustanove.

Nekoč je na nekem shodu v Ljubljani dejal: »Dve stvari mi ne puste spati: naša univerza in naši ljudje za mejami.« Sleherni dan je mislil na našo univerzo in ni miroval, dokler je ni spopolnil.

Tudi gospodarsko središče je zgradil v Ljubljani, središče vsega združnega gibanja slovenskega naroda. Kakor ni kulturne, tako ni tudi gospodarske ustanove, ki ne bi bila imela v njem svojega vnetega in zvestega zaščitnika.

Pri sprejemu insignij častnega meščanstva je zapustil nam in vsem slovenskim javnim delavcem najlepšo oporoko, da ljubi Ljubljano in da dela za Ljubljano.

Danes ga ni več med nami. Jokaj, bela Ljubljana, ob zemeljskih ostankih onega, ki si ga tolikokrat sprejela kot triumfatorja! Tvoj največji dobrotnik in resnični prijatelj je mrtev!

Jutri pripeljejo njegove pozemske ostanke v Ljubljano, da se moremo posloviti od njih, da mu moremo vsaj z rosno vejico blagoslovljene vode in pobožno mislijo vrniti njegovo ljubezen in delo za nas.

V trenutku najgloblje žalosti in bridkega slovesa položimo tudi mi slovesno obljubo njemu in njegovemu spominu, da izvršimo njegovo v tej dvorani nam izročeno oporoko: *Ljubimo Ljubljano in delajmo za Ljubljano!*

Nesmrtni njegov duh pa naj bedi nad nami in vodi in usmerja naše delo.

Slava našemu vodniku častnemu meščanu dr. Korošču!

Slava njegovemu spominu!

SMRTNA ŽETEV

DR. JANEZ
PLEČNIK

DR. PAVEL
KRAJEC

† DR. JANEZ PLEČNIK

Dne 5. decembra 1940 je v Ljubljani umrl univ. profesor dr. Janez Plečnik. Rojen je bil 30. junija 1875 v Ljubljani. Po dovršeni gimnaziji se je posvetil na dunajski univerzi študiju medicine. Posebej se je zanimal za patološko medicino. Na ljubljanski univerzi je vodil anatomske institut. Bil je večkrat dekan medicinske fakultete in ima največje zasluge za ustanovitev popolne medicinske fakultete v Ljubljani. Kot strokovni pisatelj je po priznani strokovni knjigi priredil slovenski učbenik anatomije. Zelo se je zavzemal za pristno slovensko izrazoslovje, se poglobljajal v lastnost ljudske govornice in z nepopisno vestnostjo, duhovitostjo in vzgojnim modrovanjem pisal v Mladiki strokovne poljudne članke, ki bi zaslužili ponatisk.

† DR. PAVEL KRAJEC

Dne 5. decembra 1940 je nenadno umrl v Ljubljani zdravnik dr. Pavel Krajec. Pokojnik je bil rojen 23. junija 1888 v Novem mestu kot sin znanega tiskarja Ivana Krajca, lastnika tiskarne, izdajatelja »Dolenjskih novic« in zaslužnega založnika, ki je ponatisnil Valvasorjevo »Ehre des Herzogtums Krain«.

Gimnazijo je študiral v Novem mestu in v Št. Pavlu v Labodski dolini ter se je po končani maturi posvetil študiju medicine na dunajski univerzi. Še pred koncem študij pa je moral na fronto v Galicijo. Vendar je še med vojno končal medicinske študije in promoviral v Gradcu 12. aprila 1917. Po promociji je služil še nadalje v vojski ter se je udeležil tudi bojev za našo severno mejo v Mariboru in Radgoni. Po vojni je postal asistent prof. dr. Šlajmerja in ostal vse do svoje smrti hišni zdravnik v Leonišču. Od l. 1921. dalje je bil vodja kirurške ambulance OUZD v Ljubljani. Nekaj časa je bil tudi hišni zdravnik gluho-nemnice.

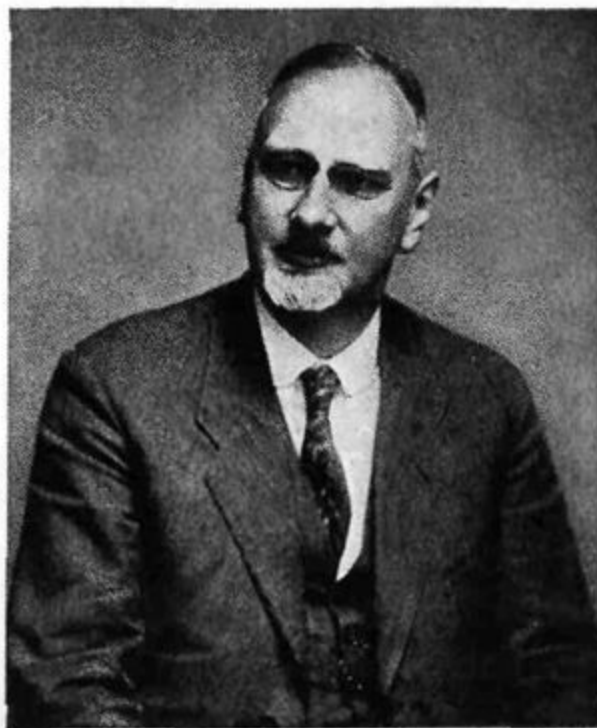
Pokojni dr. Krajec je bil odličen zdravnik, poznan tudi izven mej Slovenije kot intuitivni diagnostik in predvsem zdravnik z izredno pomirjujočim vplivom na bolnika. Posebno v Ljubljani je slovel kot velik dobrotnik ubogih, ki so se v velikem številu hodili poslavljat od svojega dobrotnika. Za zasluge je bil odlikovan z redom sv. Save III. stopnje. Bil je tudi med prvimi ustanovnimi člani »Muzejskega društva v Novem mestu«.

Njegove ostanke so prepeljali v Novo mesto, kjer počiva v rodbinski grobnici na šmihelskem pokopališču.

DR. TONE JAMAR

DR. MILJUTIN ZARNIK

VIKTOR ZALAR

† DR. TONE JAMAR

Dne 3. decembra 1940 je v Ljubljani umrl popularni zdravnik dr. Tone Jamar. Rojen je bil 31. decembra 1882 v Škofji Loki. Po končani gimnaziji se je posvetil na dunajski univerzi študiju medicine. V svetovni vojni in v svoji zdravniški praksi je slovel kot požrtvovalen človekoljub. Od prevrata sem je živel v Ljubljani, kjer je dosegel tolik ugled, da je bil na listi Zveze delovnega ljudstva izvoljen v občinski svet in nato za župana, toda izvolitve ni sprejel.

Kot zdravnik se je posvetil posebno vprašanju tuberkuloze. Veliko pozornosti je vzbudila njegova iznajdba posebnega seruma proti nji, ki so ga z uspehom porabljali.

† DR. MILJUTIN ZARNIK

Dne 24. decembra 1940 je v Ljubljani umrl upokojeni magistratni ravnatelj dr. Miljutin Zarnik. Rojen je bil dne 14. aprila 1873 v Ljubljani. Po dovršeni gimnaziji je odšel najprej v Monakovo, ker se je nameraval posvetiti slikarstvu; nato pa se je na univerzi v Gradcu posvetil pravniškemu študiju. Služboval je najprej pri finančnem ravnateljstvu v Ljubljani, l. 1900. pa je prestopil v magistratno službo, kjer je dosegel uradniško najuglednejši položaj kot magistratni ravnatelj. V mladosti se je mnogo udeleževal kot risar ilustrator. Kot leposlovni pisatelj je pisal krajše humoreske, kot kulturni delavec pa vzbujal pozornost kot kulturni poročevalec in kritik v Slovenskem narodu.

† VIKTOR ZALAR

Dne 25. septembra 1940 je v Ljubljani umrl tajnik filozofske fakultete ljubljanske univerze Viktor M. Zalar. Rojen je bil l. 1882. v Ljubljani. Po dovršeni

gimnaziji se je posvetil filozofskemu študiju na univerzi v Pragi, kjer je spadal v krog slovenskih učencev T. G. Masaryka. Kot zaveden Slovan je bil med svetovno vojno interniran do l. 1917. Od l. 1920. je služboval na ljubljanski univerzi in nazadnje postal tajnik filozofske fakultete. Kot politični časnikar se je udeleževal pri Dnevu, Jutru in Slovenskem narodu.

† DR. PAVEL GROŠELJ

Dne 26. januarja 1940 je v Zagrebu umrl prof. dr. Pavel Grošelj. Rojen je bil dne 9. februarja 1883 v Ljubljani. Po končani gimnaziji se je na dunajski

DR. P.
GROŠELJ

univerzi posvetil naravoslovskim vedam. Kot profesor je služboval od l. 1908. dalje na ženskem liceju v Ljubljani, a se je ves čas bavil tudi z znanstvenim delom, ki je doživelo priznanje l. 1918. z imenovanjem dr. Grošlja za honorarnega profesorja na univerzi v Zagrebu, l. 1922. pa z imenovanjem za docenta biologije na filozofski fakulteti ljubljanske univerze, kar je ostal do smrti. Spadal je med prvoboritelje za slovensko univerzo.

Pokojni Pavel Grošelj pa ni bil suhoparen znanstvenik, ampak predvsem tudi razborit, živahen mislec, kolikor ni bil tudi izrazito pesniško nadarjen. Zato je v njegovem delu prevladoval esejistični značaj nad suho znanstvenim.

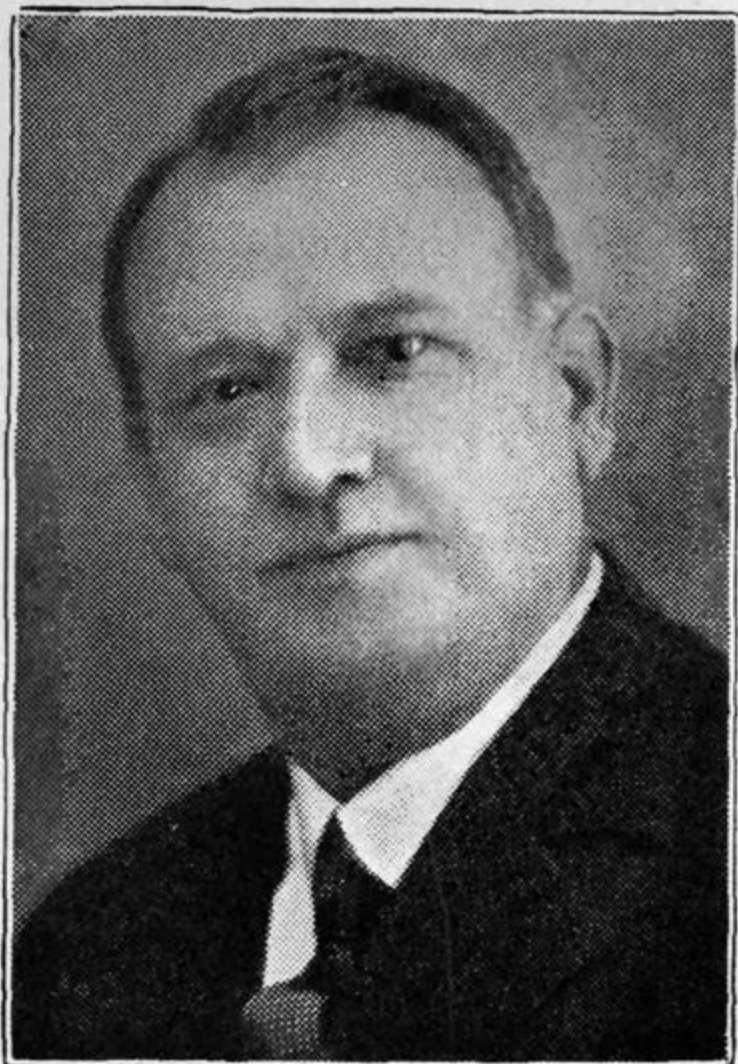
† ANDREJ RAPÈ

Dne 11. septembra 1940 je v Ljubljani umrl upokojeni ban. šolski nadzornik Andrej Rapè. Rojen je bil l. 1872. v Rafolčah pri Kamniku in se posvetil

učiteljskemu poklicu. L. 1920. je postal mestni šolski nadzornik v Ljubljani, 1931. pa banovinski šolski nadzornik. Pisal je strokovne spise, šolske knjige in mladinske leposlovne spise. Bil je sotrudnik učiteljskih glasil, Vrta, Zvončka, Slovana itd.

† DR. VALENTIN KORUN

Dne 7. marca 1940 je v Ljubljani umrl upokojeni gimnazijski ravnatelj dr. V. Korun. Rojen je bil dne 14. februarja 1865 v Glinjah pri Braslovčah. Gimnazijo je študiral v Celju in se nato na univerzi v Gradcu posvetil slavistiki in klasični filologiji. Služboval je na gimnazijah v Kranju in v Ljubljani, kjer je 1925 stopil v pokoj kot ravnatelj III. drž. gimnazije. 1919 do 1925 je bil predsednik ljubljanske sekcije jugosl. profesorskega društva. Kot leposlovni pisatelj se je uveljavil s črticami in humoreskami, ki jih je zbral v knjižici Spake.

ANDREJ RAPÈ

DR. VALENTIN KORUN

Popravek: Podpis slike na str. 175 pravilno glasi: Prizor iz opere: Prokofjev, Zaljubljen v tri oranže.

»Kroniko« izdaja mestna občina ljubljanska, predstavnik dr. France Stelè, zalaga in tiska Učiteljska tiskarna, predstavnik Francè Štrukelj, za uredništvo odgovoren Jože Gregorič. — Ponatis člankov in slik dovoljen samo s pristankom uredništva. Rokopisi se ne vračajo. Izhaja 4 krat na leto in stane za vse leto din 80'—, za pol leta din 40'—, za četrt leta din 25'—. Za inozemstvo din 100'—. — Posamezni številka din 30'—. — Naroča se: Učiteljska tiskarna, Ljubljana.

KURIVO SODOBNOSTI

Meščan, ki živi z duhom časa,
uporablja za kuho in peko,
likanje in pranje, ogrevanje
vode, centralne in druge
kurjave enako kakor
tudi obrtnik za lota-
nje, varjenje, sušenje
itd. — le plin!

RESLJEVA CESTA 28

TELEFON ŠTEV. 43-27

MESTNA
PLINARNA
LJUBLJANSKA

BIBLIOTEKA UNIVERZE
v Ljubljani

MESTNA HRANILNICA LJUBLJANSKA

NAJVEČJI SLOVENSKI
PUPILARNO VARNI ZAVOD

*Vloge obrestuje
po 4% do 5%*

*

*Dovoljuje posojila na
menice in vknjižbe*

Za vse obveze hranilnice jamči

MESTNA OBČINA LJUBLJANSKA